శ్రీ

ప్రబోధచంద్రోదయము.

ఇది

చెన్నపురిరాజధానియందలి దొరతనపువారి కాలేజీలో

తెనుఁగు పండితుఁడుగానుండిన

కందుకూరి-వీరేశలింగముచేత

రచియింపఁబడినది.

తణుకు.

డి. వి. ర[illegible]గారి

ఉపోద్ఘాతము.

—:o:—

ఈనాటక మేకాలమునందు రచియింపఁబడినదో నిశ్చయముగాఁ దెలిసికొనుట
ధారము లేవియుఁ గానరావు. గ్రంథకర్తయైన కృష్ణమిశ్రుఁడు షష్ఠాంకమునందుఁ
మారిల భట్టుయొక్క పేరు నుదహరించుటచే నిది యాతని కాలమునకుఁ దరువాతి
గుట నిశ్చయము. కుమారిలభట్టు క్రీస్తుశక మేడవ శతాబ్దమధ్యమునందుండి, పూర్వ
మీమాంసావార్తికము మొదలయిన గ్రంథములను రచియించి, బౌద్ధమతమును ఖండిం
టకయి మహాప్రయత్నము చేసి ప్రసిద్ధికెక్కినవాఁడు. ఈనాటకముయొక్క యుద్దేశ
ద్వైతమతమును స్థాపించుటయే యయినను, ఇందెందును దన్మతస్థాపకుఁడయిన
కరాచార్యులవారి పేరుదాహరింపఁబడి యుండలేదు. శంకరాచార్యులవారు హూణ
ము ౭౮౮ వ సంవత్సరమునందుఁ బుట్టి తొమ్మిదవశతాబ్దారంభమునఁ బ్రబలియున్నా
ని యిప్పుడిదమిత్థముగా నిశ్చయింపఁబడినది. కాఁబట్టి యీనాటకము క్రీస్తుశక
డవ శతాబ్దమునకుఁ దొమ్మిదవ శతాబ్దమునకును మధ్యను జేయఁబడినదని చెప్ప
చ్చును. మఱియును శంకరాచార్యుని కాలమునందు మండనమిశ్రుఁడు మొదలైన
శ్రజాతి బ్రాహ్మణు లనేకులు మహావిద్వాంసులగుటయు, గ్రంథకర్తమిశ్రజాతివాఁ
గుటయుఁగూడ కాలనిర్ణయమునకుఁ గొంత తోడుపడుచున్నది. అంతేకాక యీ
టకము కీర్తివర్మయను రాజుసమ్ముఖమునఁ బ్రయోగించినట్లు ప్రస్తావన వలనఁ
యవచ్చుచున్నది. కీర్తివర్మయను చాళుక్యరాజొకఁడు ... ము ౭౪౭ వ సంవ
ము మొదలుకొని ౭౫౭ వ సంవత్సరము వరకును ... ము నేసి
న్నాఁడు. నాటకప్రస్తావనయందుద
, ఈప్రబోధచంద్రోదయనా
ములమధ్యను రచియింపఁ
చేతఁ గవి వంగదేశ
దూదేశమునఁ

శ్రీ

ప్రబోధచంద్రోదయము.

ప్రథమాంకము.

మ. రవిరశ్మిన్ దినమధ్యమందు జలపూరంబుల్ బొనెన్ దృష్టికిన్
భువి సజ్ఞానముచేత భాతిఁ జగంబుల్ దేనఁ దోఁచుం దగన్,
బువుదండన్ ఫణియన్న భ్రాంతివలెఁ బోవున్ దేనఁ బ్రాజ్ఞాళి క
య్యావి, యానిర్మలబోధముం దలఁతు సాంద్రానందమున్ మన్మదిన్

ఉ. నిండుమనంబు శాంతిఁ గని నేర్చినయప్పుడు బ్రహ్మరంధ్రమం
దుండి సుషుమ్నరుద్ధపవనోద్గతమై సుఖసాంద్రమౌచు ను
ద్దండలలాటనేత్రమిషఁ దాఁ బ్రకటీకృతమైనయట్లు బ్ర
హ్మాండమునిండు నీశ్వరు చిదాత్మకతేజము మిమ్ముఁబ్రోచుతన్

(నాంద్యంతమున.)

సూత్రధారుఁడు—అతివిస్తారమేల? చాలును, సకలసామంతచక్రచూడామణిమంజరీనీరాజితచరణరాజీవుండును, బలవదహితనివహావక్షస్తటకవాటపాటన ప్రకటనరసింహరూపుండును, బలిబలతరనరపతికులప్రళయమహార్ణవమగ్నమేదినీసముద్ధరణమహావరాహుండును, నిఖిలదిగ్విలాసినీకర్ణపూరీకృతకీర్తిలతాపల్లవుండును, సమస్తాస్తంబేరమకర్ణతాలాస్ఫాలనబహుళతరపవనసంపాతనర్తితప్రతాపానలుండును, నగుగాలుండు—"మాకు సహజసుహృదులైన శ్రీకీర్తివర్మమహారాజులవారిదిగ్విజయవ్యాసంగముచేత బ్రహ్మానందరసానుభవమునకెడములేక మేము వివిధవిషయములం దగిలి క్షణముగా దినములు గడపినారము. అయినను మేమిప్పుడు కృతకృత్యులమైనారము.

గీ. క్షయమునొందిరి తుష్మవిభుశత్రునృపులు;
మహి సురక్షితయయ్యె సన్మంత్రిగరిమ;
రాజమకుటార్చితాచ్ఛసామ్రాజ్యలక్ష్మి
యబ్ధిమేఖలయగుక్షితి నతనిఁ జేరె.

డుచేత మేము శాంతరసప్రధానమయిన ప్రయోగాభినయముచేత మనస్సును వినోదింపఁగోరుచున్నాము. కాఁబట్టి యింతకుఁబూర్వమే పూజ్యులయిన కృష్ణమిశ్రులవారు

కీర్తివర్మమహారాజులవారి సన్నిధానమందుఁ బ్రయోగింపవలెను. రాజుగారికిని సభవారికిని గలిసి దానిని జూడవలెనని వేడుకగలదు."—అని నాతో సెలవిచ్చెను. అవుఁగాక! నేనింటికిఁబోయి నాగృహిణిని బిలుచుకొనివచ్చి సంగీతకర్మమున నుపక్రమించెదను. (అని కొంచెముతిరిగి తెరవంకఁజూచి) ఓసీ! ఇటురమ్ము.

నటి—(ప్రవేశించి) ఇదిగో వచ్చినదాను. నే నేనియోగము ననుష్ఠింపవలెనో దేవరవారు సెలవియ్యవలెను.

సూత్ర—ఓసీ! నీకును దెలిసియేయున్నది!

మ. కలశాంబుధ్యద్విపుభూపభూరిపృతనాకాంతారముద్యత్ప్రతా
పబలత్ప్రాంశుకకీలికాక్రమితవిశ్వప్రాప్తుఁ డాశాంతస
ర్పవిశ్రాంతయశంబు ఖడ్గలతికాసంఛిన్నకంఠారిరా
ట్పాలభూస్థాపితకీర్తివర్ముఁడు తగన్ గోపాలుఁ డుర్వీస్థలిన్

మఱియును,

మ. రణరంగస్థలిఁ బిప్పడున్ మనుజభుగ్రామాటహాస్యాలతో
ల్బణనల్గుస్సకపాలతాళరవములాప్యాయింప, ఝంఝూసమీ
రణసంక్షోభితదుంభిగుంభిశవహారవ్యక్తనాదంబుతోఁ
బ్రణుతింపం దదపూర్వకీర్తులు, నటింపంగాఁ బిశాచాంగనల్

అతఁడిప్పుడు శాంతపదస్థితుఁడయి యాత్మవినోదార్థముగా ప్రబోధచంద్రోదయ నాటకమాడవలెనని యాజ్ఞాపించి యున్నాఁడు. నటుల నిప్పుడు వేషములుధరించి వచ్చునట్లు నియమింపవలెను.

నటి—(విస్మయముతో) ఆర్యపుత్రా! ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము! ఇట్లు నిజభుజబలవిక్రమైకనిర్జితసకలరాజమండలుండైనయతం డాకర్ణాకృష్టకఠినకోదండదండబహుళశరవర్షపరంపరానికరజర్ఝరీకృతతురంగతరంగసందోహంబును నిరంతరనిపతత్తీక్ష్ణనిశితశస్త్రిసహస్రసర్వస్తోత్తుంగమాతంగమహామహీధరసహస్రంబును భ్రమద్భుజదండచండమండలాగ్రఘాతఘూర్ణ్యమానసకలపదాతిసలిలసంఘాతంబును నగు కర్ణసైన్యసాగరంబును మాధవుఁడు మంథానంబు క్షీరపారావారంబునుంబోలె నిర్మథించి సమరవిజయలక్ష్మిం జేకొని వీరచరితుండైయుండి యిప్పుడిటువంటిసకలమునిజన శ్లాఘనీయమైన యుపశమ మెట్లుపొందెను?

సూత్రి—ఓసీ! బ్రహ్మజ్యోతి యెప్పుడును స్వభావముచేత సౌమ్యమయినదే. అయినను, ఏదో కారణముచేత వికారమును బొందినను మరల స్వభావమునందే నిల్చును. ఆ ప్రకారముగానే సకలభూపాలకులపాలిటి ప్రళయకాలాగ్నిరుద్రుఁడైన చేదిపతిచేత నున్మూలింపఁబడిన చంద్రాన్వయపార్థివపృథివీరాజ్యమును స్థిరీకరించుటకయి యీయనకీసంరంభము కలిగినది. చూడుము

ప్రళయకాల సముద్భూతవాయువశతఁ
బర్వతంబుల లంఘించు వారిరాశి
నిశ్చలంబయి స్వచ్ఛమై నిలువలేదె
యిపుడు మేరమీరక స్వభావేద్ధగరిమ?

అంతేకాక శ్రీమన్నారాయణాంశసంభూతులయిన యిటువంటి పౌరుషభూషణులగు పురుషులు భూతహితముకొరకు భూమియందవతరించి విహితకృత్యములను నిర్వహించి మరలశాంతినిఁ బొందుదురు. ఇప్పుడు పరశురాముని కథవినుము.—

మహాస్రగ్ధర.

ఎవఁడీ ధాత్రీస్థలిన్ మున్ నృపులఁ గెడపి మున్యోఘమౌలుల్ ద్విజన్మాళి
నవసామ్రాజ్యస్థితి కై పంకాచ్ఛరుధిరనదులన్ స్నానముం జేసెఁ; జేదో
యి వధించె నిర్దయుండై యెవఁడు వనితలన్ వృద్ధులన్ బాలకన్ మా
నవపాలాంచద్భుజాఖ్యాతచణగుణనందత్కుఠారోగ్రధారన్.

గీ. అట్టి జామదగ్న్యుఁడు స్వవీర్యమున భూమి
భారమునుడించి, నృపకులాన్వయముఁ ద్రుంచి,
కోపపావకు నాపయిరూపడంచి!
తపముబలిమిన్ని బరమశాంతతవహించె.

ఆలాగుననే యితండును గర్తవ్యమును నెఱపి యిప్పుడు పరమోపశమనిష్ఠుఁడయి యున్నవాఁడు.

గీ. పుడమిపైని వివేకంపు మోహజయముఁ
బడయునట్లుగఁ గర్ణుని వధిజయించి
యాప్రబోధునకుంబలె నభ్యుదయము
నితఁడు శ్రీకీర్తివర్మభూపతికి నొసఁగె.

[తెరలో]

ఓరీ! పాపీ! నటాధమా! ఏమీ? నాదేహములోఁ బ్రాణములుండఁగానే మాస్వామి యయిన మహామోహునకు వివేకునివలనఁ బరాజయమును నుదాహరించుచున్నావు!

సూత్ర—(తొట్రుపాటుతోఁజూచి) ఓసీ! చూడు,

చ. మదనుఁడు కచ్చెనిచ్చటికి మంజులమీనకుదద్వయంబు పే
రెద ఘుటియింతు మర్ రతిరహిన్ బులకాంచితబాహువల్లులన్
గదిసి కవుంగిటంబొదువఁగా, మదఘూర్ణితనేత్రపద్మఁడై
యదె నయనాభిరామసుభగాకృతిఁ లోకము మోహపెట్టుచున్

అతఁడు నామాటవలనఁబుట్టిన క్రోధము మూర్తీభవించివచ్చినట్లు కనఁబడుచున్నాఁడు. ఇక్కడనుండి మనమతనిని విడిచి పాఱిపోవుటయే శ్రేయము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ప్రస్తావన.

—:o:—

[వెనుకఁ జెప్పినరీతిని గాముఁడును, రతీదేవియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

కాము—(కోపముతో) ఓరీ! పాపీ! నటాధమా! ఏమీ! నాబొందిలోఁ బ్రాణములుండఁగానే మాస్వామియయిన మహామోహునకు వివేకునివలనఁ బరాజయము నుదాహరించుచున్నావు! ఔరా! భరతాధమా!

గీ. పృథివి నిందీవరాక్షుల దృష్టివిశిఖ
సంతతులు పర్వకుండెడు నంతవఱకు
మహితవిద్వాంసులకునైన మనసులందు
శాస్త్రజన్యవివేకంబు సంభవిల్లు.

ఉ. సుందరమందిరంబులును, సోయగపుం జవరాండ్రు, పట్టుదా
మందరవోల్లసల్లతలు, మల్లెలతావుల నొప్పుగాడ్పులున్,
జందురుఁడున్న రేలు, నెటనాను నమోఘబలంబులౌట గ
ల్పొందఁగ, నవ్వివేకుఁ డెటులుండుఁ? బ్రబోధుఁడు నెట్లు పుట్టెడున్?

రతి—ఓప్రాణేశ్వరా! మహామోహమహారాజుగారి శత్రువయిన వివేకుఁడు సామాన్యుఁడుకాఁడని తలఁచుచున్నాను.

కాము—ఓప్రియురాలా! స్త్రీస్వభావముచేత వచ్చిన పిరికితనము బయలఁబడునట్లుగా, నీవావివేకున కేలభయపడెదవు? చూడుము.

క. శరములు విల్లును నాకో
సరసిజముఖి! పూలెయైన, క్షణమేన్ ససురా
సురమగు సర్వజగంబును
దొరలక నాయాజ్ఞమీఱి ధృతినిల్చెడునే?

చ. సురపతిజారతం గలసెసుమ్మి యహల్యను, బ్రహ్మదేవుఁడున్
పరతనయన్ వరించె, గురుపత్నినిగూడి రమించెఁ జంద్రుఁడున్;
బరుఁడిఁకఁ గానిమార్గమును బట్టనివాఁడెవఁ డస్మదాజ్ఞచే?
నరయ మఱేవి మచ్చరములట్లు భ్రమింపఁగఁజేయు లోకమున్?

రతి—ఓ ప్రాణేశ్వరా! అదియంతయు సత్యమేకాని, శత్రుఁడు సహాయసం

న్నాఁడు గనుక శంకింపవలసియున్నది. యమనియమ ప్రముఖులయిన యాతని మంత్రులు మహాబలవంతులని వినుచున్నాను

కాముఁడు—ఓప్రియురాలా! నీవొక్క బలవంతుఁడయిన యావివేక మహారాజు యొక్క యమాది మంత్రులనే తలఁచున నిలుపుచున్నావు కాని మమ్ము విచారింప కున్నావు. మేము పూనికతోఁ దారసించినంతమాత్రముచేతనే వారందఱును నిమిష ములోఁ జెల్లాచెదరగుదురుసుమా!

గీ. ఇచటి క్రోధునియెదుర నహింసయెంత?
బ్రహ్మచర్యాదులెంత నాపజ్జఁ జూడ?
వినుము సత్యుఁడు నస్తేయుఁడు నపరిగ్ర
హుండు నెంతవా రాలోభునొద్దఁ జెపుమ.

యమ, నియమ, ఆసన, ప్రాణాయామ, ప్రత్యాహార, ధ్యాన, ధారణ, సమాధులు నిర్వికారచిత్తులకడనే కాని యుండరుగాన వారిని సులభముగానే నశింపఁ జేయ వచ్చును. అంతేకాక వారిపాలిటి మృత్యుదేవతలైన స్త్రీలును నాకధీను రాండ్రయి మెలఁగుచున్నారు.

ఉ. వారివిలోకనంబులును వారిసుభాషణముల్ విలాసమున్
వారల కౌఁగిలింతలును వారలహాసముఁ గ్రీడలేల? యా
వారలనామసంస్మరణభాగ్యమె చాలు హృదంతరంబులం
దారయ నిర్వికారులకునైన వికారము పుట్టఁజేయఁగన్

శేషించి పోయి మనప్రభువారి యాప్తులయిన మద, మాత్సర్య, దంభాదులకు లోఁబడినవారయి మనరాజుగారి మంత్రులైన యధర్మునినే యాశ్రయింతురు.

రతి—ఓహృదయేశ్వరా! మీకును శమ దమ వివేక ప్రభృతులకును జన్మస్థల మొక్కటియేయని విన్నదానను.

కాము—ఓహో! ప్రియురాలా! ఒక్కజన్మస్థలమే యేకమని చెప్పనేల? మాకు జనకుఁడును నొక్కఁడేసుమా! ఎట్లన—

ఉ. ఈశ్వరసంగమంబునను నెంతయుఁ దొల్తను మాయయందు నీ
విశ్వములో మనస్సనెడు విశ్రుతుఁడౌసుతుఁ డుద్భవిల్లె; నా
యీశ్వరసూతియే మొదట నెల్లజగమ్ములఁ జేసి మీఁదటన్
శాశ్వతకర్తయయ్యెను బొసంగఁ గులంబులుమావి రెంటికిన్

తనికిఁ బ్రవృత్తియు, నివృత్తియు, నని యిద్దఱు ధర్మపత్నులుగలరు. వారిలోఁ వృత్తి వలన మహామోహుఁడు మూలపురుషుఁడుగాఁగల మావంశముపుట్టినది. నివృత్తి న వివేకుఁడు మూలపురుషుఁడుగాఁగల యారెండవవంశము [illegible]

రతి—ఓప్రాణనాయకా! అట్లయిన సహోదరులయ్యును మీలోమీకిటువంటి పరస్పరవిరోధ మేలను?

కామ—మ. ఇల నేకాన్వయసంభవత్వమున నే యొందు న్మహావైరముల్
పెలుచన్వర్ధిలు నన్నదమ్ములకుఁ ; బృధ్వీవ్యంతరేయోగకుల్?
కలుగన్ లేద జనక్షయంబయిన సంగ్రామంబు మున్నీమహీ
స్థలిలోఁ బాండవకౌరవోత్తములకున్ ధాత్రీనిమిత్తంబునన్?

ఈజగత్తు సర్వమును మాపిత్రార్జితము. జనకునకు మాయందుఁ బక్షముగుటచేత జగత్తంతయు మే మాక్రమించుకొనఁగా, నిలువలేక యదాయదల్లైన తనవారితో వివేకుఁడందందుఁ దిరుగుచు నెక్కడనో యడఁగియున్నాఁడు. ఇప్పుడా పాపాత్ములందుచేతఁ దండ్రిని మమ్మునుగూడ నిర్మూలముచేయుట కుద్యోగించుకొనియున్నారు.

రతి—పాపము శాంతించును గాక! పాపము శాంతించును గాక! ఓప్రాణేశ్వరా! వివేకమాత్రముచేతనే వారిప్పు డీపావ్యవసాయమునకుఁ బూనినారా? లేకయిప్పుడు వారాలోచించినయుపాయ మేదియయినఁగలదా?

కామ—దీనికిఁ గొంచెము గూఢకారణమున్నది.

రతి—ఓప్రాణేశ్వరా! అది నాకేలచెప్పవు?

కామ—నీవు స్త్రీస్వభావముచేతఁ బిఱికిదానవని నీకాపాపాత్ముల దారుణ ప్రయత్నమును జెప్పఁజాలకున్నాను.

రతి—ప్రాణనాథా అదియెటువంటిది?

కామ—ఓప్రియురాలా! భయపడఁబోకు. వారివి కేవల హతాశులయినవారి కోరికలేసుమా! ఇప్పుడు కాళికాశక్తితో సమానురాలయిన విద్య యనురాక్షసి యొకర్తె మనవంశమునందుఁ బుట్టునని లోకప్రవాద మొకటి పుట్టినది.

రతి—(భయముతో) ఏమిగతి? మనకులమునందు రాక్షసి యెట్లుపుట్టునాయని నాహృదయము కంపమెత్తుచున్నది.

కామ—ప్రియురాలా! జడియకు జడియకు. ఇది వట్టి కింవదంతియేసుమా!

రతి—తరువాత నారాక్షసి చేయఁగల్గ పనియేమి?

కామ—ప్రియురాలా! బ్రహ్మదేవునిభార్య సరస్వతియనియొకతె యున్నది కదా! ఆమె యీప్రకారము చెప్పినదఁట.

స్రగ్ధర. సంగంబుల్ లేని యాయీశ్వరునివలన సంసర్గముల్ లేకయే తీ
లంగాంచెన్ భార్యమాయాలలన మనసనన్ శ్లాఘ్యపుత్రున్ జగంబుల
పొంగారన్; వీరివంశంబునను వొడమెడున్ బుత్రియున్విద్యనాఁగన్;
మిగ్రింగుం దదీయద్వతండితోన్ బ్రియజననిని భ్రాతృవ్రజంబున్ గులంబున్,

రతి:—(భయోత్కంపముతో) ఓ ప్రాణవల్లభా! రక్షింపుము. రక్షింపుము.
(అని భర్తను గాఁగిలించుకొనుచున్నది.)

కాము—(స్పర్శసుఖమనుభవించినవాఁడై)

చ. పులకలు దోఁడఁ, జూపులను బోల్పఁగఁ దారకలాడఁ బైపయిన్
వలుదకుచద్వయంబు భయభావమునన్ వడఁకాడఁ, గంకణా
వళి చిఱుసాటపాడ, భుజవల్లుల నీరజాక్షి కౌఁగిటన్
జెలువుగఁ జేర్చు సొంపలరఁ జేసి, నను న్వివశాత్ముఁ జేసెడున్

(గాఢాలింగనము చేసికొని ప్రకాశముగా) ప్రియురాలా! బెదరకు బెదరకు. మేము జీవించియున్నంతవఱకును విద్యయెట్లు పుట్టును?

రతి—ఆరాతిని పుట్టుట మీ ప్రతిపక్షులకు సమ్మతమా యేమి?

కాము—అవును సమ్మతమే. ఆ విద్య వివేకున కుపనిషద్దేవి యందుఁ ప్రబోధచంద్రుఁడను సోదరునితోడఁగూడ బుట్టఁబోవుచున్నది. శమదమాదులందఱునందుల ప మహాప్రయత్నము చేయుచున్నారు.

రతి—ఓహృదయేశ్వరా! ఆత్మవినాశహేతు వయిన విద్యయొక్కయుత్పత్తి నుర్వినీతు లెట్లు సంతోషించుచున్నారు?

కాము—ఓ ప్రియురాలా! కులక్షయప్రవృత్తులయియున్న పాపకర్ములు కృత్యాయము నెట్లుగణింతురు? చూడు.

చ. అరయ స్వభావదుష్టకుటిలాత్మలసంభవ మెల్లయప్పుడున్
గరము వినాశహేతువగుఁ గాతమకుం దమకుఁ గన్నవారికిన్?
ధరణిని ధూమసంచయము తా జలమేఘపదంబు నొంది స
త్వరముగ నగ్నినార్చి తరువాతను దానును నాశమొందదే?

[తెరలో]

పాపీ! దురాత్మా, ఏమిరా! పాపకర్ములమని మమ్మాక్షేపించుచున్నావు! ఔరా!

గీ. "గర్వితుండైన, దుర్మార్గగామియైనఁ,
దా నొకింత కార్యాకార్యదక్షబుద్ధి
కానివాఁడైన, గురు నేని కార్యమెంచి
వసుధలోపలఁ ద్యజియింపవలయుఁ జుమ్మి."

అని పౌరాణికగాథను బురాణవేత్త లుదాహరించియున్నారు. అదిగాక యీ మా ...ఁడే యహంకారునితోఁ జేరి తన తండ్రియయిన జగత్పితను బంధించియున్నాఁడు. వీని మోహాదులు కూడ దృఢపాశబద్ధుని జేసియున్నారు.

కాము—ఓప్రియురాలా, అది మాకులకౌదుఁడయిన వివే...

మతిదేవితోఁగూడ నిక్కడకే వచ్చుచున్నాఁడు.

మ. వనితా! చూడుము నిక్కమావధనుఁ డావంక న్వివేకుండు తె
ల్వినిఁ గన్పట్టెడుఁ గాంతిఁ గోల్పడి, కడున్ స్వేచ్ఛానుసంచారులౌ
ఘనరాగాదులచేఁ గలంగినమతిష్మద్భృత్యకంబుఁ గూడి, కా
ఱొక్కను పెన్మంచునఁ గాంతివాసినశశాంకుంబోలి భీతాత్ముఁడై.

ఇఁక మనమిక్కడ నిలువఁగూడదు. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది విష్కంభము.

[అప్పుడు వివేకమహారాజును, మతిదేవియుఁ, బ్రవేశించుచున్నారు.]

వివే—(ఆలోచించి) ఓప్రియురాలా! దుర్వినీతుఁడయినయీబ్రహ్మచారియొక్క గర్వయుక్తమయిన మాటలు నీవు విన్నావుగదా? వీఁడు పాపాత్ములమని మనలనే యాక్షేపించుచున్నాఁడు!

మతి—ప్రాణేశ్వరా! లోకులు తమదోషముల నేల యెఱుఁగఁజాలరు

వివే—ప్రియురాలా! చూడు.

శా. ఆహా! పాశముల న్నిరంజనుని జ్ఞానానందు నయ్యీశ్వరున్
మోహాంభోనిధిలోఁ జిరంబుగఁ గరంబు న్మించి బంధించి గా
ఢాహంకారపరుల్ దురాత్మకులు నౌ యాదుర్మదాధుల్ మహో
త్సాహంబొప్పఁగ నీచదీనదశ నొందంజేసి రత్యంతమున్.

అట్టివారు పుణ్యాత్ములఁట! ఆదురాత్ములచేతఁ బరాభవింపఁబడినయీశ్వరుని విముక్తుని జేయుటకయి ప్రవర్తింపుచున్నమనమేమో పాపకారులమఁట!

మతి—ఓప్రాణేశ్వరా! పరమేశ్వరుఁడు సహజానందసుందరస్వభావుఁడనియుఁ నిత్యప్రకాశుఁడనియు సకలభువనప్రభావుఁడనియు వినుచుందుము. అట్టివాఁడే యీదుర్వినీతులచే బంధింపఁబడి మహామోహసాగరమునందు మునిఁగిపోయినాఁడు?

వివే—ఓప్రియురాలా!

సీ. సతతమహోన్నతధృతిమంతుఁడయ్యును సదమలసంపూర్ణశాంతుఁడయ్యు
బ్రబలతరైశ్వర్యభాసమానుండయ్యు మహితసంతతనీతిమంతుఁడయ్యు
నసమానఘననిశ్చలాంతఃకరణుఁడయ్యు సమయానుగుణధీవిశాలుఁడయ్యు
దరుణులమాయలఁ దగులొందుపురుషుండు త్యజియింపఁడే తనధైర్యగరిమ
నట్లె యీమహాపురుషుండు నరయ నిపుడు
వఱలుమాయామహాదేవివలలఁ దగిలి

•చిరతరానూన సంబంధ గరిమకతన
దన్నుఁదా నెఱుంగఁగఁ జాలకున్న వాఁడు.

మతి—ఓప్రాణేశ్వరా, అట్లు సంభవింపదు. సహస్రకిరణుఁడైన సూర్యుఁడంధ కారరేఖచేతఁ గప్పఁబడుట సంభవించునేని, అప్పుడు దేదీప్యమానప్రకాశసాగరుఁడైన యీదేవుఁడును మాయచేత నడఁగియుండుట తటస్థింపవచ్చును.

వివే—ఓప్రియురాలా! ఆమెజాడ యిట్టిదని యూహించుట మనవు శక్యము కాదు. వారకాంతవలెనే యీమాయాదేవి యసత్యములయిన భావములను గనఁబఱచుచుఁ దానీపరమపురుషుని వంచించుచున్నది. చూడు చూడు.

చ. స్ఫటికముభంగి స్వచ్ఛరుచి భాసిలుదేవు స్వయంప్రకాశునిం
గటకట! యల్పురాలయి వికారవిధేయునిఁ జేసెమాయ; ప్రా
కటమగు దానిసంగతిని కాంతినొకింతయుఁ గోలుపోఁ డతం
డటులయిరయున్, [illegible]ంచెదును నాతనికామె యధీరతం గడున్

మతి—దుర్విదగ్ధురాలయిన యామె యేకారణముచేత నుదారచరితుఁడయిన యీమహామహుని వంచించుచున్నది?

వివే—ప్రయోజనమునుగాని కారణమునుగాని విచారించి మాయవర్తించుచుండుటలేదు. స్త్రీపిశాచముల కద్ది స్వభావమే. చూడు.

చ. నరులదయార్ద్రకోమలమనంబులు లోఁగొని వామలోచనల్
సరగున నేమిచేయుటకుఁ జాలరు తారు ధరాతలంబునన్?
పురుషులమోహపెట్టుదురు, బుద్ధిగలంతురు, విషాదపెట్టుదుర్.
మరి వెరపింతురు, రాసలఁ గర్గంతురు, చేయుదు రాత్మదాసులన్.

తియొక్క కారణముగూడ గలదు.

మతి—ప్రాణేశ్వరా! అదియేది?

వివే—దురాచారురాలయిన యామె "నేనిప్పుడు యౌవనముపోయి యేండ్లు నదాననయి యున్నాను. ఇతఁడును బురాణపురుషుఁడు; స్వభావముచేత నేవిషయవిముఖుఁడు. కాఁబట్టి నాతనయునినే పరమేశ్వరపదమునందునిలిపెదను." అని లోచించినది. తల్లియభిప్రాయము నెఱిఁగి భేదమేమియులేక యామె నేపోలిన స్సును నవద్వారములు గలపురములను నిర్మించెను.

గీ. ఒక్కఁడయ్యును వహియించి పెక్కురూపు
లలశరీరపురంబుల నతఁడు చొచ్చి,
స్ఫటికమణిఁబోలి యాత్మచేష్టలను దాను
వానివానికిఁ దగ నలవరుచుకొనియె.

మతి—(ఆలోచించి) ఓప్రాణేశ్వరా! తల్లియెటువంటిదో పుత్రుఁడును వాఁడే పుట్టునుగదా!

వివే—అప్పుడు మనస్సుయొక్క జ్యేష్ఠపుత్రుఁడును దనమున్మోహముఁడున యహంకారుఁడువచ్చి తన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనఁగాఁ బరమాత్ముఁడు—

చ. భ్రమసి, యవిద్యచే మునిఁగి, యీశ్వరుఁ డామనస్సుచే
యు మహితకల్పనం దగిలి, 'యాయుద్భవముందితి; వీరు నాపితల్;
వినతులుఁ బుత్రమిత్రులును వీరె; కులంబు బలంబు విద్యదీ
వ్యము నివె; భార్య యీమెయని స్వప్నములీపరి వెక్కులాండెనే!

మతి—ఓప్రాణేశ్వరా! ఈప్రకారముగా నతిదీర్ఘతరమయిన నిద్రచేఁ బోధము చెడియున్న పరమేశ్వరునియందుఁ బ్రబోధ సంభవ మెట్లు గలుగును?

వివే—(లజ్జతో నధోముఖుఁడయి యున్నాఁడు)

మతి—ప్రాణేశ్వరా! గురుతరలజ్జాభరముచే శిరస్సువంచుకొని యూర రేమి?

వివే—ప్రియురాలా! స్త్రీలహృదయములు తేలికగా నీర్ష్యాను అందుచేత నేను సాపరాధుఁడ నగుదునుగదా యని శంకించుచున్నాను.

మతి—ప్రాణేశ్వరా! అన్యాళ గనిగిన స్త్రీలుమాత్రమే తనకవరక్తుఁ ధర్మార్జనవ్యాపారమునందుఁ దగిలియున్న భర్తయొక్క మనోభీష్టములకు ములు చేయుదురు.

వివే—ఓ ప్రియురాలా!

శా. ఉగ్రోద్యద్విరహార్తయా యుపనిషద్వ్యోషిన్మణిన్యోగ మా
య్యగ్రశ్లాఘ్యల శాంతిముఖ్యల సుసాహాయ్యాప్తి నాకబ్బినన్,
జాగ్రత్తన్ క్షణకాలమీవు విషయేచ్ఛల్ మాని వర్తించినన్,
జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిధామవిరతిన్ గల్గుం బ్రబోధుండిలన్.

మతి—ఓప్రాణవల్లభా! అహంకారాభిమానియయినను గులప్రభునకు మోక్షము కలిగెడుపక్షమున, అప్పుడు దేవరవారి కామెతోడి నిత్యానుబంధము గునుగాక యనియే నాకోరిక.

వివే—అలాగున నయినపక్షమున, నామనోరథముల చిరముగాఁ బ్ర సిద్ధములు నయినట్టె. అట్లుకదా—

సీ. జగములకాదియు శాశ్వతుండుఁ బ్రభువు నై వెలుఁగొందు మహా
బహువిధంబులఁ దానుభాగించి, దేహనివేశంబులందుఁ బ్రవేశ

బున్నగాఁ జేసి, పరమ మృత్యుపదంబు పొందింపనట్టి దాఁ గాఁగలఁ జేసి,
యుపనిషద్బ్రహ్మవిద్యాఫలమైన యవ్వానికి మఱణించెంబయి మఱియు శాస్త్ర
విహితమైన ప్రాయశ్చిత్తవిధిని నేను
మహితవిజ్ఞాన మహిమచే మహినొనర్చి,
మరల స్థాపింపవాఁడఁ బో స్థిరముగాను
బూని ప్రాస్తాకభావంబుఁ బుడమిమీఁద.

అట్లగుటగాక! ప్రస్తుతకార్యసిద్ధికొఱకుఁ బ్రబోధోత్పత్తి నిమిత్తము శమాదులను సమకూర్త్యము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము.

[అంతట దంభుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దంభు — "వత్సా! దంభా! అమాత్యసహితుఁడయి వివేకుఁడు ప్రబోధోదయార్థము శమదమాదులను యాత్రార్థము తీర్థములకుఁ బంపియున్నాఁడని విన్నాఁడను. ఆసన్నమగుచున్న మన యాపదలకు ముమ్మును మాన్పుటకయి మీరు శ్రద్ధవహించి ప్రతిక్రియ చేయవలెను. భూమండలమునకుఁ బరమముక్తిక్షేత్రమయి వారణాశీనగరమున్నది. నీవందుఁ బోయి నాలుగాశ్రమములవారియొక్కయు మోక్షకార్యవిఘ్నమునిమిత్తము ప్రయత్నము చేయవలెను." అని మహామోహమహారాజుగారు నాకాజ్ఞాపించియున్నారు. కాఁబట్టి నాచే వశ్యులయినవారితో నిండియున్న యీవారణాశీపురమునందు నేనిప్పుడు మా ప్రభువువారు సెలవిచ్చినట్లుగా వారియాజ్ఞలను నిర్వహించితిని. ఇప్పుడిక్కడ నా యాశ్రితులు (దాంభికులు)

చ. గణికలయిండ్లఁ గంష్ఠాదవుకాంతల యాననసీధు వానుచున్,
ప్రణుతరతోత్సవంబులను రాత్రులు వెన్నెలలోనఁ బుచ్చి, బ్రా
హ్మణులమటంచు దీక్షితులమంచుఁ దపస్వులమంచుఁ బండితా
గ్రణులమటంచు ధూర్తులు జగంబును మోసపెట్టుదు రెంతయున్.

(చూచి) భాగీరథిని దాటి యిప్పుడీవంకనే వచ్చుచున్నాఁడు. ఈపాంథుఁ డెవఁడయి యుండును?

గీ. ఒకట నభిమానమున మండుచున్న యట్లు,
మించి లోకత్రయంబును మింగునట్లు

వృషులవాగ్జాలమున బెదరించునట్లు,
ప్రజ్ఞచే నవ్వునట్లుఁ, గన్పడెడు నితఁడు.

ఇతఁడు దక్షిణరాఢాదేశమునుండి వచ్చియుండునని నేనూహించెదను. కాఁబట్టి నేనితని వలనఁ బూజ్యుఁడయిన యహంకారుని వృత్తాంతమును దెలిసికొనెదను.

[అప్పుడు పయిని చెప్పినట్లహంకారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

అహం—ఓహో! ఈజగత్తంతయు మూర్ఖమయ మయియున్నది. ఎట్లన—

చ. గురుమతము న్వినంగనరు; గోప్యకుమారిల శాస్త్రరీతిఁ గా
నరు; విన రాప్రభాకరుఁడొనర్చినబోధ; యిఁకేల దేవతా
గురుకథ? శేషభాగ్యమునుగోరరు; సూక్ష్మపదార్థతత్త్వముల్
నరపశువుల్ గ్రహింపరు; తలంపరు పాశుపతంబు స్వస్థులై.

(చూచి) వీరర్థజ్ఞానశూన్యులు ; కేవలస్వాధ్యాయపరులు ; వేదములను నీటఁ గలపుచున్నారు. (మరలి మఱియొక చోటికి నడచి) వీరుభిక్షాపలకొఱకే యతివేషమునుఁ గ్రహించినారు; శిరోముండనములు చేసికొన్న యీపండితంమన్యులు వేదాంతశాస్త్రమును బాడుచేయుచున్నారు. (నవ్వి) —

గీ. మహిని బ్రత్యక్షముఖ్యప్రమాణసిద్ధ
ఘనవిరుద్ధార్థములు వీరె జనములకును
బోధచేయుచునుండంగఁ, బుడమిమీఁద
బౌద్ధవాదులకడఁ గలపాపమేమి?

ఇట్టివీరి సంభాషణలు విన్నను మహాపాతకము సంభవించును. (మరలమఱియొక చోటికి నడచి) వీరు కష్టపడి తర్కమతము నభ్యసించిన శైవపాశుపతాదులు. ఈపాషండుల కేవల పశువులే. వీరితో సంభాషించినవారు సహితమునరకములపాలగుదురు. అందుచేత వీరిని దృష్టిపథమునుండి దూరముగాఁ బరిహరింపవలయును. (మరలమఱియొక చోటికి నడచి)—

ఉ. అల్లదె గంగయొడ్డు శిలలందుఁ గుశాస్తరణోపవిష్టులై,
యల్లన దర్భముష్టియుతహస్తము లొప్పఁగఁ, బూజపెట్టెల
ల్లల్లన నిల్పి, పూసలెగయం గొనవ్రేళుల నక్షమాలికల్
వెల్లుగఁ ద్రిప్పుచున్, ధనికవిత్తములన్ హరియింతురి దాంభికుల్

(మరల మఱియొక చోటికి నడచి) వీరు త్రిదండివేషములచేత జీవనముచేసెడు ద్వైతాద్వైతమార్గపరిభ్రష్టులు. (మరలవేఱొక చోటికి నడచిచూచి) ఓహో! ద్వారప

ములు పైయిని దొండపవూగుచుండఁగా, క్రిందనందందుఁ గృష్ణాజినములునుసన్నెకఁడ్లు యజ్ఞపాత్రములును జపమాలములును కోళ్ళును రోఁకళ్ళులును బ్రకాశింపఁగా, నిరంతరహుతాజ్యవాసనతో నిండినధూమముచేత గగనమండల పరితయు నల్లపడఁగా గంగా సమీపమునందుఁ బ్రకాశించుచున్న యీయాశ్రమపద మెవ్వరిదయియుండును? ఇది నిశ్చయముగా నెవ్వరిదోయొక దొడ్డ గృహస్థునిగృహమైయుండును. కానిమ్ము. అతిపవిత్రమయినయిది నేను రెండుమూఁడు దినములు వాసముచేయుటకు యోగ్యమయినదిగాఁగ నపడుచున్నది. అని ప్రవేశించిచూచి ఆహా!

చ. ఉదరమునన్ భుజంబులను నూరువులన్ గళమందు బొమ్మనన్
బెదవులఁ జెక్కులన్ నుదుట వీపున గర్ణములందు జానులన్
బదునుగ బొట్లుపెట్టి, కటిఁ బాణులఁ గర్ణములందు జుట్టునం
దుదుటున దర్భలుంచి, యితఁడొప్పెడు దంభమురూపమొందెనాన్.

మంచిది. నేనతని సమీపమునకుఁబోయెదను. (సమీపమునకుఁబోయి) నీకుశుభమగును గాక!

దంభు—(హుంకారముచేత నాతని నదలించుచున్నాఁడు.)

వటుఁడు—(ప్రవేశించితొట్రుపాటుతో) ఓబ్రాహ్మణుఁడా! దూరముగానిలుచుండు. పాదప్రక్షాళనముచేయక యీయాశ్రమపదమును ద్రొక్కఁగూడదు.

అహం—అయ్యో! నేనెక్కడనో పాపతురుష్క దేశమునకు వచ్చినాఁడను. ఇక్కడ శ్రోత్రియులయిన యతిగుణును గృహస్థులాసన పాద్యాదులచేతనయిన నాదరింపకున్నారు.

దంభు—(చేసైఁగచేత నూరడించుచున్నాఁడు.)

వటు—దూరదేశమునుండివచ్చిన మీకులశీలాదికమును జక్కఁగావిచారింపుమని మాగురువులవారాజ్ఞాపించుచున్నారు.

అహం—ఏమీ! ఇప్పుడు మాకులశీలాదికమునుగూడఁ బరీక్షింపవలయునుగా? వినుము—

చ. ఉత్తమమూర్వి గౌడమహి; యుత్తమమందును రాఢికాపురం;
బుత్తమమందు శ్రేష్ఠికుల; ముత్తముఁ డందును నాదుతండ్రి; స
ర్వోత్తములెన్నఁ దత్తనుజు; లుత్తముఁడంగడు నేను వారిలో
నుత్తముబుద్ధిధైర్య వినయోరువివేక సుశీలతాదులన్.

దంభు—(వటునివంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

వటు—[illegible]

అహం—(తనలో) కానిమ్ము. ఇట్లు చేసికొనుటవలన దోషమేమున్నది? (అట్లొనర్చుటకుఁ బూనుకొని) గనుఁజేసి దాపునకు వచ్చుచున్నాఁడు.)

దంభు—(వంగ్లికొలికి) నీవు దూరముగా నిలుము. గాలితోఁ గలిసి చెమట బిందువులు మామీఁదికి వచ్చును.

అహం—ఓహో! ఈ బ్రాహ్మణ్య మపూర్వమయినదిగా నున్నదే!

వటు—ఓ బ్రాహ్మణా? అందుకు సందేహమేమి! వీరిసన్నిధిని—

గీ. పూజ్యపాదాబ్జయుగళంబు మ్రొక్కుకొనక,
భక్తిఁ బీఠాంతభూతలభాగమునకె
స్వీయమూర్ధాహిణీ మణీ దీప్తిచేత
నృపతివరులు నీరాజనం బిడుదు రెప్డు.

అహం—(తనలో) ఈ దేశము కేవలదాంభికులకు నాగారమయియుండె. కానిమ్ము. ఈపీఠము మీఁద గూర్చుండెదను. (అనికూర్చుండఁబోవుచున్నాఁడు.)

వటు—ఆరాధ్యపాదులవారి యాపీఠము నన్యులాక్రమింపఁగూడదు.

అహం—ఓరిపాపాత్ముఁడా! దక్షిణరాఢాదేశమున ప్రసిద్ధులయినమావంటి శుద్ధులుసహిత మీపీఠము నెక్కఁదగరా? ఓరిమూర్ఖా! మాకులశీలములు వినుము—

ఉ. మాత మహాకులీన; సతి మత్సతి శ్రోత్రియపుత్రి; యొక్కటే
బూతుఁడఁ దండ్రికంటె; విను పూర్వము మాతృపితయన్న మిత్రుస
న్మాతులపుత్రిమీఁద నను మాతృసుబద్ధపునింద రాదప
ఖ్యాతపుబాంధవం బని పిరీయాంగనఁ బోనిడి యుత్తి శుద్ధుఁడన్.

దంభు—ఓ బ్రాహ్మణా! అదియంతయు నట్లేయయియుండును. అయినను నీవు మావృత్తాంతము తెలియదు.

చ. మును పాకశాసనబ్రహ్మపురముం గనివచ్చుట కేను బోవఁగా,
మునివరులాత్మపీఠ మయముం డిగి రెల్లరు నన్నుఁ జూచి; యా
వనజభవుండు నన్నుఁ బ్రియభాషలఁ దేలిచి, శుద్ధిగాఁగ ది
గ్గున నుపవిష్టుఁ జేసె నవగోమయలిప్త నిజోరుపీఠికన్.

అహం—(తనలో) ఆహా! ఏమి యీదాంభికబ్రాహ్మణుని యత్యుక్తి! (ఆలోచించి) ఇతఁడొకవేళ దంభుఁడే యేమో? అయినం గానిమ్ము. (కోపముతో బిగ్గరగా) ఓరీ! నీవేలగర్వపడెదవు?

చ. శతముఖుఁ డెంతవాఁడు? మఱి సారసగర్భుఁ డనంగ నెంత? యా
క్షితిపయి నేమిలెక్క మానిసిమాను? లెఱుంగవు నీవుమత్తప

స్తుతమహిమంబు; వాసవశతంబును బ్రహ్మశతంబు మానిరో
త్పతితమును గూలలేదె వశ్రాక్ గతిశాంక నేమ మాఱఁగన్.

దంభు—(మాఱి సంతోషముతో) ఓహో! అహంకారా! మీరు నాపితామహులైన యహంకారులు దేవా! లోభుని యాత్మజుండ నయినదంభుఁడను నేనుమీకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

అహం—వత్సా! దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవగుము. నేను ద్వాపరాంతమునందు చూచినప్పుడు నీవు బాలుఁడవు. చిరకాలము దూరముగా నుండుటచేతను వార్ధక్యగ్రస్తుఁడ నగుటచేతను నిన్నప్పటివలె గుర్తింపఁజాలక పోయినాఁడను. మఱి నీకుమారుఁడయిన యానృతుఁడుఁ గుశలమా?

దంభు—అతఁడు క్షేమముతో నున్నాఁడు. అతఁడును మహామోహమహారాజుగారి సేవ ననువర్తించుచు నిక్కడనే యున్నాఁడు. అతనిని విడిచి నేనొక్క ముహూర్తమైనను బ్రాణములు నిలుపఁగలుగుదునా?

అహం—నాప్రియసఖులయిన తృష్ణయు లోభుఁడును కుశలులయి యున్నారా?

దంభు—వారును నిక్కడనే యున్నారు. వారులేక నేను క్షణమయినను నిలువలేను. పూజ్యులయిన తమరిక్కడికేమి పనిమీఁద దయచేసినారు?

అహం—వత్సా! వివేకునివలన మహామోహునకేమో యుపద్రవము కలుగనున్నదని విని యాతని వృత్తాంతము దెలిసికొనవలెనని వచ్చినాను.

దంభు—తమరాక మేలయినది. మహామోహమహారాజుగారింద్రలోకమునుండి నేఁట రేపట నిచ్చటికే వచ్చుచున్నారని విన్నాను. ఆయన యీవారణాసీ నగరమునే రాజధానిగాఁ జేసికొందురనియు నొకలోకప్రవాదము పుట్టినది.

అహం—సమస్తాత్మలయందును వాసముచేసెడు మహామోహుఁడీవారణాసియందుండఁగోరుటకుఁ గారణమేమి?

దంభు—మఱియేమున్నది? వివేకుని నణఁగింపవలయుననియే.

గీ. శాశ్వతబ్రహ్మపురి కాశి, జన్మభూమి
యగుని విద్యాప్రబోధోదయముల కరయఁ;
గులవినాశనవిధి కెత్తుకొన్న యావి
వేకుఁడిందుండఁ గోరెడు వినుమ కొపుడు.

అహం—(భయముతో) అట్లయినపక్షమున్న దీనికిఁ బ్రతీకార మవశ్యమైనదే. ఎట్లనిన—

క. పురహరుఁడు హరుఁడు కరుణం
బరమపదజ్ఞాన శూన్యమానవతతి కి
ప్పురి భవభయహరతారక
మురవుగ నవసానవేళ నుపదేశించున్.

దంభు—అది సత్యమే. అయినను గామక్రోధాద్యభిభూతుల కది లభింపదు దానినిబట్టియే తైర్థికులిట్లు చెప్పుచున్నారు—

క. విద్యాతపోయశస్సుల
హృద్యముగఁ గరంబు లంఘ్రులెదయు నెవనిక
య్యాద్యుని శివుఁజేరునోయాన
వద్యుత నాతండె తీర్థఫలమును బొందున్.

[తెరలో]

ఓహో! జనులారా! ఇదె మహామోహమహారాజుగారు వచ్చుచున్నారు.

చ. స్ఫటికమణీవితర్దికలఁ జల్లుఁడు చందనగంధతోయముల్;
పటుగతి యంత్రిమార్గములు పన్నుఁడు వారిగృహాంతరంబులన్;
స్ఫుటముగఁ గట్టుఁ డెల్లెడల భూరిలసన్మణితోరణావళుల్;
చిటుకున నింద్రచాపసమచిత్రపతాకల నెత్తుఁ డంతటన్.

దంభు—అయ్యా! మహారాజుగారు సమీపమునకు వచ్చినారు. కాఁబట్టి విశ్రాయన కెదురుగాఁబోయి గౌరవింపవలయును.

అహం—అలాగుననే చేయుదము. (ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు

ఇది ప్రవేశకము.

—:౦:—

[అప్పుడు మహామోహమహారాజుగారు మహావైభవముతోఁ బరివార సహితముగాఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

మహామోహుఁడు—(నవ్వి) ఓహో! మూఢులు నిరంకుశులుగాదా?

చ. కలదఁట! యాత్మయొక్కటి జగంబున దేహముకంటె వేఱుగా!
ఫలమది మీఁద గాంచునట, భద్రముగాఁ బరలోకమందహో!
వలవనియాసురాశయము నభస్తరురాజము పూచి స్వాదుస
త్ఫలముల నిచ్చునన్న భ్రమవంటిది కాదె తలంచిచూడఁగన్?

ఇట్టువంటి స్వకపోలకల్పనము చేత లేనిపదార్థము నొకదానిని నిర్మించి దుష్పాండిత్యముగల ప్రబుద్ధులీప్రపంచమును వంచించుచున్నారు.

శా. ఆహా! లేనిపదార్థ మున్నదని మిథ్యల్ పల్కునయ్యాస్తిక
ద్రోహుల్ నాస్తికులంచు దూష్యులనుచున్ దూషింతు రీ సత్యార్థ్యులన్
మాహాత్మ్యస్థితిఁ బంచభూతపరిణామంబౌ మ. చైతన్య సం
దోహం; బెవ్వరు దేహభిన్నునిఁగ నెందుం జూచిరే జీవునిన్?

వు తమ్ము మాత్రమే కాక లోకమునంతను వంచించుచున్నారు.

మ. తనువుల్ వక్త్రముఖాంగ పంచయము చేతన్ దుల్యముల్ గాఁగ, వే
ఱవ నేలా కులముల్? పరాంగనయి దన్యార్థంబు బిడన్ ఖేదముల్
గనరా వింతయిసోకు! హింస పరకాంతా స్వాపతేయాక్రమం
బును దోషంబని కల్పనల్ సలిపి రీ పుల్ పుట్ట నిష్పౌరుషుల్.

(ఆలోచించి శ్లాఘనతో) ప్రత్యక్షమే ప్రమాణమగుటనుబట్టి సర్వవిధములచేతను లోకాయత శాస్త్రమే శాస్త్రము. "పృథివ్యాపస్తేజో వాయువులు తత్వములు; అర్థకామములు పురుషార్థములు; భూతములే జ్ఞానజనకములు; పరలోకము లేదు; మృత్యువే మోక్షము" అని యీ శాస్త్రమున నీమదీయాభిప్రాయానుసారముగా వాచస్పతి రచియించి చార్వాకునికి సమర్పించెను. అతఁడు శిష్యోపశిష్యమార్గమున దానిని లోకమున వ్యాపింపఁజేసెను.

[అంతటఁ జార్వాకుఁడును శిష్యుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

చార్వా—వత్సా—నీ వెఱుఁగుదువు. దండనీతియే విద్య; దానిలోనం తర్భూతమయినదే వార్త. త్రివేదములును ధూర్తప్రలాపములు. చూడుము—

గీ. యజ్వలకు ద్రవ్యనాశ క్రియాదికంబు
వలన స్వర్గఫలంబది వచ్చునేని,
ధరణిలో దావవహ్ని దగ్ధంబులైన
పాదపంబులవలనను ఫలములొదవు.

మఱియును,

గీ. పుడమిలో యజ్ఞమునఁ జంపఁబడెడునట్టి
పశువునకు స్వర్గసౌఖ్యంబు వచ్చునేని,
యజ్ఞపశువుగాఁ జేసి యజ్ఞకర్త
స్వర్గసుఖమందఁ దనతండ్రిఁ బనుపరాదె?
మరణము నొందిననరులకుఁ
గరమును శ్రాద్ధంబు తృప్తి గలిగించెడుచో
ధగ వాటిన దీపంబున
పురుకాంతిని దైలదాన ముత్పాదించున్.

శిష్యు—ఆచార్యా! ఈప్రకారముగాఁ బుభుక్షలకుఁ దినుటయుఁ ద్రాగుటయు నే పరమార్థములయినపక్షమున, మఱి ఋషులు సంసారసుఖమును విడిచియేల నానాఘోరతరములయిన పారాకసాంతపనకృచ్ఛ్రకాలాదులగుదుఃఖములచేత శ్రమపడుచున్నారు?

చార్వా—వంచకప్రణీతములయిన యాగములచే మోసపోయిన యామూర్ఖుల కాశామోదకములచేతనే యిట్టితృప్తి కలుగుచున్నది. చూడు—

గీ. భుజనిపీడిత ఘనబాహుమూల భుగ్న
కుచయుగాభోగ సాంద్రోపగూహమేడ?
భ్రష్టబుద్ధుల భిక్షోపవాసనియమ
సూర్యకరతాపమున దేహశోషమేడ?

శిష్యు—ఆచార్యా! దుఃఖమిశ్రితమయిన సంసారసుఖము పరిహరింపఁదగినదని యీవిధముగాఁ దైర్థికులు చెప్పుదురుగదా?

చార్వా—(నవ్వి) ఇది మూఢపశువులయొక్క దుర్బుద్ధివిలసనము.

చ. అవనిని దుఃఖమిశ్రితములౌటను నింద్రియజన్య సౌఖ్యముల్
దివిరి త్యజింపఁబోలు నను ధీరులు మూర్ఖులెకా తలంపఁగన్
జవిగల తెల్లబియ్యమున సారతరంబగు శాలిధాన్యముల్
దవులఁ ద్యజించునే యుముకఁ దాల్చునటంచు వివేకి యెవ్వఁడున్?

మహామోహు—ఓహో! చిరకాలమునకుఁ బ్రామాణికములయిన వచనములు కర్ణసుఖమును గలిగించుచున్నవిగదా! (చూచి యానందముతో) ఇతఁడు నాప్రియసఖుఁడయిన చార్వాకుఁడా?

చార్వా—(చూచి) ఇతఁడు మహామోహమహారాజు (సమీపమునకుఁబోయి) జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! ఓమహారాజా! ఇదిగో చార్వాకుఁడు ప్రణామము చేయుచున్నాఁడు.

మహా—చార్వాకా! నీకు స్వాగతము. ఇక్కడఁ గూర్చుండుము.

చార్వా—(కూర్చుండి) ఇది కలియొక్క సాష్టాంగప్రణామము.

మహా—అచ్చటఁ గలికవ్యాహతకుశలమా?

చార్వా—దేవరవారి ప్రసాదమువలన సర్వత్ర కుశలమే. అతఁడు కార్యశేషమును గూడఁ దీర్చి మఱి దేవరపాదములను సందర్శింపఁగోరుచున్నాఁడు.

చ. ఎవఁడు, మహత్తరంబయిన యేలికయాజ్ఞనుబూని దాని భా
రవహనవంబున న్నెఱపి, తత్ఫలలబ్ధసుఖప్రసాద్యుఁడై,

యావిరళహర్ష పూర్ణహృదయంబున దర్శనమిచ్చుస్వామి పా
దవనజవందనం బిడు, నతం డతిధన్యుఁడు భృత్యకోటిలోన్

మహా— ఇప్పుడాకలి యేమేమి చేసియున్నాఁడు?

చార్వా—దేవా! చిత్తగింపుము—

చ. శ్రుతివిహితార్థమార్గములఁ జొప్పడ త్రోలంగి మహాజనుల్ యథే
ష్టతఁ జరియించుచుండరయరి జరకనుగొంకు నొకింత లేక; యీ
గతికిని హేతు వాకలియెకాఁదు, మదీయబలంబుఁ గాదు; వి
శ్రుతముగఁ బౌరుషంబుఁ జెనుచుం బ్రభుమన్ననయే భటాళికిన్.

అక్కడ నుత్తరపథికులును పాశ్చాత్యులును వేదములనే త్యజించినప్పుడిఁక శమదమాదులకథయేల! ఇతరస్థలములయందు సహితము వేదములు తఱుచుగా జీవికామాత్ర ఫలములే యయినవి.

గీ. అగ్నిహోత్రంబు, వేదత్రికంబు, మఱి త్రి
దండమును, దేహమున భస్మధారణంబుఁ,
బ్రజ్ఞయును బౌరుషము లేనిపందలకును
జీవిక యని బృహస్పతి చెప్పె మున్న.

కాబట్టి కురుక్షేత్రాదులయందు విద్యాప్రబోధచంద్రోదయమగునని దేవరవారు స్వప్నావస్థయందును శంకింపవలదు.

మహా—చక్కఁగా సాధించినారు. అతిగ్రహసువ్యవస్థమయిన దానిని గాఁజేయుట గొప్పపనికదా?

చార్వా—దేవా! దేవరవారికి విన్నవింపవలసినది మఱియొకటియున్నది.

మహా—అది యేది?

చార్వా—విష్ణుభక్తి యను పేరుగల మహానుభావురాలయిన యోగిని యొకతె యున్నది. ఆమె సర్వత్ర సంచారము చేయుచుండఁ గలిచేత నిరుపఁబడిన దయ్యును, తదనుగ్రహీతులయినవారిని జేటిచూచుటకును మేము శక్తులము కాకున్నాము. కాఁబట్టి దానికిఁ బ్రతీకారమును దేవరవారే సావధానముగా నాలోచింపవలయును.

మహా—(భయముతోఁ దనలో) అక్కటా! ప్రసిద్ధమహాప్రభావ యయినయా యోగిని మాకుస్వభావవిద్వేషిణి. దుస్సాధ్యురాలు. కానిమ్ము. (ప్రకాశముగా) ఓయీ! మనకీశంకతోఁ బనిలేదు. కామక్రోధాదులగు శత్రువులయుండఁగ దానిపని యెక్కడ సాగును?

ప్రబోధ చంద్రోదయము.

చార్వా—అట్లయ్యును ప్రభుఁడల్పుఁడని జిగీషుఁడైనవాఁడేమఱియుండఁగూడదు;

క. అరి యల్పుఁడయ్యు, మర్మము
లరసి మహాబాధఁ దెచ్చు నవనీశునకున్;
గర ముల్ప మయ్యు, ముల్లది
చరణమున కపార మైనశ్రమ మొనరించున్.

మహా—(తెరవంకఁ జూచి) ఓరీ, ఎవఁడక్కడ?

[దౌవారికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దౌవా—స్వామీ! ఏమియాజ్ఞ?

మహా—ఓరీ! అసత్సంగా! "ఏమఱియుండక యోగినియయిన విష్ణుభక్తిని మీరే నాశము చేయవలెను." అని కామ క్రోధ మద మాన మాత్సర్యాదులతో నేనాజ్ఞాపించినట్లు చెప్పుము.

దౌవా—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు పత్రిహస్తుఁడై యొకపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

పురు—(తనలో) సముద్రతీరమునందలి పురుషోత్తమసంజ్ఞగల దేవాలయమునం దున్న మద మాన నామధేయులగు ప్రభువులు మహారాజసన్నిధానమునకుఁ బంపఁగా నేనిప్పు డుత్కలదేశమునుండి వచ్చినాఁడను. (చూచి) ఇది వారణాశి; ఇది రాజమందిరము. ఇందుఁ బ్రవేశించెదను. (ప్రవేశించి) ఈప్రభువువారు చార్వాకునితో నేదో మంత్రాలోచన చేయుచుఁ గూరుచున్నారు. వీరిసమీపమునకుఁ బోయెదను. (సమీపమునకుఁబోయి ప్రకాశముగా) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! తమకుఁ బంపఁబడిన యీపత్త్రికను దేవరవారు చిత్తగింపవలయును.

మహా—(పత్రికను పుచ్చుకొని) నీవెక్కడనుండి వచ్చినావు?

పురు—పురుషోత్తమాలయమునుండి వచ్చినాఁడను.

మహా—(తనలో) ఇదియేదో ప్రాణాంతిక మయినకార్యమయి యుండును. (ప్రకాశముగా) చార్వాకా! ఇప్పుడు నీవు పొమ్ము. కలిరాజ్యమునందు నీ వవహితుఁడ వయి యుండవలెను.

చార్వా—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మహా—(పత్రికను జదువుచున్నాఁడు)—"స్వస్తి! శ్రీవారణాసీపురవరాధీశ్వరు లయిన మహారాజాధిరాజరాజపరమేశ్వర మహామోహమహారాజులవారి పాదపద్మములకు శ్రీపురుషోత్తమాలయమునుండి మదమానులు సాష్టాంగప్రణామములు చేసి చేయుఁగల విన్నపము. ఇక్కడ మేము నిరంతర క్షేమముతో నున్నాము. తరువాత శాంతిదేవి

శాంతియును శ్రద్ధతోఁ గూడ వివేకుని దౌత్యమును బూని యుపనిషద్దేవిని వివేకునితోడి సంగమమునకొఱకు ప్రార్థించుటకు బ్రబోధించుచున్నది. మఱియును ధర్ముఁడు కామసహచరుఁడయ్యును వైరాగ్యాదులచే వేఱుపఱుపఁబడినవానివలెఁ గానఁబడుచున్నాఁడు. అందుచేత నతఁడు కామునినుండి విడిపోయి యొకానొకప్పుడు నిగూఢముగాఁ దిరుగుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి యీసంగతిని దేవరదివ్యచిత్తమునకుఁ దెల్పవలెను."—

(క్రోధముతో) ఆహా! ఏ మిది? ఈయుభయముగ్ధులు శాంతికిసహితము భయపడుచున్నారు! ఈశాంతి యెక్కడనుండి పుట్టినది?

చ. అజుఁడగు సృష్టిమాత్రనిరతాత్ముఁడు; దక్షమఖాంతకుండు శై
లజనిబిడోపగూహనములన్ సుఖియించు విఘూర్ణితాత్ముఁడై;
భుజయుగ శ్రీకపోలమకరీదళలాంఛితవక్షుఁడై యధో
క్షజుఁడు వసించునంబుధి; నిఁకన్ మఱివారికి శాంతియబ్బునే?

(పురుషునిఁ గూర్చి) ఓ జాల్మ! నీవు సత్వరముగాఁ గామునియొద్దకుఁ బోయి, "ధర్ముఁడు దురాత్ముఁడని మేమిప్పుడు దెలిసికొన్నారము. అతఁడు ముఖోల్లాసకాలమునయినను నమ్ముఁదగినవాఁడు కాఁడు. కాఁబట్టి నీవాతనిని దృఢముగా బంధించి కట్టివేయుము" అని [illegible] జెప్పుము.

పురు—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మహా—(ఆలోచించి తనలో) శాంతిని సాధించుట కేమి యుపాయమున్నది? ఉపాయాంతరముతోఁ బనిలేదు. ఈపనికిఁ గ్రోధలోభులే సమర్థులు. (ప్రకాశముగా) ఎవరక్కడ?

దౌవా—(ప్రవేశించి) దేవా! ఏమి యాజ్ఞ?

మహా—ఇప్పుడే క్రోధునిని లోభునిని బిలుచుకొనిరా.

దౌవా—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అంతట క్రోధుఁడును లోభుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

క్రోధు—శాంతి శ్రద్ధా విష్ణుభక్తులు మహారాజుగారితో వైరమును వహించినారని విన్నాఁడను. నేను జీవించి యుండఁగానే తమప్రాణములమీఁదికి వచ్చెడి యాపని యేల?

ఉ. చేయుదు లోకమంధముగఁ; జేయుదు ధీరుల శ్రోత్రహీనులన్;
జేయుదుఁ జేతనంబుల నచేతనరీతిని; నాదు శక్తిచే
సేయొడఁ గృత్యముల్ గన రొకింత, హితంబు వినంగఁజాల, రా
మ్నాయము లభ్యసించి మతిమంతులు తాము స్మరింప రర్థమున్

లోభు—ఓయీ! నన్నాశ్రయించువారు మనోరథనదీపరంపరలనే తరింపఁజాలరు. అట్టివారు శాంత్యాదుల నెట్లు చింతింపఁగలుగుదురు? మిత్రుఁడా! చూడుఁ

చ. మదజలసిక్తగండ గజమండలియున్, ఘనవాయువేగమున్
గాదవయొనర్చి పోఁగల గుఱ్ఱములున్, గలవెన్నొ మాకు; సం
పద యిది చాలదంచు, మఱివచ్చిన నింకను నింకఁ గోరుచున్
బొదలుదురాశ వ్యాప్తిమయిఁ బొందెడువారికి శాంతిగల్గునే?

క్రోధు—ఓమిత్రుఁడా! నాప్రభావము నీకుఁ దెలియునుగదా?

చ. చదిపెను వృత్రుఁ ద్వష్టసుతు శక్రుఁడు; త్రుంచె విరించిమూర్ధమున్
మదనవిరోధి కౌశికుఁడు నామ వాడంచె వసిష్ఠపుత్రులన్;
మదసమశక్తి పండితుల మాన్యయశస్కుల సచ్చరిత్రులన్
సదముల పౌరుషాఢ్యుల వెసన్ గులనాశ మొనర్చు [illegible]

లోభు—ప్రియురాలా! తృష్ణా! ఇటురమ్ము—

[తృష్ణాదేవి ప్రవేశించుచున్నది.]

తృష్ణ—ప్రాణేశ్వరా! ఏమి యాజ్ఞ!

లోభు—ఓప్రియురాలా! వినుము.

చ. పొలమును గ్రామమున్ వనము భూధ్రముఁ బట్టణముం బురంబు దీ
వులు మహిమండలం బసెకొ ప్రోత్థితవాంఛితసూత్రబద్ధబు
ద్ధుల కతికాంక్ష సంగమై, [illegible]రముగాఁగ ధ[illegible]త్రితన్
బలిసినఁ, బుట్టునే శమము ప్రాణులయాశ కబాండకోటులన్?

తృష్ణ—ఓప్రాణనాయకా! స్వయముగానే నిత్యమును నేసీపనియం దభియుక్తురాలనయి యున్నదానను. అందుమీఁద నిప్పుడు తమ యాజ్ఞచేత బ్రహ్మాండకోటులచేతనయినను నాయుదరము నిండదు.

క్రోధు—ఓహింసా! ప్రియురాలా! ఇటురమ్ము

[హింసాదేవి ప్రవేశించుచున్నది.]

హింస—ఇదిగో వచ్చినదానను. భర్తగారి సెలవేమి?

క్రోధు—ప్రియురాలా! నీవు సహధర్మచారిణి వగుటచేత నాకుఁ బితృవధసహితము సుకరమయినది. నాకు—

ఈ. ఎంత పిశాచి మాత? పిత యెంత? సహోదరులెంత కీటముల్?
వంతుగ సర్వబంధువులు వధ్యులు వక్రవిటాఢ్యసౌహృదుల్;
(చేతులు పిసికికొనుచు)

శాంతిని బొందవీయెడల సంతతకోపశిఖిస్ఫులింగముల్,
సంతతితోడఁ బూర్ణముగ జ్ఞాతికులంబు నడంచుసంతతిన్

(చూచి) వీరెమనప్రభువువారు. వారిదర్శనము చేసికొందము.

ఆనలు—(సమీపమునకుఁబోయి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

మహా—మాకు శత్రురాలయినశ్రద్ధకూఁతునుశాంతిని మీరు నిగ్రహింపవలెను.

అంద—దేవరయాజ్ఞాప్రకారము చేసెదము. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

మహా—శ్రద్ధకూఁతురని పలుకుటచేత నామనస్సున కొక్క యుపాయాంతరముసహితము పొడకట్టుచున్నది. శాంతితనతల్లియైన శ్రద్ధకుఁ బరతంత్రురాలు. కాఁబట్టి యిప్పుడుమన మేయుపాయముచేతనైనను శ్రద్ధనుపనిషద్దేవిసమీపమునుండి యాకర్షించి బంధించివేయవలెను. అప్పుడందువలన మాతృవియోగదుఃఖముచేత నత్యంతమృదుస్వభావ యయినశాంతి బలముడిగినదయి కృశించి నశించును. శ్రద్ధనాకర్షించి యెడఁబాటు చేయుటకు నాస్తికతా[illegible]సినియే పరమసమర్థురాలు. కాఁబట్టి యామెనే యీపనికి నియోగింపవలెను. (ప్రక్కనుజూచి) విభ్రమావతీ! నీవు సత్వరముగా నాస్తికతాదేవిని బిలుచుకొనిరా.

విభ్ర—ఏలినవారి సెలవుప్రకారము చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి నాస్తికతాసహితయై మరలఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

నాస్తి—సఖీ! చిరకాలమునుండి చూడకున్నమహారాజు ముఖమును నేనిప్పుడెట్లు చూతును? అతఁడు నన్నెగ్గులాడునేమో!

విభ్ర—సఖీ నీముఖదర్శనముచేత మహారాజు తనదేహమే తానెఱుఁగకుండును. అట్టిస్థితిలో నిన్నెట్లెగ్గులాడఁ గలుగును?

నాస్తి—సఖీ! నామిథ్యాసౌభాగ్యము నెంచి పరిహసించుచున్నావా?

విభ్ర—సఖీ! నీసౌభాగ్యముయొక్క మిథ్యాత్వమును నీ విప్పుడే తెలిసికోఁగలవు. సఖీ! నీకన్నులు నిద్రచాలక కలఁతనొందినట్లు కానఁబడుచున్నవి. ఇట్లు నాప్రియసఖినేత్రములకు నిద్రతక్కువగుటకుఁ గారణమేమో.

నాస్తి—సఖీ! ఏకవల్లభయైన స్త్రీకిసహితము నిద్ర దుర్లభమగుచుండఁగా, బహువల్లభనైన నాకెట్లుండును?

విభ్ర—నాప్రియసఖికి వల్లభు లెవ రెవరో?

నాస్తి—ఈమహారాజొకఁడు. ఆపయిని గామక్రోధలోభాహంకారులు. అతి విస్తారము చెప్పఁబనిలేదు. ఈవంశమునందుఁ బుట్టినపురుషుఁడు పసివాఁడైనను ముసలివాఁడయినను బహుచ్ఛవాఁడయినను రాత్రిందివములొక్కఁడును హృదయనివాసిని నెవ్వ

నన్ను విడిచియుండఁడు.

విభ్ర — సఖీ! కామునకు రతియు, క్రోధునకు హింసయు, లోభునకుఁ దృష్ణయు, పరమప్రియురాండ్రని విందుము. తమ ప్రియతములతో నిత్యమును రమించుచుండెడు నీపయిని వారి కీర్ష్య యెట్లు కలుగకున్నది?

నాస్తి — సఖీ! ఈర్ష్యయని యేలపలికెదవు? వారుసహితము నన్ను విడిచి ముహూర్తకాలమయినను నిలువలేరు.

విభ్ర — సఖీ! నీసౌభాగ్యమువలన మనోవ్యాకులత నొందవలసినపతులు సహితము నీయనుగ్రహమును గోరుచుండుటచేతనే భూమిమీఁద నీవంటిసౌభాగ్యవతిలేదని చెప్పుచున్నారు. సఖీ! ఇంకొకమాట చెప్పెదను. ఈవిధముగా నీవు నిద్రాకులహృదయవయి తొట్రిలుకాళ్ళనుండి యందియలుజారి గళ్ళుగళ్ళుమని మ్రోఁగఁగా నడుచుచు మహారాజును గౌరవించినప్పుడు తేఁడు మనస్సులో శంకపడునేమోయని నేనూహించెదను.

నాస్తి — ఇక్కడ శంకింపవలసినపని యేమున్నది? మహారాజుగారి నియోగానుసారముగా నే నేనీవేషమును ధరించితిని. సఖీ! అంతేకాక దర్శనమాత్రముననే ప్రసన్నులగు పురుషులకు భయపడనేల?

మహా — (చూచి) ఇదిగో నాప్రియురాలు నాస్తికత సమీపించినది!

చ. ఒడలు నితంబగౌరవమునన్ జడనొందఁగఁ, గొప్పపూసరం
బెడయఁగఁ జెవ్వువేడ్కఁ గరమెత్తురోజనఖాంకముల్ బయ
ల్పడఁ, గడునల్లగల్వసరుల న్నగుచూపు లెదం గలంపఁగా,
నడవఁగ నూఁగుకంఠణఝ్ఝణత్కృతితో నిదె కాంత వచ్చెడున్

విభ్ర — అదిగో మహారాజు. ప్రియసఖీ! ఆయనసన్నిధానమునకుఁ బొమ్ము.

నాస్తి — (దగ్గరకుబోయి) మహారాజా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

మహా — ఓప్రియురాలా!

క. అంకమునఁ జేరి, ప్రకటన
ఖాంకస్తనముల నొసంగు మాలింగనమున్
శంకరునొడిలో నుండిన
శాంకరిశోభావిలాససంపదఁ గనుచున్

నాస్తి — (చిఱునవ్వుతోఁ గౌగిలించుకొనుచున్నది.)

మహా — (ఆలింగనసుఖము నభినయించి) ఓహో! ఈమె కౌఁగిట నాదరించుటవలన నాకిప్పుడు మరల నవయౌవనము కలుగుచున్నది! ఓవిలాసినీ!

ఉ. కాదు వయోనువిభ్రమమునన్ మునుపెప్పుడో కల్గి, మానసో
న్మాద మొనర్చి, యింద్రియకదంబ సుఖైకరసాత్మఁజేసి, వే
మాదరమున్ బెనంచిన యనంగవికారము వేఁడు నీవు నన్
గాఢిలిఁ గౌఁగిలించుటనుగ్రమ్మఱఁ బుట్టె, మహాత్మ నీడ్చెడున్!

నాస్తి — ఓమహారాజా! నేనిప్పుడు నవయౌవనదశలోనున్నను, నామనస్సులో నాటియున్న నీమీఁది ప్రేమము కాలము గడచుటచేత సహితము పోలేదు సుమా? ఏనిమిత్తముచేత దేవరవారు నన్నుఁదలంచితిరో సెలవిండు.

మహా — ప్రియురాలా!

క. పడఁతీ! తలఁపఁగఁ జను మది
కెడముగ నున్నట్టివారి నెంగైనను; నీ
వెడఁబాయకుందు వెప్పుడు
చెడ కస్మచ్చిత్తభిత్తిచిత్రము పోలెన్.

నాస్తి - నాకిది మహాప్రసాదము. ఓమహారాజా! నాపనియేమో యాజ్ఞాపింపుఁడు.

మహా — ఈప్రకారముగాఁ బ్రకాశితములైన యంగములతో నీవు సర్వత్ర సంచరింపవలయును. ఇదిగాక తొత్తుకూఁతురు శ్రద్ధాకాంత వివేకునితో నుపనిషద్దేవిని గూర్చుటకయి దూతికాభావమును వహించినది.

గీ. మనపఁ బ్రతికూల; పాపుల మైత్రిఁ దిరుగు;
నకులజ; కరంబుఁ బాపాత్మురాలు శ్రద్ధ;
యిపుడె తలపట్టి యీరండ నీడ్చి తెచ్చి
కినుకఁ బాషండులకు నొప్పగింపుమీవు.

నాస్తి — ఇంతమాత్రపుఁబనికిఁ బ్రభువారికి శ్రమయక్కఱలేదు. వచనమాత్రముచేతనే దేవరవారిసేవకురాలగు శ్రద్ధ తమయాజ్ఞను చెల్లించును. "ధర్మము మిథ్య; మోక్షము మిథ్య; వేదమార్గము మిథ్య, సుఖభంగకరము లయిన శాస్త్రప్రలాపములు మిథ్యలు; స్వర్గఫలవిద్య మిథ్య." అని నాచేత బోధింపఁబడి యామె శీఘ్రకాలములో వేదమార్గమును పరిహరింపఁగలదు. ఇఁక నుపనిషత్తుమాట చెప్పనేటికి? అంతేకాక విషయానంద విముక్తమని మోక్షవిషయమున దోషములు చూపి యచిరకాలములోనే శ్రద్ధను నేనుపనిషత్తునుండి విరక్తయగునట్లు చేసెదను.

మహా — ఇదియంతయు నిట్లు చక్కఁబడినపక్షమునఁ బ్రియురాలు నాకుగొప్పప్రియము చేసినదగును. (అని మరలనాలింగనము చేసి ముద్దు పెట్టుకొనుచున్నాఁడు)

నాస్తి — అయ్యో! భర్తగారిట్లు బహిరంగముగాఁ బ్రవర్తించుటచేత నేనుసిగ్గుపడుచున్నాను.

మహా — కానిమ్ము. మనము నివాసగృహమునకే పోవుదమురమ్ము.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

తృతీయాంకము.

[అప్పుడు శాంతిదేవి కరుణతోడఁగూడఁ బ్రవేశించుచున్నది.]

శాంతి — (కన్నీరు విడుచుచు) హా! మాతా! శ్రద్ధా! నీవెక్కడ నున్నావు! నాకొకసారి నీప్రియదర్శనమిమ్ము.

మ. మృగముల్ భీతిఁ గోలంగియుండుపగిదిన్, వ్యాప్యస్రవంతీలస
న్నగరాజంబుల, దేవతాగృహములన్, సన్మౌనిసద్మంబులన్,
జగతిన్వాసముచేయునీ వెటులికెఁన్, జండాలవేశ్మస్థనై
వగలంబొందెడుగోష్ఠమాడ్కి, మనెదే పాషండగేహంబులన్?

సాకామె జీవముతో నున్నదన్న యాశలేను.

క. నసుఁ జూడక తా స్నానం
బొనరింపను కూడుదువ దుదకము త్రాగన్
జన దట్టిశ్రద్ధ కటకటా!
మనియుండదు నన్నుఁబాసి మహీనిమిషంబున్.

అందుచేత శ్రద్ధకై శాంతియొక్క జీవనము ముహూర్తకాలమయినను నిరర్థకమైనదే యగును. కాఁబట్టి, ఓసఖీ! కరుణా నీవు నానిమిత్తమయి సాద పేర్చుము. అగ్నిహోత్రప్రవేశముచేత నేనవిరకాలములోనే యామె నహచరినయ్యెదను,

కరుణ — (కన్నీటితో) ఓసఖీ! భయంకరాగ్నిజ్వాలలవంటి కర్ణకఠోరములయిన దుస్సహవాక్యములు పలుకుచు సర్వవిధములచేతను నాప్రాణములుపోవునట్లు చేయుచున్నావు. ఓప్రియసఖీ! కొంతకాంతతవహించి ముహూర్తకాలము జీవము నిలుపుకొమ్ము. ఇంతలో నేనక్కడక్కడ మునిజనసమూహములములయిన పుణ్యాశ్రమములయందును భాగరథీతీరములయందును నిపుణముగా వెదకెదను. ఒకవేళ మహామోహునివలని భీతిచేతఁ బ్రచ్ఛన్నయయి యామె యెక్కడనయిన దాఁగియుండును.

శాంతి — సఖీ! నీవేల వెదకెదవు?

శా. నీవారాంకితసైకతంబులు, సరిద్వంతీపవిత్రకూలంబులన్
శ్రీవైఖానసవాసముల్, చమసబర్హిర్వ్యాప్త యజ్ఞాంగణం
బే వీక్షించితి; నాలుగాశ్రమములన్ వేర్వేర శోధించితిన్;
దేవిన్ శ్రద్ధను గాన నెందును; వినన్ లేదెందుఁ దన్నామమున్

కరు—సఖీ! నేను జెప్పెడిదానిని వినుము. అశ్రద్ధాదేవి సాత్వికురాలేయయిన కూఁతున, ఆమె కలుషంటిదుర్గతి పట్టునని నేను భావింపను. ఆమెవంటి పుణ్యాత్మురాండ్రిట్టివంటి సంభావింపఁగనివిపత్తు ననుభవించువారు కారుగదా?

శాంతి—ఓచేలీ! విధి ప్రతికూలుఁడయినప్పుడేది సంభావింపఁదగనిదగును?

మ. జనకేంద్రాత్మజ యాదశాస్యకడ సాధ్వీలక్ష్మి మున్నుండదే?
దనుజుల్ తొల్లియిసంగలేదె బలిసద్మంబందు పేద్రయిన్?
ఘనగాంధర్వ మదాలసం గొనఁడె మున్ పాతాళకేతుండు నాఁ
జను దైత్యేంద్రుఁడు మోసపుచ్చి? విధిచేష్టల్ తద్దయున్ వక్రముల్

కావున మనమిప్పుడు పాషండగృహములనే యనుసరించిపోదము.

కరు—సఖీ! అలాగుననే చేయుదము.

ఇద్దఱు—(నడుచుచున్నారు.)

కరు—(భయముతో) సఖీ! రాక్షసుఁడు.

శాంతి—ఏఁడీ రాక్షసుఁడు?

కరు—సఖీ! చూడుము. కాఱుచున్న మలపంకముచేత దట్టమయి గోతపుల్లించుచున్న చూడ సహ్యముకాని శరీరముతోను, ఉత్పాటితములైన కేశములతోను, దిసమొల యగుటచేఁ జూడఁగూడని రూపముతోను, చేత నొకనెమలిపించము పట్టుకొని వాఁడీవలకే వచ్చుచున్నాఁడు.

శాంతి—సఖీ! వీఁడు రాక్షసుఁడుగాఁడు. మిక్కిలి బలహీనుఁడుగా నున్నాఁడు.

కరు—వీఁడెవఁడయి యుండును.

శాంతి—సఖీ! పిశాచమని శంకించెదను.

కరు—దేదీప్యమానమయిన కిరణసముదాయముతో మార్తాండమండల మాకాశమధ్యమునఁ బ్రచండముగా వెలుగుచుండఁగాఁ బిశాచముల కవకాశ మెట్లు కలుగును?

శాంతి—అట్లయినయెడల నీతఁడిప్పుడే నరకబిలమునుండి వెడలివచ్చిన యెవ్వఁడో నరకలోకవాసి యయి యుండును. (చూచి యాలోచించి) ఆహా! ఇప్పుడు తెలిసినది. వీఁడు మహామోహునిచేతఁ బంపఁబడిన దిగంబరసిద్ధాంతుఁడు. కాఁబట్టి వీని

రూపమును సర్వార్థములచేతను మార్గములందే పరిహరింపవలయును. (అని మోముఁ ద్రిప్పి కొని నిలుచున్నది.)

కరు—సఖీ! ముహూర్తమాత్రము నిలువుము. ఇప్పుడిక్కడ నేను శ్రద్ధను వెదకెదను.

[అట్లిద్దఱును నిలువఁబడి యుండఁగా వెనుకఁ జెప్పినరీతిని దిగంబర
సిద్ధాంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దిగంబరు—నమోర్హద్భ్యో నమోర్హద్భ్యః.

గీ. మహి నవద్వారయుత గృహమధ్యమందుఁ
ప్రజ్వలించును దీపంబుపగిది నాత్మ;
యీ జినవరసుభాషితమె పరమార్థ
మధికతరమోక్ష సౌఖ్యదాయకముసుమ్మ.

(తన్మాహాత్మ్యము నటించుచున్నాఁడు.)

(ఆకాశమునందు) ఓ శ్రావకులారా! వినుండు.

క. మాంసమయశరీరపిండము
కలజలములనెల్లఁ గడుగఁ గాంచునె శుద్ధిన్?
దెలియఁగఁదగు ఋషిసేవా
ఫలమున నాత్మ విమలస్వభావం బనుమన్-

ఏమనుచున్నారు? ఋషిపరిచర్య యెట్టిదనుచున్నారా? చెప్పెదను వినుండి.

క. కనికాళ్ళకెరఁగి దవులన్,
దనుపఁగఁదగు నిష్టభోజనంబుల వారిన్;
చన నీర్ష్యామల మొందఁగ
మును లాఋషివరులు తమదుకాంతలఁ బొందన్.

(తెరవంకఁ జూచి) ఓ శ్రద్ధా! ఇటురమ్ము.

శాంతియుఁ గరుణయు—(భయముతోఁ జూచుచున్నారు.)

[అప్పుడు తదనురూపవేషముతో శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది.]

శ్రద్ధ—ఓరాజబాంధవా! ఏమి సెలవు?

శాంతి—(మూర్ఛపోవుచున్నది.)

దిగంబ—శ్రావక సముదాయమును నీవొక్క ముహూర్తమయినను విడిచి యుండఁగూడదు.

శ్రద్ధ—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

కరుణ—ప్రియసఖీ! ఊరడిల్లుము. నామమాత్రముచేతనే నీవిట్లు భయపడఁ దగదు. పాషండసంసర్గ సహితయు తమస్సుయొక్క కుమార్తెయైన శ్రద్ధ యొక్కతె యున్నదని యూహింపవలెను నేను మున్నె విన్నదానను. కాఁబట్టియిది యా తామసీ శ్రద్ధయయి యుండును.

శాంతి—(ఊరడిల్లి) సఖీ! అవును. ఇది యదే. ఎట్లన—

క. భూరిదురాచార సదా
చారముగాఁగను, గురూప స్వరూపను గా,
[illegible] క్షత్రముపడి దీనిన్
[illegible] దుం[illegible]గొంటిని జామ్మా.

కావున మనము [illegible]కడనే శ్రద్ధను వెదకుదము.

(అని శాంతికరుణలు ముందుకు నడుచుచున్నారు.)

అప్పుడు పుస్తకహస్తుఁడయి బుద్ధాగముఁడు భిక్షురూపమునఁ

ప్రవేశించుచున్నారు.]

బుద్ధా—(ఆలోచించి) ఓయుపాసకులారా!

ఉ. ఇప్పుడు వాసనాసమితి యేమియునంటమి, ధీపరంపరల్
తప్పక వెల్గెడున్ విషయతత్త్వనురాగ వివర్జితంబులై;
యప్పటిబుద్ధికల్పితము లయ్యెను, బాహ్యములట్లు తోఁచుఁ గ
న్గప్పి నిరాత్మకంబులు క్షణక్షయశీలములౌ పదార్థముల్.

(కొంచమునడిచి మరల శ్లాఘనపూర్వకముగా) ఓహో! భోగమును మోక్షమును జేరి యున్న యీబౌద్ధధర్మ మెంత మేలయినది!

చ. చెలువగు మందిరంబుల వసింపఁగవచ్చు; విలాసినీతతిన్
గలయఁగవచ్చు; భోజనమొనర్పఁగవచ్చు నభీష్టవేళలన్;
దెలిమృదుశయ్యలందు శయనింపఁగవచ్చుఁ; గృతాంగరాగులై
వలచుప్రియాళితోఁ గ్రీడపవచ్చును రాత్రులు పండువెన్నెలన్.

కరుణ—సఖీ! కాషాయవస్త్రము మీఁదినుండి దిగవ్రేలఁగా, అంటగొరిగిన తలకాయమీఁది జుట్టుపిలక యల్లలలాడఁగా, పొడుగుగాఁ ద్రాటిచెట్టువలె నెవ్వఁడో తరుణవయస్కుఁడీవంకకు వచ్చుచున్నాఁడు. అతఁడెవఁడు?

శాంతి—సఖీ! వాఁడు బుద్ధాగముఁడు.

బుద్ధా—(ఆకాశమునందు) ఓయుపాసకులారా! ఓభిక్షులారా! భగవంతుఁడైన బుద్ధునియొక్క వాక్యామృతమును వినుఁడు. (పుస్తకమును జూచి చదువు

చున్నాఁడు.) "నేనిప్పుడు లోకములోని సుగతియు దుర్గతియు దివ్యగతిచక్షుస్సుచేతఁ జూచుచున్నాఁను. సమస్తసంస్కారములును క్షణికములు; ఆత్మనిత్యముకాదు. కాఁబట్టి మీ భార్యల నాక్రమించెడు భిక్షులయెడ మీరీర్ష్యను బొందఁగూడదు. ఈర్ష్యయే చిత్తమలము." (ఒకవంకఁజూచి) ఓశ్రద్ధా! ఇటురమ్ము.

శ్రద్ధ—(ప్రవేశించి) రాజబంధులవారియాజ్ఞయేమి?

బుద్ధా—ఉపాసకులను భిక్షులను నీవుగాఢముగ నాలింగనముచేసికొనుచుండుము.

శ్రద్ధ—దేవరయాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

శాంతి—సఖీ! ఈమెయుఁ దామసీశ్రద్ధయే,

కరు—అవును. అట్టిదే.

దిగంబ—(బౌద్ధునిజూచి పెద్దగొంతుతో) ఓరీ! భిక్షుకా! ఇటురమ్ము. నిన్ను నేనొకప్రశ్న యడుగవలెను.

బుద్ధా—(కోపముతో)ఓరీ! పాపపిశాచా!. అట్లర చెడుగేమిరా?

దిగం—ఓరీ! కోపముమానుము. నేనొకశాస్త్రవిషయము నడిగెదను.

బుద్ధా—ఓక్షపణకా! నీవుశాస్త్రార్థవిహితమెఱుఁగుదువా? కానిమ్ము. (సమీపమునకుఁబోయి) ఏమి యడిగెదవు?

దిగం—క్షణవినాశివైన నీవెవరినిమిత్తమీవ్రతమునుబూనితివో నాకుఁజెప్పుము.

బుద్ధా—ఓరీ! వినుము. మాసిద్ధాంతమునను సరించినాఁ డొకానొకఁడు క్షణిక విజ్ఞానమొంది వాసనాబంధములను దెగఁగోసి ముక్తుఁడగును.

దిగం—ఓరిమూర్ఖా! ఏదో మన్వంతరమునం దెవ్వఁడో ముక్తుఁడయ్యెడు పక్షమున, ఇప్పుడే నశించెడు నీకుంగలుగు నేమియుపకారము గాఁగలదు? ఇంకొకప్రశ్న మడిగెదను. నీకిటువంటిధర్మము నుపదేశించినవాఁ డెవఁడు?

బుద్ధా—నాకీధర్మము సర్వజ్ఞుఁడయిన బుద్ధదేవునిచే నుపదేశింపఁబడినది.

దిగం—ఓరీ! బుద్ధుఁడు సర్వజ్ఞుఁడని నీకెట్లు తెలిసినది?

బుద్ధా—ఓయీ! బుద్ధుఁడు సర్వజ్ఞుఁడని మాబుద్ధాగమములవలననే ప్రసిద్ధము.

దిగం—ఓరిబుద్ధిహీనుఁడా! అతని కాతనిమాటలవలననే సర్వజ్ఞత్వము సిద్ధించెడుపక్షమున, అప్పుడు నేనును సర్వజ్ఞుఁడనే. నీపితృపితామహప్రభృతి త్రిసప్తపురుషులతోడఁ గూడ నీవు నాకు దాసుఁడవని నాకును దెలిసినది.

బుద్ధా—ఓరి పాపపిశాచమా! మలపంకధరా! నేనెట్లునీకు దాసుఁడనురా!

దిగం—ఓరి వేశ్యాభుజంగా! ఓదుష్టభిక్షుకా! ఇదినీకొక దృష్టాంతముగాఁ జూపినానురా. ఇఁక నీవు విశ్వసింపఁ దగినప్రియవాక్యమొకటిచెప్పెదను. ఇఁకనీవు నీబుద్ధ

మతము విడిచి మాయార్హతశాసనము నవలంబించి దిగంబరవ్రతమును ధరింపుము.

బుద్ధా—ఓరి పాపుఁడా! నీవు పాడగుటయే కాక యితరులకుఁగూడఁ బాడుచేయఁ జూచుచున్నావా?

క. పావనసత్సూత్రత్రయము
భావింప ననింద్య మద్ది వర్జించి వెసన్
నీవలెను బిశాచత్వము
నీవసుధను లోకనింద్య మెవ్వఁడు కోరున్?

మీ యార్హతమతధర్మ మెవ్వఁ డవలంబించును?

దిగం—గ్రహనక్షత్రచారచంద్రసూర్యోపరాగశుక్రరాహుపరమార్థజ్ఞానసంవాద నిగ్రహవంతుఁడయిన మాయార్హతుని సర్వజ్ఞత్వము నిరూపితమైనది.

(బుద్ధ) అనాదిసిద్ధమయిన జ్యోతిశ్శాస్త్రమువలని యింద్రియాగోచరజ్ఞానముచేత మోసపోయి నీవు మూర్ఖవ్రతము నాశ్రయించుచున్నావు.

చ. పరిమితమైన దేహమునఁ బాయక లోపలనుండు జీవుఁడే
సరణి నెఱుంగఁ జేయుచు ననంతమె భువనత్రయంబు నొక్కెడన్?
కరము ప్రకాశించుచున్న, ఘటగర్భము నందిడినట్టి దీపమే
కరణి బహిష్ఠపుంబగు గర్భమునంగల వస్తుసంతతిన్?

కాఁబట్టి లోకప్రసిద్ధమయిన యార్హతమతమునకంటె బుద్ధమతమే శ్రేష్ఠమయినదిగాను, శ్రేయస్సుఖావహమయినదిగాను, మిక్కిలి రమణీయమయినదిగాను, నాదృష్టికి గోచరమగుచున్నది.

శాంతి—సఖీ! మనము మఱియొకచోటికిఁ బోవుదము.

కరుణ—ఆలాగుననే చేయుదము. (అని ముందుకు నడుచుచున్నారు.)

శాంతి—(ముందువంకఁ జూచి) వనముందున్న యీ పురుషుఁడు సోమసిద్ధాంతుఁడు. కానిమ్ము. మనము కడకుఁగూడఁ బోవుదము.

[అప్పుడు కాపాలికరూపధారియయిన సోమసిద్ధాంతుఁడు
ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సోమ—(ముందుకు నడిచి)

మ. సముదారోగ్రనరాస్థిమాలికలు భూషల్గా, శ్మశానంబె వి
శ్రమవాసస్థలిగాఁగ భోజనపుఁబాత్రల్ పుఱ్ఱెలై యొప్ప, ను
త్తమయోగాంజనశుద్ధదృష్టిమెయి నేదర్శింతు నన్యోన్యభి
న్నములీలోకము, లీశుకంటె నవిభిన్నంబుల్ గదా యంచెడన్.

దిగం...ఓహో! ఈపురుషుండు కాపాలికవ్రతమును ధరించుచున్నాఁడు, ఈతనినిగూడ నొకప్రశ్న యడిగెదను. (సమీపించి) ఓరీ! కాపాలికా! నరాస్థికపాలధారీ! నీధర్మ మెటువంటిది? నీమోక్ష మెటువంటిది?

సోమ—ఓరీ! క్షపణకా! ఇప్పుడు నాధర్మమును శ్రద్ధతో వినుము.

శా. మస్తిష్కాంత్రవసాభిఘారితమహామాంసంబు వ్రేల్తున్ శిఖిన్;
శస్త్రబ్రహ్మకపాలపూరితసురన్ సద్భక్తి సేవింపుదున్;
ప్రస్తుత్యగ్రనికృత్తకంఠవిగళద్రక్తోగ్రధారాతతిన్
హస్తద్వంద్వకృతోపహార మిడి నేనర్చింతు నాభైరవున్.

బుద్ధా—(చెవులుమూసుకొని) కటకటా! ఈధర్మచర్య మహాదారుణము కదా!

దిగం—అర్హత! అర్హత! ఘోరపాపకారి యెవ్వఁడో యీబుద్ధిహీనుని వంచించెను.

సోమ—(కోపముతో) ఓరీ! పాపాత్మా! పాషండాధమా! బోడి! చండాలా! కేశోల్లుంచకా! చతుర్దశ భువనోత్పత్తి స్థితిప్రళయ ప్రవర్తకుండును వేదాంతసిద్ధాంత ప్రసిద్ధప్రభావుండును భగవంతుండునునగు భవానీవల్లభుండు వంచకుఁడురా? ఆయన ధర్మమహిమను నేనిప్పుడు కనఁబఱిచెదను.

చ. హరిరుదాబ్జభవాది నిర్జరసమూహంబెల్ల రావిరచెదన్;
సరిగా మింటజరించు తారకలసంచారంబు నేనిల్పెదన్;
బురశైలామలతోడ నిమ్మహి పయఃపూర్ణంబు గావించి యా
వరతోయంబును ద్రావెదన్ క్షణములో భాండంబుల స్సర్వమున్.

దిగం—ఓరీ! కాపాలికా! నేనిందుచేతనే నిన్నెవ్వఁడో యైంద్రజాలికుఁడు మాయలుమాపి మోసముచేసెనని చెప్పియున్నాఁను.

సోమ—ఓరిపాపీ! పరమేశ్వరు నైంద్రజాలికుఁడని యింకను నాక్షేపించుచున్నావా? వీనిదుష్టత్వము కోపోద్రేకము కలిగించుచున్నది. (కత్తి యొరనుండితీసి)

ఉ. ఈనిశితోగ్రఖడ్గవినికృత్తభవద్గళనాళికోచ్ఛలత్
ఫేనిలబుద్బుదౌఘయుతభీకరశోణితభూరిధారలన్
నే నిదె తృప్తిచేసెద వినిశ్చలభక్తిని దుర్గ కిప్డు క్రీ
డానినదోల్లసడ్డమరుధాంకరణాగతభూతవర్గకున్.

(అని కత్తి పైకెత్తుచున్నాఁడు.)

దిగం—(భయముతో) ఓమహానుభావా! అహింస పరమధర్మము సుమా. (అని బుద్ధాగముని మఱుఁగు చొచ్చుచున్నాఁడు.)

బుద్ధా—(సోమసిద్ధాంతుని వారించుచు) ఓమహానుభావా! వినోదార్థముగాఁ జెప్పఁబడిన యీవాక్యములనుబట్టి యీతాపసుని గొట్టుట యుక్తము కాదు.

సోమ—(ఖడ్గము నొరలో వేసియున్నాఁడు.)

దిగం—(ఊఱటనొంది) ఓమహానుభావా! ఇప్పుడు మీకుద్భవిల్లిన ఘోరరోషము శాంతిపొందినపక్షమున, నేను మిమ్మొకఁ గొన్నిప్రశ్న లడుగఁదలఁచి యున్నాను.

సోమ—అడుగు. అడుగు.

దిగం—మీయుత్తమధర్మమును నేను విన్నాఁడను. ఇఁక మీమోక్షమెట్టిదో చెప్పుఁడు.

సోమ—వినుము—

మ. తమి నేరేన్ విషయానుభోగములచేఁ దక్కన్ సుఖంబందిరే?
యమలానందవిమోఘజీవదశయే యామోక్షమౌ నేని, ధీ
భ్రమలే కెవ్వఁడు కోరి వేఁడుకొనుఁ దత్పాషాణముక్తిం గనన్?
ప్రమదాళిన్ సతిఁగాఁగఁ దన్నుశివుఁగా భావించి యాలింగనం
బమరం జేసి సుఖింప ముక్తియగునం చాశర్వుఁ డాడెంజుమీ.

శాంతి—పాపము శాంతిల్లునుగాక! పాపము శాంతిల్లునుగాక! భగవంతుఁడయినభవానీపతి యిటువంటిశాస్త్రమునకుఁ దా నెప్పుడయినను కర్తయగునా? ఇది యెవ్వరో దురాత్ములు కల్పించిరి.

బుద్ధా—ఓమహానుభావా! రాగరహితులు కానివారికి ముక్తికలుగునన్నయీమాట యాదరణీయము కాదు.

దిగం—ఓయీ! కాపాలికా! నీకుఁ గోపమురానిపక్షమున నేనొక్కమాట చెప్పెదను. రాగయుక్తుఁడయిన దేహధారి ముక్తుఁడగుననుట వేదవిరుద్ధము.

సోమ—(తనలో) అహో! వీరిమనస్సులు శ్రద్ధారాహిత్యముచేతఁ జెడియున్నది. కానిమ్ము. (తెరవంకఁ జూచి ప్రకాశముగా) ఓశ్రద్ధా! ఇటురమ్ము.

[అప్పుడు కాపాలినీరూపధారిణియైన శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది.]

కరుణ—సఖీ! చూడు. రజస్సుయొక్క కూఁతురైన యీశ్రద్ధనుజూడు. ఈమె—

చ. విరిసిననల్లగల్వలను వీఁకయడంచువిలోలనేత్రముల్,
నరవిమలాస్థినిర్మితకనత్కమనీయవిభూషణావళుల్,
గురుజఘనస్తనాతిభరకుంఠితకోమలమందయానముల్,
సురుచిరపూర్ణచంద్రనిభసుందరవక్త్రము నొప్ప నొప్పెడున్.

శ్రద్ధ—(ముందుకువచ్చి) ఇదిగోవచ్చినదానను. స్వామీ! ఏమియాజ్ఞ

ప్రబోధచంద్రోదయము.

సోమ — ప్రియురాలా! దురభిమానియయిన యీభిక్షుని ముందఱ గాఁగిలించు కొమ్ము.

శ్రద్ధ — (బుద్ధాగమునిఁ గాఢాలింగనము చేసికొనుచున్నది.)

బుద్ధా — (సంతోషముతో నాలింగనము చేసికొని యొడలు గగుర్పొడువఁగా జనాంతికముగా) ఓహో! ఏమి యీకాపాలినీసుఖస్పర్శ!

చ. చండతరానురాగమునఁ జన్నులు సోఁకుల నెత్తి పల్వురన్
రండలఁ గౌఁగిలించితి ఘనస్తనభారలఁ దొల్లి, యెందు నీ
యండనుచోపగూహనభవసౌఖ్యముతో సరిగాఁ గనందు నే
చండిక నూఱుసార్లు శపథంబులు చేసెద బుద్ధుతోడుగన్.

ఓహో! కాపాలికచరిత మెంత పుణ్యప్రదమయినది! ఓహో! సోమసిద్ధాంత మెంత శ్లాఘ్యమయినది! ఈధర్మ మాశ్చర్యకరమయినది. ఓమహానుభావా సర్వవిధముల నేను నేను బుద్ధానుశాసనమును విడిచి నీపరమేశ్వరసిద్ధాంతత్వమునందుఁ బ్రవేశించెదను. ఇప్పుడు నీవాచార్యుఁడవు, నేను శిష్యుఁడను. కాఁబట్టి నన్నిప్పుడే పారమేశ్వరదీక్షయందుఁ బ్రవేశపెట్టుము.

దిగం — ఓరీ! భిక్షుకా! నీవు కాపాలినీస్పర్శనముచేత మయిలపడినాఁడవు. కాఁబట్టి దూరముగా నుండుము.

బుద్ధా — ఓరి పాపాత్మా! కాపాలినియొక్క పరిరంభణమహోత్సవముఁ గానక నేనింతవఱకును వంచితుఁడనయితిని.

సోమ — ఓ ప్రియురాలా! నీవిప్పు డీక్షపణకునిఁగూడ నాలింగనము చేసికొమ్ము.

శ్రద్ధ — (దిగంబరసిద్ధాంతునిఁ గౌఁగిలించుకొనుచున్నది.)

దిగం — (గగుర్పాటుతో) ఓహో! అర్హంత! అర్హంత! ఓహో! ఏమి యీ కాపాలినీసుఖస్పర్శనము! ఓసుందరీ! నీవింకొకసారి నన్ను గాఢముగఁ గౌఁగిటఁ జేర్చుము. (తనలో) ఔరా! నే నిప్పుడు మహత్తరమయిన యొక యింద్రియవికారమునకు లోఁబడినాఁడను! ఇఁక నేమి యుపాయము? ఇప్పుడిదియుక్తము కాదు? కానిమ్ము. ఇప్పుడు నెమలిపింఛముచేఁ గప్పుకొనెదను. (అట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

క. ఓ ఘనసుజనస్తని! ఓ
కాపాలిని! భీతహరిణకమనీయాక్షీ!
మాప్రతి కీవు రమించిన,
నాపయిఁ జేయఁగలదేది యాశ్రావకిచేన్?

ఓహో! కాపాలికశాసన మొక్కటియే భోగమోక్షసాధనము! ఓయాచార్యా! నేను

గొప్పదు నీదాసుఁడ నయినాఁడను. నన్నుఁ గూడ [illegible] భైరవాను శాసనమునందు దీక్షితుని జేయుము.

సోమ—కూర్చుండుఁడు.

ఇద్దఱు—(కూరుచున్నారు.)

సోమ—(పాత్రము చేతఁ బుచ్చుకొని త్రాగ నభినయించుచున్నాఁడు.)

శ్రద్ధ—ఓదేవా! ఈపాత్రము సుర[illegible]యినది.

సోమ—(మూఁచితానుగొంతత్రాగి మిగిలినదానిని బుద్ధాగము దగ్గఱబెట్టి సిద్ధాంతుల కిచ్చుచున్నాఁడు.)

క. ఇదిపావన మిది యమృతం
బిది యసురలోకపథమిది యీశ్వరఘటితం
బిది భ[illegible]చ్ఛేదక
[illegible] స్వాదింపుఁ డిపుడు తృప్తిగ మీరల్.

ఇద్దఱు—(ఆలోచించుకొనుచున్నారు.)

దిగం—[illegible]శాసనమును బట్టి మద్యపానము కూడదు.

బుద్ధా—కాపాలికుఁ డెంగిలిచేసిన కల్లు నేనెట్లు త్రాగఁగలను.

సోమ—(ఆలోచించి జనాంతికముగా) ఓశ్రద్ధా! నీవాలోచించుచున్నావేమి? పశుత్వ మిప్పుడును వీరిని విడువలేదు. నావదన సంస్పర్శదోషమువలన సుర యపవిత్రమయినదని వీరెంచుకొనుచున్నారు. కాఁబట్టి, ఓప్రియురాలా నీవక్త్రాసవముచేత దీనిని శుద్ధిచేసి వీరికిమ్ము. స్త్రీలనోరు సదా శుచియని తైర్థికులు సహితము చెప్పుచున్నారు.

శ్రద్ధ—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని పానపాత్రము పుచ్చుకొని తాను గొంతత్రాగి మిగిలినదానిని వారిదాపునఁ బెట్టుచున్నది.)

బుద్ధా—ఇది మహాప్రసాదము. (అని పానపాత్రమందుకొని త్రాగుచున్నాఁడు.) ఆహా! ఏమి యీసురయొక్క సువాసన!

చ. సకియలహొత్తునన్ వెనుకఁ జిక్కఁగ నెన్నియొసార్లు క్రోలనే
వకుళసువాసనా మధురవారసతీవదనాసవంబు? ని
య్యకలుషసుందరీముఖమహాసవ మానరుగాక దేవతల్,
ప్రకటసుధారసంబుపయి వాంఛ యొనర్తురె దీనిఁ గ్రోలినన్?

దిగం—ఓరీ! భిక్షుకా! అంతయు నీవే త్రాగకు. కాపాలినీ వదనోచ్ఛిష్టమయిన యీమద్యమును నాకుఁగూడఁ గొంతయిమ్ము.

బుద్ధా—(పానపాత్రము దిగంబర సిద్ధాంతుని కందించుచున్నాఁడు.)

దిగం—(త్రాగి) ఓహో? ఏమి యీమద్యముయొక్క మాధుర్యము! ఏమి రుచి; ఏమిగంధము! ఏమి పరిమళము! అర్హద్దనుశాసనములోఁబడి చిరకాల మిటువంటి సురారసములేక మోసపోతిని. ఓభిక్షుకా! నాయంగములు తిరుగుచున్నవి. నేను శయనించెదను.

బుద్ధా—అటుచేయుము. (ఇద్దఱును పరున్నారు.)

సోమ—ఓప్రియురాలా! మనకిప్పుడు వెలలేక యిద్దఱుదాసులు లభించినారు కాఁబట్టిమనము నృత్యము చేయుదము. (ఇద్దఱు నృత్యము చేయుచున్నారు.)

దిగం—ఓభిక్షుకా! ఈకాపాలికుఁడు—కాదుకాదు—ఈయాచార్యుఁడు కాపాలికినితోఁగూడ మంగళనృత్యము చేయుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి వీరితో మనము కూడ నృత్యముచేయుదము.

బుద్ధా—అలాగుననే చేయుదము. (అని యుగము చేతపోలుచు నృత్యము చేయుచున్నారు.)

దిగం—క. "ఓపీనఘనస్తని! ఓ
కాపాలిని! భీతహరిణకమనీయాక్షీ!
మాపటికీవు రమించిన,
నాపయిఁ జేయఁగలదేది యాశ్రీకిచేన్?"

(అని పాడుచున్నాఁడు.)

బుద్ధా—ఆచార్యా! ఈశాస్త్రమూమత్యద్భుతమయినది! ఇక్కడఁ గష్టపడనక్కఱ లేకయే యభిమతార్థసిద్ధులు సంపాద్యములగుచున్నవి.

సోమ—ఇది యెంత యాశ్చర్యము! చూడు—

మ. తనియంబొందుదు రీప్సితార్థ విభవంబుల్ లోకు లెంతం
బున మోక్షప్రియు లష్టసిద్ధులఁ గరంబున్; ... ఘ్నంబుగా
యునికిం బ్రాకృతమంత్రసిద్ధులను వశ్యాకృష్ట్యనాకర్షణామో
హనవిక్షోభణమారణాదులఁ దృణంబుగ్గాంతు రత్యంతమున్.

దిగం—ఓయీ కాపాలికా! (ఆలోచించి) ఓరియాచార్యా! ఓరాజబాంధవా! (అని తూలుచుఁ దిరుగుచున్నాఁడు.)

బుద్ధా—మున్నలవాటుపడినవాఁడగుటచేత నీతపస్వి మధుపానాధిక్యమువలన మిక్కిలి మత్తెక్కియున్నాఁడు. కాఁబట్టి యిప్పుడితనిమత్తు పోవుపని చేయవలెను.

సోమ—అలాగుననే చేయుదము. (అని తననోటిలోని తమ్మ దిగంబరసిద్ధాంతుని

కోటలోఁ బెట్టుచున్నాఁడు.)

దిగం—(వ్యస్తుఁడయి) ఓయాచార్యా! నిన్నొకటి యడిగెదను నీకిప్పుడు కు దొరకఁ బిలుచుటయందున్న శక్తి స్త్రీపురుషుల నాకర్షించుటలోఁ బొసఁగఁగలదా ?

సో—ఇది ... ప్పయుని యడుగుచున్నావు? చూడు—

ఉ. విద్యాధర కాంతలన్! సురసతీవారంబు, నాగేంద్ర సుం
దరులన్, యక్షవిలాసినీగణముల, మద్వాంఛానుసారంబుగా
మరి యెవ్వాగలనైన, నుజ్జగమునన్ మద్యోగ్యసంశ్లాఘ్యము
ప్రకరవిద్యాబల గౌరవంబున సమాకర్షింపఁగాఁ జాలుదున్.

దిగం—ఓయీ! మనసుందరము మహామోహుని కింకరుల మని యిప్పుడు నేను గణితముచేతఁ దెలిసికొన్నాఁడను.

ఇద్దఱు—నీవు దెలిసికొన్న గుఱుతయు సత్యమే.

దిగం—అట్లయిన మనము యిప్పుడు రాజకార్యమొకటి యాలోచింపవలెను.

సోమ—అది యేమి?

దిగం—సాత్త్వికశ్రద్ధను రాజుగారి యాజ్ఞప్రకారముగా మనము పట్టి తేవలెను.

సోమ—అది యెచ్చటనున్నదో నాకుఁ జెప్పుము. నేను వెంటనే దానిని నావిద్యాబలముచే నాకర్షించి తెప్పించెదను.

దిగం—నేనిప్పుడు లెక్కవేసి నీకుఁ జూపెదను. (అని బలపము పుచ్చుకొని నేలమీఁద స్థానములు వేసి గణించుచున్నాఁడు.)

శాంతి—సఖీ! ఇప్పుడు మహాపాపులగు నీవీరిమాటలు మాతల్లిని గూర్చినవైనట్టు వినఁబడుచున్నవి. మనము సావధానముగా విందము.

కరుణ—సఖీ! అలాగుననే చేయుదము. (అని యిద్దఱు నాలకించుచున్నారు.)

దిగం—గీ. జలమునను లేదు; లేదెందు స్థలమునందు!
శైలముల లేదు; లేదు పాతాళమందు;
శ్రద్ధ యయ్యది హరిభక్తిసహితయగుచు
నున్న దిపుడు మహాత్ముల యుల్లములను.

కరుణ—(ఆనందముతో) సఖీ! నీవు భాగ్యశాలినివి. శ్రద్ధ విష్ణుభక్తిదేవియొక్క సహవర్తినియయియున్నది.

శాంతి—(హర్షము నటించుచున్నది.)

దిగం—(మరల సంకేలు గణించి)

గీ. జలమునను లేఁడు; లేఁడెందు స్థలమునందు;
శైలముల లేఁడు; లేఁడు పాతాళమందు;
విష్ణుభక్తితో ధర్ముండను వేడ్కఁగూడి;
యున్నవాఁడు మహాత్ముల యుల్లములను.

సోమ—(విషాదముతో) అక్కటా! మనమహారాజునకు గొప్పకష్టమువచ్చినది.

చ. తలఁపఁగ విష్ణుభక్తియె నిదానము శాశ్వతహర్షసిద్ధికిన్;
గలసెను దానితో నపుడు క్రన్నన సత్త్వమహారిశ్రద్ధయున్;
జెలియగుకాముని న్వేషించి చేరెను ధర్ముఁడుఁగూడ నచ్చటన్;
దలఁతు వివేకుకార్య మిఁకఁ దద్దయు సిద్ధిఁబొందఁగల్గుఁగన్.

అయినను మనము ప్రాణాంతోపద్రవము వచ్చినను వైన్నుక్తీయుః స్వామికార్యమును జేయవలెను. ఇప్పుడు ధర్మశ్రద్ధలను బట్టి తెచ్చుటకయి మహాభైరవీవిద్యను బంపు చేసెదను. (అని ముగ్గురును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

శాంతి—సఖీ! ఇప్పుడు మనమును హతాశ లయినవారి దుర్వ్యవసాయమును దేవియైనవిష్ణుభక్తికి నివేదింతము. రమ్ము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

చతుర్థాంకము.

[అప్పుడు మైత్రి ప్రవేశించుచున్నది.]

మైత్రి—మహాభైరవియొక్క వాతఁ బడకుండ ధర్మునితోఁగూడ నాప్రియసఖియైనశ్రద్ధను విష్ణుభక్తి కాపాడెనని ముదితవలన నేను విన్నదానను. కాఁబట్టి యీ తహతహ పడుచున్న మనస్సుతో నాప్రియసఖినెక్కడఁ జూడఁ గలుగుదును?

(అని ముందుకు నడుచుచున్నది.)

[అంతట శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది.]

శ్రద్ధ—(నాలుగు దిక్కులనుజూచి భయోత్కంపముతో)

మ. వెనుకన్, మర్త్యకపాలకుండలవతిన్, విద్యుచ్ఛటాపింగళ
ఘనదృష్టిన్, శిఖికీలికాయుతకచాత్యంతోగ్రి, భాలేందుర
శ్మినిభోద్యత్తీక్ష్ణరదంష్ట్రికాగ్రచలజ్జిహ్వాన్, మహాభైరవిన్

మైత్రి—(తనలో) అయ్యో! నాప్రియసఖియైనశ్రద్ధాదేవి భయసంభ్రమోద్భూతహృదయ యయిగాలిచేఁగదలుచున్నకదలీతరుప్రకాండమువలెఁ గంపమొందుచున్నయంగములతోఁదనలోఁ దానేదో యాలోచించుకొనుచు, దాపునకు వచ్చియు నన్నుఁజూడకున్నది. కాఁబట్టి నేనేయీమెను బలుకరించెదను. (ప్రకాశముగా) ఓప్రియసఖీ!శ్రద్ధా! ఇదేమి? నీవుమనస్తాపముచేత నన్ను సహితము చూడకున్నావు?

శ్రద్ధ—(చూచి నిట్టూర్పుతో) ఓప్రియసఖీ! మైత్రీ!

క. చెలి! కాళరాత్రినోటను
బలుకోఁఱలనడుమఁ జిక్కి ప్రాణముతోడన్
వెలువడుచు నేను గనుఁగొనఁ
గలిగితి నీజన్మమందు క్రిమ్మఱ నిన్నున్.

కాఁబట్టి నీవు దగ్గఱగావచ్చి నన్నుఁ గౌఁగిలింపుము.

మైత్రి—(ఆలింగనముచేసికొని) సఖీ! అట్లు విష్ణుభక్తి మహాభైరవియొక్క భావము నడఁచివేసినను, నీయంగము లింకను గంపమొందుచున్నవేమి?

శ్రద్ధ—మ. వెనుకన్, ముగ్ధకపాలకుండలవతిన్, విద్యుచ్ఛటావిస్ఫుర
ద్ఘనదృష్టిన్, శశికీలికారుణకచాత్యంతోగ్ర, బాలేందుర
శ్మినిభోద్యత్తరదంష్ట్రికాంతరచలజ్జిహ్వాన్, మహాభైరవిన్
గనుచున్నట్లు వడంకుఁ జిత్తమిపుడున్ రంభాదళప్రక్రియన్.

(అని మరలఁ బఱింపఁ జున్నది.

మైత్రి—(భయముతో) హా! హతాశురాలయిన యామె ఘోరరూపము కలదా? ఆప్రకారముగావచ్చి యామె యేమిచేసినది?

శ్రద్ధ—సఖీ! వినుము—

చ. ధరణికి డేగడిగ్గెడువిధంబున భైరవి డిగ్గి, నన్ను దు
ర్భరచరణద్వయిం బొదివి, వామకరంబున ధర్మఁ బట్టి, యం
బరమున కేగవేగఁ, బెనుమాంసపుముద్దలు రెండు గృధ్రిభీ
కరనఖరాగ్రకోటినిడి గ్రక్కున నింగికిఁ బ్రాలుకైవడిన్

మైత్రి—అయ్యో!అయ్యో! (అని మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

శ్రద్ధ—సఖీ! ఊరడిల్లుము.

మైత్రి—(తెలివితెచ్చుకొని) తరువాత. తరువాత.

మ. పొరిగర్జింపుము విష్ణుభక్తి యచటన్ భూభృత్ప్రసంగకౌటిల్యభీ
కరమున్ నిర్భరకోపపాటలముఁ నౌ కంటన్నవ్వాలోకింపఁగా,
ధరణిం గూలెను, వజ్రపాతిహతిచేతన్ భూమిపై(ద్రెళ్ళు సు
స్థిరభూభృచ్ఛిలయట్లు, భైరవి శిరోధిక్షిప్తాతముల్ నుగ్గగాన్.

మైత్రి—ప్రియసఖీ! దైవవశముచేతఁ బులినోటఁ బడి వెలువడినకురంగాంగన
వలెనే నీవును నీభాగ్యముచేతఁ బ్రదుకఁగంటివి. తరువాత. తరువాత.

శ్రద్ధ—తరువాత విష్ణుభక్తిదేవి "నన్ను సహిత మవమానింపఁ బ్రయత్నించుచున్న
దురాత్మునఁ డయినయామహామోహాంధ్రపేతమును నేను సమూలముగా నిర్మూలము చేసె
దను" అని కోపావేశముతోఁ బలికి, నాపంకఁజూచి "శ్రద్ధా! నీ వుపోయి వివేకుని
తో నిట్లు చెప్పుము.—నీవు కామక్రోధాదులను నిగ్రహించుటకుఁ బ్రయత్నింపుము.
అప్పుడు వైరాగ్యోదయము తప్పక కలుగును. నేన్ను ... పొందియా
మాదుల కుత్సాహము పుట్టించి నీసైన్యము నను గ్రహించి ... ధరాది దేవుల
శాంత్యాదులకౌశలముచేత నుపనిషద్దేవీసంగమమువలనఁ ... యున నీకుఁ
బ్రబోధచంద్రుఁ డుదయించు సాధనమును జేయుదును. అని ... కాఁబట్టి
నేనిప్పుడు వివేకుని సన్నిధికిఁబోవుచున్నాను. ఇప్పుడు నీ వేపనిమీఁద ...
వుచ్చుచున్నావు?

మైత్రి—అక్కచెల్లెండ్రము మేము నలువురమును విష్ణుభక్తియొక్కయాజ్ఞచేత
వివేకుని కార్యసిద్ధికొఱకు మహాత్ముల యాత్మలయందు నివసించెదము.

చ. నను సుఖజీవులందుఁ, గరుణన్ ఘనదుఃఖితులందుఁ, బుణ్యకా
ర్యనిరతులందు సమ్మదిత, భ్రష్టకుబుద్ధులయందు దుజేక్ష, వా
రనుపదలంత్రు; మేమచటనుండుట నాత్మలు రాగలోభము
ఖ్యనిఖిలదోషదూషితము లయ్యును గాంచును నిర్మలత్వమున్.

కాఁబట్టి యీవిధముగాఁ దోబుట్టువులమైన మేము నలువురమును వివేకాభ్యుదయము
కొఱకైనవ్యాపారముచేత వాసరముల గడపుచున్నాము." ఓప్రియసఖీ! నీవిప్పు
డెక్కడ వివేకమహారాజును గనుఁగొనఁగలవు?

శ్రద్ధ—"రాధాదేశమని యొకటియున్నది. అక్కడ భాగీరథీసమీపప్రదేశ
మున కలంకారభూతమయిన చక్రతీర్థమునందు మీమాంసానుగతయైన మతిదేవితోడఁ
గూడ నెట్లో ప్రాణములు నిలుపుకొని వ్యాకులహృదయముతో నుపనిషద్దేవీసంగ
మార్థముగా వివేకుఁడహర్నిశమును తపస్సుజేయుచున్నాఁడు." అనిదేవియైన విష్ణు

మైత్రి—ఓప్రియసఖీ! నీవిప్పటికిఁబొమ్ము. నేనునాపనికిఁబోయెదను.
తుష్టి—అట్లుచేయుము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది విష్కంభము.

[అప్పుడు వివేకమహారాజును ప్రతీహారియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

వివే—ఓరి మహామోహా! ఓరిదోసకారిపేముఁగా! ఈమహాజనులెల్ల నీవల్ల సర్వవిధములచేతను చెడిపోయిరి.

శా. జ్ఞానానందము నిస్తరంగము మహాశాంతంబు ప్రోద్యన్మహా
స్వానూనంబు మహాస్ఫూర్తాత్మజుల మహా! తాక గండుండియున్;
వే నిస్సారమరీచికాజలమునందే మున్గుచుం దేలుచున్
బానస్నానము లాచరించెదరు. విభ్రాంతి న్విమూఢాత్మకుల్.

సంసారచక్రవాహకుఁడై యున్నమహామోహున కజ్ఞానమే మూలము. ఆ యజ్ఞానము తత్త్వబోధమువలననే నివృత్తి కాఁగలదు. ఎట్లన—

గీ. అవని నజ్ఞానమూలక మైనయట్టి
పృథులసంసారవృక్షంబు పెల్లగించి
పరముఁ గూర్చువిశ్వేశ్వరోపాసనాఖ్య
బీజజన్యాత్మబోధంబె వెరవుసుమ్ము

తఱుచుగా మంచివారు పూనినకార్యములకు దేవతలు తోడుపడుదురని తత్త్వవేత్తలు చెప్పుదురు. అందుచేతనే విష్ణుభక్తిదేవియిప్పుడు "నీవు కామాదులను గెలుచుట కుద్యోగింపుము; నేనును నీపక్షము నవలంబించెదను" అని సందేశము పంపినది. అక్కడఁ బ్రధానవీరుఁడైయున్న కాముని వస్తువిచారుఁ డొక్కఁడే జయింపఁదగినవాఁడు. కానిమ్ము. వానిని నిర్జించుటకయి యిప్పుడతనినే నియమించెదను. ఓ వేదవతీ! నీవు వస్తువిచారుని బిలుచుకొనిరమ్ము.

ప్రతి—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించి వస్తువిచారునితోడఁగూడఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

వస్తు—[illegible]! నిర్విచారసౌందర్యాభిమానవర్ధిష్ణుఁడైన కామపిశాచునిచేతను, ముఖ్యముగా గు[illegible]ఁడైనమహామోహునిచేతను లోకము చెడిపోవుచున్నది.

చ. కలికి యటంచునున్, గలువకంటి యటంచును, సుభ్రువంచు, మం
జులసుముఖాబ్జ యంచు, గురుకు [illegible]

ప్రబోధ చంద్రోదయము.

కలిమి నుతింపఁ గాంచు భ్రమియించు రమించు బునంస్తు కారా! చె
ల్వ లతావిభ్ర స్ఫురించును దలంపఁడు మోహుని చేష్టితంబులన్.

ఎక్కగా వస్తువిచారము చేయఁగల సూక్ష్మబుద్ధుండు సహితము మాంసాస్థిపంజరము లైన స్త్రీలు స్వభావదుర్గంధనిలయు లనియు బీభత్సవేష లనియు వైరాగ్యము కలుగకున్నది అట్లయినప్పుడు వారియం దితరగుణారోపణము చేయుట స్పష్టమే.

మ. వరముక్తామణిహారముల్ మణిరణత్స్వర్ణాంగదంబుల్, సితాం
శుకోత్తరు దుకూలముల్ ఘుసృణపుష్పస్రక్పూతైలక్ దాశిప్రా
సరముల్ పైపయిఁ జూచి యల్పమతు లిచ్చంగాంత్రకు న్మోహముక్
ధరనారుల్ నరకార్ధనామలనుచుం దక్కింతు రుజ్జృన్మతుల్

(ఆకాశమువంకఁ జూచి) ఓపాపీ! చండాలా! ఓరి కామా! అనావలంబనముగా వచ్చి నీవీలాగున జనులను వ్యాకుల పెట్టుచున్నావేమిరా? ఓహో! కామావిష్టుఁడు—

మ. ననుఁ గామించెను బాలయీమె, యెటులన్ నన్నీప్సంగాఁ గాంక్షచూ
చెను, నీయుత్పలనేత్రి కౌఁగిటను జేర్చెన్ న, న్ననున్ గావిరా; యో
ఘనమూర్ఖా! నిను గాంచె నెవ్వతె? నినుం గామించె నెవ్వర్తె యాం
గన మాంసాస్థుల బుంగ; లోపలి నిరాకారుండె వీక్షించెనున్.

ప్రతీహారి—ఓమహానుభావా! ఇటురమ్ము.

ఇద్దఱు—(ముందుకు నడుచుచున్నారు.)

ప్రతి—అదె మహారాజాసీనుఁడయియున్నాఁడు. సింహాసనసన్నిధికిఁ బోవు

వస్తు—(దాపునకుఁ బోయి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! ఈ వస్తువిచారుఁడు దేవరకుఁ బ్రణమిల్లుచున్నాఁడు.

వివే—వస్తువిచారా! ఇక్కడఁ గూర్చుండుము.

వస్తు—(కూరుచుండి) దేవా! మీ సేవకుఁడు వీఁడె వచ్చియున్నాఁడు. ఆజ్ఞ యేమో యనుగ్రహింపవలెను.

వివే—మహామోహునితో మనకు యుద్ధము సంప్రాప్తమయినది. అక్కడ ప్రధానవీరుఁడు కాముఁడు. వానికిఁ బ్రతివీరునిగా మేము నిన్ను నిరూపించినాము.

వస్తు—దేవరవారు నన్నిట్లు సంభావించుటచేత ధన్యుఁడనయినాఁడను.

వివే—ఇఁక నీవేయాయుధముచేత గాముని జయించెదవు?

వస్తు—ఓహో! పంచశరుఁడా! వానికన్నవియయిదమ్ములు. పూవిల్తునిగాను జయించు టెంతపని? ఇక్కడఁ గూడ శస్త్రగ్రహణ మపేక్షింపవలెనా? దేవరవా చిత్తగింపుఁడు—

ఉ॥ ఇంద్రియమార్గమంతయు మనసేగకయుండఁగ దారిమాన్పవక్;
జాగ్రదభాస్యాలం దలఁచినన్, ముఖవర్ణము మారిపోవఁగన్,
సాంద్రవికారముల్ గలుగు; సౌఖ్యము లంతకు నుండకుండు, రా
జేంద్ర! పరీక్షణంబు మదిసేయుము దాఁగా మునియాజ్ఞ మాపెదన్

విదే—మేలు! మేలు!

శిష్యు—అంతేఁగాక,

వ. తెలివిగల భక్తవంతుల, నిశాంతకపటసుఖాసక్తి; [illegible]
చింతగిరున్, సుసాంద్ర [illegible] జంబులన్,
[illegible] వ్యముల్
[illegible] మిగుల్?

[illegible] (ప్రాంతము. ఆక్షితారి మొక్కతె మాయఁ పఱచిన పక్షి
ము, తెల్పహోయుందెలు [illegible]) [illegible] ఎప్పన—

ఉ. గంధముఁ గొమ్ముదీర్చకుఁ, గవ్వలరాయఁడు, బూవుఁదోఁటలం
దంపఁబ్రాయపాటకు మధుపాళుల సొప్పువసంతకాలమున్,
మందికిఁ బంపవాయువులు, మంద్రగవాద్యలసద్దినంబులన్,
డెందరికాముమిత్రములు; నిద్దియులిందఱు స్త్రీలఁగల్పినన్.

ఇఁకఁ గాలవిలంబము చాలును ఇప్పుడు దేవరయాజ్ఞ యేమి?)

క. ఉరుశరవిచారశరముల
నబలములఁ గూల్చి సేన యడఁచెదఁ గామున్;
గురుసేనఁ ద్రుంచి పార్థుఁడు
శరధారల సింధురాజుఁ జంపినకరణిన్.

విదే—(ప్రసాదపూర్వకముగా) మంచిది, నీవుశత్రువిజయముకొఱకు సన్నద్ధు
డవుకమ్ము.

శిష్యు—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని ప్రణమిల్లి నిష్క్రమించు
చున్నాఁడు.)

విదే—వేదవతీ! నీవుపోయి క్రోధునిజయించుటనిమిత్తము క్షమనుబిలుచుకొనిరమ్ము.

ప్రతీ—దేవరయాజ్ఞాపించినట్లుచేసెదను. (అని నిష్క్రమించి క్షమతోఁగూడఁ
ప్రవేశించుచున్నది.)

క్షమ—ఉ. క్రోధమహాంధకార మనఘగ్రకటభ్రుకుటీతరంగరా
దారిధిక ఉగ్రసాంధ్యకిరణారుణదృష్టులు నా మహోదధి

ప్రబోధ చంద్రోదయము.

క్షమతో మహారాజోత్తములను నల్లక నైనను, వీనులౌ బనో
సానులు నిర్చలాత్మమలసాగరతుల్య గభీరులెంచఁగన్.

(ధ్యానపూర్వకముగాఁ దన్నుఁజూచుకొని)

ఉ. లేదు నరోత్తకల్పితము; లేదు శోకపరిపీడనంబునున్;
లేదు మనోపతాపమును; లేదు శరీరవిమర్దనంబునున్;
ఖేద దలపింప యాదిగ గణింపఁగఁ గల్గు ననర్థయోగమున్;
క్రోధిగ నేని తద్దయును క్రోధజయంబున శ్లాఘ్యునయ్యెదన్..

(ఇద్దఱును ముందుకు నడుచుచున్నారు.)

ప్రతీ — అదె మహారాజుగారు, ప్రియసఖీ! ఆయనను సందర్శించుకొమ్ము.

క్షమ — (సందర్శించి) దేవా! జయము గుఁగాక! జయమగుఁగాక! ఇదిగో దేవర వారి దాసురాలయిన క్షమ సాష్టాంగప్రణామము చేయుచున్నది.

వివే — ఓ క్షమా! ఇక్కడఁ గూరుచుండుము.

క్షమ — (కూరుచుండి) దేవా! ఈ సేవకురాలెందునిమిత్తము పిలిపింపఁబడినదో యాజ్ఞయిండు.

వివే — ఓ క్షమా! మాకిప్పుడు సంప్రాప్తమయిన యుద్ధమునందు దురాత్ముఁడయిన క్రోధుని నీవు జయింపవలెను.

క్షమ — దేవరవారి యనుగ్రహమువలన నేను మహామోహునైనను జయించుటకు సమర్థురాలనగుదును. ఇఁక నాతని యనుచరమాత్రుఁడైన క్రోధుఁ డెంత? నేనా పనిని శీఘ్రముగా నే నిర్వహించెదను.

ఉ. అక్కట దేవయజ్ఞ పితృయజ్ఞ తపోధ్యయనక్రియాదులె
న్నెన్నొ యకారణంబ నశియించెడువానిని బాపకర్మునిన్
గన్నుల నిప్పుకల్ కురియఁ గక్కుచువారి నశింపఁ గ్రోధునిన్
మున్న లభద్రకాళి యసమున్ మహిషాసురుఁ జంపినట్లుగన్.

వివే — ఓ క్షమా! ఇప్పుడు క్రోధవిజయోపాయము నాకు వినిపింపుము.

క్షమ — దేవా! విన్నవించెదను వినుఁడు.

చ. పురుషుఁడు క్రుద్ధుచోట నగుమోము, దురాగ్రహుచోఁ బ్రసాదమున్;
బరుషవచస్కుచోఁ గుశలవార్త, ప్రమోదము తాడనోగ్రుచో,
నెరపఁగఁ జెల్లుఁ; బొందుదు రనిర్జితచిత్తులు దైవికాపదు
ల్కరమునె? క్రోధభావమేటు కల్గు దయారసమానసంబులన్?

వివే — సాధు! సాధు!

క్షమా—దేవా! క్రోధుని జయించుటవలననే హింసాపారుష్యమానమాత్సర్యాదులు సహితము జయింపఁబడినవారగుదురు.

వివే—మంచిది. నీవు శత్రువిజయముకొఱకు సంసిద్ధురాలవుకమ్ము.

క్షమ—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

వివే—వేత్రవతీ! లోభుని జయించుటకయి సంతోషుని పిలుచుకొని రమ్ము.

ప్రతీ—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి సంతోషునితోఁ గూడఁ బ్రవేశించుచున్నది)

సంతో—(ఆలోచించి జాలితో)

చ. ప్రతిదినమున్ స్వయత్నమునఁ గొంతలభించిన నా గృహంబులన్;
పిండివడ్డ కూడ్లు గొ దొరకు నీళ్లను జల్లి స్వాదుతోయముల్;
ఫలితలతాంతరీఁ జిగురుకొమ్మలపల్లవముల్ సుఖశయ్యలౌనుగా;
నతికృపణుల్ శ్రమింపకను త్రుళ్లియయున్ ధనికాంక్షఁ బుత్రున్

(ఆకాశమునందుఁ జూచి) ఓరిమూర్ఖా! లుబ్ధా! శ్రీయావ్యామోహము దురుచ్ఛేదము గదా?

చ. ధనకాంక్షఁ ధారణస్పృహఁ బడగొన్న నీవు దా
భునఁగిన, నెన్నిసార్లు చెడిపోవఁగ లేదు ధనత్రప్రియుల్ నాతో?
మానుషవ్యగంబ? యూరక నిటు మానవఁ టయ్యెను; నేఁడు నాలుగాఁ
దునుఁగను నీమనంబున నిశ్చలతో నదచేయఁగాఁ బడెన్.

లోభాంధకారహతుఁడవయిన నీయీచేష్టితము మనస్సునకాశ్చర్యము కలిగించుచున్నది.

ఎట్లనిన—

ఉ. ధనమార్జించెదనందుఁ, బ్రాప్తమగు విత్తంబింక హెచ్చింతు నం
చును, లాభంబును వృద్ధిగోరెదవ నెంచున్, సామ్య ధ్యానింతు వీ
వనిశంబున్; గన నస్తమించెదను యాయాశాపిశాచంబు గ్ర
క్కున నీ లోభాంధతమోవృతున్ నిను మొసంగున్ ఒల్కినం చక్కటా!

మఱియును,

ఉ. ధనము గడింపమందే మొదట దద్దయుఁ గష్టము; కల్గ నాపయిన్
ధనమునకున్ క్షయంబును వినాశము రెండు వియోగమార్గముల్;
ధనము నశింపఁ గల్గును వ్యధల్; సిరిఁ బూర్ణిమఁ గల్గ వావ్యథల్;
ధనమును పూర్ణకుండమునటంచు దానినిగూర్చుటలో మేలు చెప్పుమా.

ఇంతేకాక,

మ. అనయంబుం గటియించు మృత్యువు శిరంబందున్; జరాపన్నగం
బును మ్రింగు న్నినుఁ; విశ్వసుఁ డిను వధూపుత్రాదులోగృధముల్;
ఘనబోధాంబులఁ బాని లోభగజమున్ గాఢాజ్ఞతాజన్యమున్,
క్షణ మానందసుధాంబుధిన్ మునుఁగు మా శశ్వత్సుఖం బబ్బెడిన్.

ప్రతీ—వీరె ప్రభువుగారు. ఓ మహానుభావా! ఈయన సన్నిధానమునకుఁ బొమ్ము.

సంతో—(సమీపమునకుఁ బోయి) స్వామీ! జయమగుఁ గాక! జయమగుఁ గాక! వీఁడె సంతోషుఁడు. (అని ప్రణమిల్లుచున్నాఁడు.)

వివే—ఇక్కడఁ గూర్చుండుము. అని సన్నిధానమునందుఁ గూరుచుండఁ బెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

సంతో—(వినయముతోఁ గూరుచుండి) ఈభృత్యజనునిపని యేమో దేవర యాజ్ఞాపింపవలెను.

వివే—నీప్రభావము లోకవిదితమయినది. కార్యజ్ఞుండు బహుభాషలతోఁ బనిలేదు. నీవు లోభుని జయించుటకయి వారణాసికిఁ బోవలెను.

సంతో—దేవరయాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

చ. కలయ మెలంగుచున్ బహుముఖంబుల ముజ్జగముల్ జయించి లో
పలఁ బరుచు, దేవభూసుర మహాపథబంధన లబ్ధవృద్ధియై,
వెలసినలోభునిన్ బరిభవించి జయించియొనర్తు గీర్తిన్,
బలమున ముఖ్యదాశరథి పత్నినిఁ బట్టిన దైత్యుఁ గూల్చినట్లుగన్.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు వినీతవేషుఁడైనయొక పురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పురు—దేవా! విజయప్రయాణమంగళములు జరుపఁబడినవి. మౌహూర్తికులు పెట్టిన విజయయాత్రాసమయమును సమీపించినది.

వివే—అట్లయినయెడల సేనాపతులు సైన్యములను బయలుదేఱుటకు నియమింపవలెనని చెప్పుము.

పురు—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[తెరలో]

చ. పటుకటదానవృష్టి మధుపంబులఁ గూర్చుచు సద్విపంబులన్;
బటిమ నిడుంను తేరులను వాయుజవంబుల ఘోటకంబులన్;
భటుల గనంగొనంగ డీకొను నభ మ్మసితాబ్జముహాననమ్మనన్;
జటులకృపాణులు వెసం జనుఁడు ధాత్రీపకులార! శ్రేణులై.

వివే—మంచిది ! మంగళస్నానాదులాచరించి నేనును బ్రయాణమయ్యెదను. (ద్వారపాలకునితో) సంగ్రామోచితమయినరథము సాయత్తపఱచి తీసుకొనిరమ్మని సారథి కాజ్ఞాపింపుము.

ద్వారి—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు యుద్ధరథమును సిద్ధముచేసికొని సారథి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సార—దేవా ! ఇదిగో రథము సిద్ధముగా నున్నది. దేవరవారు రథారోహణము చేయవచ్చును.

వివే—(మంగళవిధులను నిర్వర్తించి రథారోహణము నభినయించుచున్నాఁడు)

సార—(రథవేగము నిరూపించి) దేవా ! చిత్తగింపుఁడు చిత్తగింపుఁడు.

మ. ప్రిమరోద్ధూతరజశ్ఛటానుమితశుంభద్యానధావద్ధురా
గ్రచయోపత్వరచుంబితోర్వ్యపరిభాగంబుల్ మహావాహముల్
ప్రచలన్మంథరమథ్యమానజలధిధ్వానోగ్రఘోషంబుగా
నుపతత్ప్రోథని వ్యోమమార్గమున నోహో ! తేరుఁ గొంపోయెడున్.

ఇదిగో సమీపమునఁ ద్రిభువనపావనమైన వారణాసీనగరము దృష్టిపథమునఁబడినది.

శా. ధారాయంత్రపతజ్జలార్దితనితాంతధ్వానసంయుక్తముల్
నీరేజాకరప్రభాగ్వనళముల్ , చెల్వొందు సౌధాగ్రముల్
భూరిప్రేక్ష్యములై శరద్ఘనజీమూతాంతరాజత్తటి
చ్ఛ్రీరమ్యంబులవే పతాకలెసఁగున్ జిత్రద్యుతి న్మేడలన్.

ప్రసూనపళలగ్నమధుకరనికరఝంకారముఖరంబులును వికసితకుసుమవిసరవిగళన్మకరందవర్షాతిశయధురంధరంబులును నానాప్రసూనసుగంధబంధురంబులును శ్యామాయమానవిబిడచ్ఛదచ్ఛాయావనీరుహసమూహంబులును నగుపురోద్యానప్రదేశంబులవిగో సమీపంబునఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఈవాయువులు సహితమిక్కడఁ బాశుపతవ్రతమును గ్రహించినతాపసులవలెనే కానఁబడుచున్నవి. ఎట్లన—

చ. సురనదినీటఁ దేలి, సురజోభసితంబు కరంబుఁ దాల్చి, యీ
శ్వరునకు నర్చనల్ సలుపుచాడ్పున మీఁదను బూలురాల్చి, ని
ర్భరమధుపస్వనంబునను బాటలు చాలఁ జెలంగ, వాయువుల్
కరమును నృత్యముల్సలుపుఁ గంపమునొందులతాభుజంబులన్.

వివే—(ఆనందముతోఁ జూచి)

మ. హృదయాకర్షకమయ్యెఁ జంద్రిమకుటుం డుండుంట నీకాశి, తాఁ
బదమై ముక్తికి విద్యయట్లు, గమమార్పన్ స్వపరిభానందమై ?

యిదె భూదేవికి శ్రీముత్యసరమై యుంఖాండెడున్ వంగి స్వ-
ర్నది, నక్రేందుకళన్ గడున్ నగుచు ఫేనవ్యాజహాసంబునన్.

సారథి—ఓదేవా! చూడుఁడు, చూడుఁడు. ఇది గంగాతీరమున కలంకారభూతమును త్రిభువనపావనము నైన శ్రీమత్త్రిలోకగురు విశ్వేశ్వరాఖ్యమహాదేవుని దేవాలయము.

వివే—(హర్షముతో) ఓహో!

క. మును చెప్పిరి యీదేవుం
డనఘుఁడు క్షేత్రాధినాథుఁ డని క్షేత్రజ్ఞుల్
తనువులిట విడిచినంతనె
ఘనపుణ్యులు భక్తజనులు కలియుదు రతనిన్.

సార—దేవా చూడుఁడు చూడుఁడు. అదిగో మునులను జూచినమాత్రముననే కామక్రోధలోభాదు లిక్కడనుండి దూరముగాఁ దొలఁగుచున్నారు.

వివే—వారల్లే యగుదురు. కానిమ్ము నేనీదేవాలయమునందుఁ బ్రవేశించి యభీష్టసిద్ధికొఱకు భగవంతునికి నమస్కరించెదను. (అని రథమునుండి దిగి గుడిచొచ్చి చూడ్కి నిగిడించి) ఓమహాదేవా! నమస్కారము నమస్కారము నన్ను దయచూడుము.

క. కావింతు నమస్కృతు లివె
యోనిర్మలజ్ఞానదేహ! యోచంద్రధరా!
యోనేకత్రిణోలోచన!
సేవకున కొసఁగు నాకు శ్రేయఃప్రాప్తుల్.

(అని నమస్కరించుచున్నాఁడు)

సార—దేవా! ఇది త్రిభువనగురుఁడైన యాదికేశవస్వామి దేవాలయము.

వివే—అక్కడకు పదము (అనివెళ్ళి యాదికేశవస్వామికిఁ బ్రదక్షిణము చేసి) ఓ భగవంతుఁడా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

దండకము. అమరచయచమూచక్రచూడామణిశ్రేణి నీరాజితోపాంగపాదద్వయాంభోజ! రాజన్నఖద్యోతకిర్మీరితస్వర్గవీథీ! స్ఫూర్జద్ద్వైతభ్రాంతిసంతానసంతప్తసందాయసంసారనిద్రాపహారైకదక్షా! క్షమామండలోద్ధారసంభారసంఘట్టదంష్ట్రాగ్రకోటిస్ఫురచ్చైలచక్రా! క్రమాక్రాంతలోకత్రయా! బాహుబలప్రోద్ధృతాఖిలగోవర్ధనచ్ఛత్రనిర్వారితాఖండలోద్యోజితాకాండచండాంబువాహాతివర్షత్రసద్గోకులత్రాణవిస్మాపితాఖిలవిశ్వా! ప్రభూతాంస! దైతేయసీమంతినీవర్గసీమంతసిందూరసంమార్జనాయామఖద

ఉన్మత్తసోద్దామ మధుకరాధిపా ! త్రస్తదైత్యాంగనాకుచకుంకుమపాటలనారుణవనభూషణశ్రేణి హారిశ్వాసప్రస్ఫురద్విస్తారరక్తాంగుళీయకనఖాంకుశ! త్రిలోకదివ్యప్రకాశాంభోధిచంద్రరాశిహా టకోటీతరణిస్ఫురత్కౌస్తుభామణిప్రస్ఫురద్జ్యోతిరుల్లాసితోద్దామవక్షస్థలోద్భాసిత! ఖండేందు చూడప్రియా ! ప్రాంతవనోద్యానవిభ్రాంతిమందానిలతత్పుష్పగంధంబుచే ప్రోత్తిత శ్రీభుజావల్లి సంశ్లేషసంప్రాంతపీనస్తనాభోగపత్రాళీవిలాంఛితోరస్స్థలా ! స్థూలముక్తాఫలోదార హారప్రభామండలప్రస్ఫురత్కంఠ! వైకుంఠ! సద్భక్తసందోహసంసారమోహాంధకారచ్ఛిదం బైన బోధోదయం బిమ్ము నాకో మహాదేవ ! దేవా ! నమస్తే నమస్తే నమః॥

(అని సాష్టాంగప్రణామము చేసి చేతులుదోయి మోడ్చి) మంచిది ఇదియే మనకు నివాసార్హమగు ప్రదేశము. ఇక్కడనే మనసైన్యములను విడియించెదను.

(అని యిద్దఱును విశ్రమించుచున్నారు)

పంచమాంకము.

[అప్పుడు శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది]

శ్రద్ధ—(శోకించి) హా! దైవమా! సుప్రసిద్ధమయిన దేవదా;

గీ. జ్ఞాతివైరంబునను సంభవిల్లు
క్రోధశిఖి నిర్దహించెను కులము నెల్లఁ;
ఘనసమీరాహతి మహీజఘట్టనమునఁ
గలుగుదహనంబు వనమెల్లఁ గాల్చునట్లు.

కన్నీరు విడుచుచు) అక్కటా ! దారుణమయిన సోదరమరణములవలనఁ గలిగినశోకాలము దుర్వారమయినదిగా నున్నది. అది వివేకమేఘజాతములచేత నయినను జల్లాఱదు; ఎట్లన—

చ. స్థిరగురువస్తువుల్ గిరులు సింధువులు న్నదులున్ నశింపఁగా,
నరులన నెంత, యబ్బులు కనత్తృణకల్పులు మృత్యుదృష్టికిన్.
పొరిఁబొరి బంధుదుఃఖభవమోహ మడదో వివేకమార్గఁగా,
నెరియుచు శోకవహ్ని దహియించెడుఁ జిత్తము నట్టులయ్యునున్.

పరస్పరభావులమైనను గామక్రోధాదులు సోదరులు కథాశేషు లగుటవలన నాకఱ ల్లయినది.

క. భీకరశోకాగ్నిశిఖా
నీకము శిథిలములొనర్చె నెముకలనెల్లన్
పైకొలుపు దేహశోషముఁ?
బ్రాకటముగ నంతరాత్మ వడిగ దహించున్.

(ఆలోచించి) "బిడ్డా! శ్రద్ధా! నేనిక్కడనుండి హింసాప్రధానమయిన యుద్ధమును జూడలేను. కాఁబట్టి నేనీకాశీకాపురమును విడిచి సాలగ్రామమను పేరుగల విష్ణుక్షేత్రమునందుఁ గొంతకాలము గడపెదను. నీవక్కడకువచ్చి వృత్తాంతమును జరిగిన క్రమమున నాకు నివేదింపుము" అని విష్ణుభక్తిదేవి సాక్షాత్కరించినది. కాఁబట్టి యాదేవిసన్నిధానమునకుఁ బోయి యీసమరవృత్తాంతము సర్వమును నేనామెకు విన్నవించెదను (ముందుకునడిచిచూచి) ఇది యోగచక్రతీర్థము. ఇందుసంసారసాగరోత్తారకమయిన నావకుఁ గర్ణధారుఁడైన భగవంతుఁడగు శ్రీహరి ప్రత్యక్షముగా వాసముచేయుచున్నాఁడు (ప్రణమిల్లి) ఇదిగో మునులచే నుపాస్యమానురాలయిన విష్ణుభక్తిదేవి శాంతితో నేదో యాలోచించుచున్నది. నేనామెకు సమీపమునకుఁ బోయెదను" (అని ముందుకు నడుచుచున్నది.)

[అంతట విష్ణుభక్తియు శాంతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు]

శాంతి—అమ్మా! మీరు ప్రబలచింతాకలహృదయలయి యున్నట్టు కానఁబడుచున్నారు.

విష్ణు—బిడ్డా! మహావీరక్షయకరమయినయీ ఘోరయుద్ధమునందు బలవంతుఁడైనమహామోహునితోఁ బ్రతిఘటించినపుత్త్రప్రాయుఁడైన వివేకునివృత్తాంతమేమయ్యెనదో తెలియకపోయెనని నామనస్సిప్పు డస్వస్థముగనున్నది.

శాంతి—దేవీ! ఇక్కడ విచారింపవలసినపని యేమున్నది? దేవిగారియనుగ్రహమున్నందున వివేకమహారాజునకు విజయము నిశ్చయమని. నేనెఱుఁగుదును.

విష్ణు—బిడ్డా.

క. ఘనధర్మపక్షబలమున
ననివార్యంబుగ లభించు నభ్యుదయంబుల్?
విను మట్లయ్యును, సుహృదుల
మనసెప్పుడు నపాయశంక మఱిమఱిఁ బూన్.

అంతేకాక శ్రద్ధ యింతతడవు రాకుండుట మనస్సునకు సందేహము పుట్టించుచున్నది.

శ్రద్ధ—(సమీపమునకుఁబోయి) భగవతీ! ప్రణమిల్లుచున్నాను.

విష్ణు—శ్రద్ధా! నీవు క్షేమముతో వచ్చితివా?

శ్రద్ధ — దేవిగారి యనుగ్రహమువలన.

శాంతి — అమ్మా! ప్రణామము చేయుచున్నాను.

శ్రద్ధ — పుత్రీ! నన్నాలింగనము చేసికొమ్ము.

శాంతి — (తల్లిని కౌఁగిలించుకొనుచున్నది)

శ్రద్ధ — బిడ్డా! విష్ణుభక్తిదేవి ప్రసాదముచేత మునిజనమనోనివాసమును బొందుము.

విష్ణు — అక్కడ నేమిజరిగినది?

శ్రద్ధ — దేవిగారికిఁ బ్రతికూలముగాఁ బ్రవర్తించువారికిఁ దగినట్లు జరిగినది.

విష్ణు — అది సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము.

శ్రద్ధ — దేవీ! అనంతరంబున దేవి యట్లాదికేశవాలయమునుండి వెడలఁగానే తనపాటలవర్ణమును గొంతెము విడిచి సూర్యుఁడు ప్రకాశించుచుండగా విజయఘోషావాద్యానూనానేక పరివీరబాహుస్ఫాలసింహనాదబధిరితదిగంతంబును సతతోద్ధతురగఖురక్షుణ్ణక్షోణీతలోద్ధూత ధూళిపటలాంతరితభాస్కరబింబంబును బ్రబలతరసన్నాహాలంకృత [illegible] ఘోరసంధ్యాయమానపరిసరంబును బ్రళయకాలఘనధ్వానభీషణంబును నగు వారియొక్కయు మనయొక్కయు సైన్యసాగరము సన్నద్ధమయ్యె. వివేకమహారాజు మహామోహమహారాజు కతనను నైయాయిక దర్శనము [illegible] గాఁ బంపెను. అతఁడు పోయి మహామోహునితో నిట్లనియె —

మ. నను, విన్నాణ [illegible] కాననదీ పాన్నద్ధభక్తాంతరం
గనివాసంబు త్యజించి, స్మేరవిభ్రమహ [illegible] భృత్యవర్గంబుతో?
చనుమన్నన్, గడనాలదారతభవత్ప్రాణంగ ధారాత్ములౌ
ఘనశక్తంబులు త్రాగఁ గూరిత చేడునకిల్ మిగ్రింగు మీమాంసముల్.

విష్ణు — తరువాత తరువాత.

శ్రద్ధ — దేవీ! తరువాతఁ గోపముచేత వికటలలాటతటతాండవితభ్రుకుటియై మహామోహుఁడు — "ఈదుర్నయపరిపాకఫలము వివేకుఁడిప్పుడనుభవించునుగాక!" అని పలికి, తానే మొట్టమొదటఁ బాషండాగమవ్యూహములను బాషండశాస్త్రసహితముగా యుద్ధమునకుఁ బురికొల్పెను. ఈలోపల వానసైన్యముఖమునందు,

గీ. వేదవేదాంగతతులు నుపవేదసమితి
స్మృతిపురాణేతిహాసాదు లెలమిఁ గొలువఁ
జంద్రిసముకాంతితో సరస్వతి, సరోజ
కర యగుచు నిల్చె నాకస్మికముగవచ్చి.

విష్ణు — తదనంతరము.

శ్రద్ధ—దేవీ ! అప్పుడు వైష్ణవ శైవ సౌరాదులయిన సర్వాగమబృందములును సరస్వతీదేవి సకాశమునకు వచ్చెను.

విష్ణు—అటుతరువాత. .

శ్రద్ధ—తదనంతరమున—

శా. వేదమీమాంస, సరస్వతీసతిపురోవీధిన్ రణోత్సాహయై,
ప్రాముఖ్యస్థితి న్యాయకాపిలమహాభాష్యాదిసద్గ్రంథ
స్తోమంబు లొలువంగ ధర్మముఖియై, శుద్ధాయుతన్యాయవా
ర్ధీమాకారిణి నిల్చె, దుర్గకరణిన్, వేదత్రయీ సిత్రియై.

శాంతి—స్వభావప్రతిపక్షము లయినయాగమన్యాయశాస్త్రబృందము లొకట్టిగాఁ గలియుట యెట్లు సంభవించినది ?

శ్రద్ధ—పుత్రీ !

క. ఇతరేతరవైరమునన్
సతము మెలఁగు నేకవంశజాతులు తమకున్
క్షితిలోపల నవమానం
బితరులచేఁ గల్గుచోట నేకముగారే ?

వేదప్రసూతము లయినతమకు లోలోపల విరోధమున్నను, వేదసంరక్షణముకొఱకును నాస్తికపక్షాధిక్షేపణముకొఱకును శాస్త్రసంఘముల కైకమత్యము కలుగును. ఆగమసముదాయములో సహితము విరోధము తత్త్వవిచారములకుఁ గానరాదు. ఎట్లన—

శా. శాంతం బద్వయు మవ్యయుం బజము శశ్వద్బ్రహ్మ మాత్మాస్వను
శ్రాంతం బాగమపంక్తిచే సగుణతన్ బ్రహ్మచ్యుతేశాఖ్యలన్
వంతోప్పన్ బహుధా స్తుతింపఁగఁబడున్ ? నానాగమశ్రేణి సం
క్రాంతంబౌ నొకబ్రహ్మమందునె, సముద్రంబందు నెల్లున్ బలెన్.

విష్ణు—తరువాత ? తరువాత ?

శ్రద్ధ—దేవీ ! తరువాత నిరువాఁగునందును నిరంతరశరనికరధారాసంపాతోపద్రుతమ్మనులగుకరితురగరథపదాతులకును నుభయపక్షయోధజనులకును సంకులసమరంబు సంప్రాప్తమయ్యెను. అప్పుడు,

మ. ప్రవహించె న్నదు లస్రతోయములఁ, గ్రవ్యాస్ఫారపంకంబులన్,
వివిధోద్వృత్తనకంకరంకనివహాభీలావకీర్ణాంబులున్,
నవనారాచవిభిన్నహస్తిగ్రీవాభ్రష్టశిరోల్లస
ద్ధవళచ్ఛత్రసమూహహంసములు నైతద్వ్రద్ధరంగంబునన్.

తమహోదాయినసంగ్రామంబున ధ్వజ బరాకరపతాకోద్ధర్షముచేతఁ బాషండాగమ బృందమును ముందుంచుకొని వచ్చినలోకాయతికతంత్రసముదాయము మహాన్యాయసైన్య విమర్దనముచేత విధ్వస్తమయ్యెను; అనంతరము పాషండాగమజాలము నిర్మూలమగుట చేత సదాగమసాగరప్రవాహముచేతఁ గొట్టుకొనిపోయెను. తదనంతరము సౌగతాగమ సముదాయములు సింధుగాంధారమగధాంగపారశీకవంగకళింగాది మ్లేచ్ఛప్రాయదేశము లఁబ్రవేశించెను. పాషండదిగంబరకాపాలికాద్యాగమసంచయంబులు పామరబహుళంబు లైన పాంచాలమాళవాభీరావర్తసాగరానూపదేశములయందు నిగూఢముగా సంచరించు చున్నవి; న్యాయాద్యనుగతమైన మీమాంసచేత గాఢప్రహారజర్జరీకృతములైన నా స్తికతర్కసమూహంబులు తమయాగమసందోహంబులు పోయినదారినే పోయినవి.

విష్ణు—అటుతరువాత,

శ్రద్ధ—అటుతరువాత వస్తువిచారునిచేతఁ గాముఁడు హతుఁడైనాఁడు; శమము చేతఁ గ్రోధపారుష్యహింసాదులు హింసింపఁబడినారు; సంతోషునిచేత లోభతృష్ణా దైన్యానృతవాద పైశున్యస్తేయపరిగ్రాహులు నిగ్రహింపఁబడినారు; అనసూయచేత మత్సరుఁడు జయింపఁబడినాఁడు; పరోత్కర్షాసంభావనునిచేత మదుఁడు సంహరింపఁ బడినాఁడు; పరగుణాధిక్యునిచేత మానుఁడు ఖండింపఁబడినాఁడు.

విష్ణు—(హర్షముతో) చక్కఁగా జరిగినది. ఇఁక మహామోహానికథయేమయినది?

శ్రద్ధ—దేవీ! మహామోహుఁడు యోగవిఘ్నసహితుఁడయి యెక్కడనో యడఁగియుండుటచేత నాతనిజాడ తెలియరాకున్నది.

విష్ణు—అట్లయినచో మహానర్థశేషమింకనునిలిచియేయున్నది. అతఁడుపరిహార ణీయుఁడు. ఎట్లన—

క. పరమార్థపరుఁ డగుచున్,
స్థిరసంపదఁ గోరుశేముషీమంతుం డెం
దరిశేష మగ్నిశేషము
గురుతరఋణశేష ముంచఁగూడదుసుమీ.

ఇఁక మనస్సుయొక్క వృత్తాంతమేమి ?

శ్రద్ధ—దేవీ! పుత్రపౌత్రాదిమరణజాతశోకావేశముచేత నాతఁడు ప్రాణ త్యాగము చేయనిశ్చయించుకొన్నాఁడు.

విష్ణు—(చిఱునవ్వునవ్వి) ఇదియంతయు నిట్లయ్యెనేని మనము కృతార్థత బొందినారము; పురుషుఁడును బరమానందమును బొందును. అయినను దురాత్ముఁడయిన యతఁడు ప్రాణత్యాగ మేలచేసికొనును?

శ్రద్ధ—ఉపనిషద్దేవి ప్రబోధోదయమునకై గృహీతసంకల్పురాలై యున్నందున నతఁ డీవిధముగా శత్రుగృహములోఁ జిరకాలముండఁడు.

విష్ణు—అవుఁగాక! వైరాగ్యోత్పత్తికొఱకు వైయాసికియైన సరస్వతిని దేవా! యతని కడకుఁ బంపెదను.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ప్రవేశకము.

(అప్పుడు మనస్సును, సంకల్పుఁడును, ప్రవేశించుచున్నారు.)

మన—(కన్నీటితో) హా! పుత్రులారా! ఎక్కడఁబోయినారు! ఒక్కసారి ప్రత్యుత్తరమిండు. ఓహో! కుమారులారా! రాగద్వేష మద మాన మాత్సర్యులారా! నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొండు. నా యంగములు శిథిలములగుచున్నవి. అక్కటా! అనాథుఁడను వృద్ధుఁడను నయియున్న నన్నొక్కఁడుగ నా విడంచి పోయిరే? [illegible] కన్యకలారా, మీ రెందుఁబోయినారు, ఆశాహింసాతృష్ణాదులైన కోడండ్రారా! మంద భాగ్యుఁడనైన నాకొక్కఁడును దక్కకుండ దైవహతుఁడనై యిప్పుడు నేకకాలమున దెల్లరఁ గోలుపోయినాఁడను! (తడఁబాటుతో)

మ. తనువెల్లన్ విషవహ్నియుక్తమగుచున్; బాఁ గొప్పెను నేత్రయుగ్మముల్;
పెనుపొందించెడుఁ దీవ్రవేదనలు; నా మెం పెల్ల బోవుండెడిన్;
ఘనమోహం బెడఁగూర్చుచున్; వెరిపి వేసెం దల్లఁ బోకార్చుచున్;
మును మున్ జీవితమున్ గ్రసించెడు, వెసన్ శోకజ్వరం బక్కటా!

(అని మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు)

సంక—ఓ రాజా! తెప్పిఱిలుము.

మన—(తెప్పిఱిల్లి) ఇట్టియవస్థను బొందియున్న నన్ను బలవంతమైన ప్రవృత్తియను మా వాఁపకున్న దేమి?

సం—(కన్నీరు విడుచుచు) దేవా! ఇంక నీకుఁ బ్రవృత్తి యెక్కడిది? కుటుంబమరణసంజాతశోకానలదగ్ధహృదయ యాయి యామె గుండెలుపగిలి మృతి నొందినదని విన్నాఁడను.

మన—హా! ప్రియురాలా! నాకొక్క ప్రియమయిన ప్రతివచనమేలయిన్నను? కటకటా!

ఉ. దేవిరో! నన్నుఁ బాసి మును త్రిమ్మరపెన్నఁడు స్వప్నమందునన్
నీ వెడఁ బాసియుండుటను నేమృతకల్పుఁడనైతి నిత్తఱిన్;

దైవవిచేష్టితంబునను దవ్వుగ నుండియు నీవు, నేఁడహా!
జీవముతోడనుండెదవె ; నిసీ ! యసువుల్ కిరమున్ దురంతముల్.

(అని మరల మూర్ఛపోవుచున్నాఁడు.)

సంక—ఓరాజా ! ఊఱడిల్లుము, ఊఱడిల్లుము.

మాన—(తెలివి తెచ్చుకొని) ఇఁక నాకు జీవితాశ చాలును ఓసంకల్పా ! చితి పేర్పుము ఇప్పుడు నే నగ్నిప్రవేశముచేత శోకానలము నార్చుకొనియెదను.

(అని సన్నాహపడుచున్నాఁడు)

[అప్పుడే వ్యాససరస్వతి ప్రవేశించుచున్నది]

సర—"సఖీ ! సరస్వతీ ! అపత్యమరణఖిన్నుఁడయియున్న మనస్సుయొక్క పరితోషము గావింపుము. అతనికి వైరాగ్యోత్పత్తి యెట్లు కలుగునో యట్లుచేయుము" అని భగవతియైన విష్ణుభక్తి నన్ను బంపినది కావున నేనిప్పుడాతని సన్నిధికే పోయెదను. (సమీపమునకుఁ బోయి) వత్సా ! ఈవిధముగా నీవతిసంతాపము నేల పొందెదవు ; పదార్థము లనిత్యములని నీకీవఱకుఁ దెలిసినదే కదా ! ఇతిహాసములును, ఉపాఖ్యానములును, నీవిదివఱకుఁ జదివినవే.

చ. అరయ విరించి యింద్రుఁడు సురాసురులున్ మనుముఖ్యులు న్క్రమముల్
ధరణియు వార్ధి ద్వీపనగముఖ్యులు కల్పశతాయువు లౌగన్,
బొరసెడు ఘోరశోకకరమోహము ! స్త్రీయులబుద్బుదోపమా
స్థిరతనుసంహతుల్ తెగి నశించినయప్పుడు శూన్య మేమనన్ ?

కాఁబట్టి ప్రపంచపదార్థములయనిత్యత్వమును భావింపుము. నిత్యానిత్యవస్తువివేకి యగువానిని శోకమంటదు.

గీ. బ్రహ్మమొక్కఁటియె సత్యవస్తువగుచు
నితరమెల్ల వికల్పిత మెప్పుడగును,
యెప్పు డేకత్వమునుజూచు ? నట్టివాని
కెక్కడిది మోహశోకంబు లెంచిచూడ ;

మాన—భగవతీ ! శోకావేగవ్యాకులితమయి యున్న నామనస్సునందిప్పుడు వివేకమునకే యవకాశము లేదు.

సర—వత్సా ! ఇది స్నేహదోషము స్నేహము సర్వానర్థమూలకమన్న యీయర్థము సుప్రసిద్ధమే కదా !

మ. ప్రియనామంబునఁ గ్లేశముఖ్యవిషలతాబీజంబుల న్నాఁటఁగాఁ!
బయికిన్ స్నేహమయాంకురంబు లడరున్ బ్రజ్ఞాగ్నిగర్భంబులై ;

వంతులం బొంగుచు శోకవృక్షము లిట్టుల్ బహ్వార్తి శాఖాశిఖల్
బయివారన్ శతముల్ తుషాగ్నిగతి మెల్లంగాల్చు దేహంబులన్

మన—దేవీ! ఇదియంతయు సత్యమే. అయినను శోకానలదగ్ధుఁడ నయిన నేను ప్రాణములు నిలుపుకొనుటకు శక్తుఁడను గాకున్నాను. అంత్యకాలమునందు మీ దర్శనమగుట మేలయినది.

సర—ఓయీ! ఈయాత్మహత్యాప్రయత్నము మిక్కిలి దుష్కృత్యము. అంతే కాక యీయపకారులనిమిత్తము నీకీ వేగిరపాటేల? ఆలోచించి చూడుము—

చ. ధరపయి వెన్క ముందిపుడు దారసుతాదిపరిగ్రహంబు చేఁ
బురుషసుఖార్థమై కలుగఁబోవదు మేలది నీకు నేరికిన్?
మరణము నొంది వారిపుడు మర్మవిభేదమొనర్తు రార్తిచేఁ;
నరు లటులయ్యుఁ గాంతురు ఘనశ్రమ వ్యర్థముగాఁ దదర్థమై.

ఉ. కటకటా! వారికై శతులు గాంచెను కష్టము లేవి యీభువిన్;
పటుగతి నెన్ని కొండ లెగఁబ్రాఁకరు; వాఁగులదాఁట రెన్నిటిన్?
దటుకున నెన్ని ఘోరవిపినంబులు ద్రొక్కరు; విత్తమత్తులన్
గుటిలవివర్ణవక్త్రులను క్షుద్రనరేశులఁ జూడ రెందఱిన్?

మన—దేవీ! ఇది నిశ్చయమే అయినను,

క. తనవలనఁ బుట్టి లాలన
మనయంబును గనుచు మనసునం దెప్పుడున్
మనియెడు వారలఁ బాయుట
తనప్రాణముపోకయట్లు తలఁకొల్పు వ్యథన్.

సర—వత్సా! ఈవ్యామోహము మమకారవాసనామూల మయినది.

గీ. ఇంటికోడిని మార్జాల మీడ్చి తెచ్చి
మ్రింగునప్పుడు కలిగెడు మేటిశోక
మెలుకనో పిచ్చుకనో భుజియించునప్పు
డొదవమి తలంప మమత లేకునికిఁ గాదె

కాఁబట్టి సర్వవిధములచేతను సర్వానర్థబీజమయిన మమత్వమును రూపుమాపుప్రయత్నము చేయవలయును. చూడుము—

చ. జననమునొందు దేహమున జంతువు లెన్నియొ వర్త్యకోటికిన్!
తనువుననుండి యాత్మమునఁ దాను వెలార్చుననందుఁ జెక్కుటిన్!
వినుమిఁక సంద బిడ్డలని పేరిడి కొన్నిటికిన్ దదర్థమై
జనమును గష్టపెట్టు నిజదేహము ? [illegible]

మన — దేవీ! అది యథార్థమగుఁగాక! అయినను మమత్వగ్రంథి దురుచ్ఛేద మగుచున్నది. కాఁబట్టి యీసంగతిని దేవిగారు స్పష్టముగా మనసునం దుంచుకొనవలెను.

క. నిరతాభ్యాస దృఢీకృత
పరమస్నేహాఖ్యసూత్ర పరిగుంభితమౌ
ఘోరమమతాపాశం బే
వెరవున నేయతులు నయిలు విడిపింపుకొనన్.

నర — వత్సా! పదార్థములయొక్క యనిత్యతాభావనయే మమత్వచ్ఛేదనమునకు ప్రథమోపాయము.

మ. చనలే దెవ్వరు కోట్లు నీకిటు మహాసంసారవారం దరిదతో
జనకుల్ తల్లులు తాత లాత్మభవులున్ జాయల్ పితృవ్యాగ్రజుల్ ?
వినుకల్తోట, సుహృత్తులెల్లఁ బుడమిన్ విద్యుత్ప్రకాశాభతన్
వనులం దెం దలపోసిపోసి మదిలో. భాస్వత్సుఖం బందుమా.

మన — భగవతీ! శ్రీప్రసాదమువలన వ్యామోహము పోయినది. కాని,

గీ. త్వన్ముఖశశాంక దీధితప్రభ నమైన
నిర్మలోపదేశామృత నిర్ఝరమున
క్షాళితం బయ్యెఁ జిరల సాస్వాంత మకట!
మలినమయ్యెడు శోకోర్ములలను గతన.

కాఁబట్టి భగవతీ! ఈతఁడియారనిశోకపర్వములు మానుట కేమైన మందుఁ గలదేమో యానతిమ్ము.

నర — వత్సా! దాని నీవఱకు మునుపె యుపదేశించియే యున్నారు.

గీ. బాణపాతంబు లేకయె ప్రభవమొంది
భీకరార్ద్రింపులై మర్మభేదులైన
గాఢశోకప్రహారసంఘాతములకు
నరయఁగ నచింతయే పరమౌషధంబు.

మన — భగవతీ! అదిసత్యమే. అయినను జిత్తము దుర్వారమయినది. ఎట్లన.

గీ. ఒక్క చింతను మరలింప, నొకిమఱిని
గడసి చింతాపరంపరల్ కప్పివేయుఁ;
బల్మఱును వాతధూతాభ్రపటల మడరి
యిందుబింబంబుఁ గప్పి మాయించునట్లు,

నర — చిత్తమున కీవికార మున్నదే. అట్టిచోఁ జిత్తము నేకాంతవిషయము

నంతుఁ బ్రవేశ పెట్టవలయును.

మన — భగవతీ! ఆశాంతివిషయ మేదో ప్రసాదింపుము.

సర — వత్సా — అది రహస్యమైనది. అయినను శోకార్తుల కుపదేశించుటలో దోషములేదు,

చ. స్థిరమతి నీలనీరదసదేహుని శ్రీహరినొండెఁ, గామసం
హరిణజటాంకితుండగు సదాశివునొండెఁ దలంపు; లేనిచో,
నిరతిని గ్రీష్మవేళ వలినీటికొలంకును బోలె నాత్మన
ప్పరము నిరస్తశోకమును బ్రహ్మముఁ జొన్పి భజింపు నిర్వృతిన్.

మన — (ఆలోచించి నిట్టూర్పుతో) సర్వవిధముల నేను నీ దేవిగారిచేత రక్షింపఁబడినాఁడను. (అని పాదములపైఁ బడుచున్నాఁడు.)

సర — వత్సా! నీహృదయమిప్పటి కుపదేశయోగ్యమయినది. కాఁబట్టి నీకు నింకి యొకటికూడ నుపదేశించెదను.

మ. జనకుండో సుతుఁడో సఖుండో తనువుంబాలింప, ధీశూన్యులై
యున్న శోకాగ్నిదహ్యమానహృదయు లగుచుందురు కొందఱు చూడ్కంటఁగ
కన సంసార మసారమంచు శమసౌఖ్యంబుం గనం బెంచుచున్
ఘనధీమంతుల కావియోగవశమే కల్గించు వైరాగ్యమున్.

[అప్పుడు వైరాగ్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వైరా — (ఆలోచించి)

మ. నవనీలోత్పలకోమలచ్ఛదముకన్నన్ సూక్ష్మపక్ష్మాక్షుల్ మా
నవదేహంబులపై విధాతృఁడిట్లు నించె న్మోహముల్, సదా
ప్రసాదసాంద్రబిబింబవిభ్రమసంవిసర గాత్రసాగరధ్వాంక్షక
ధ్వాంక్షశ్వానములన్ మరల్పఁగను సాధ్యంబౌనె యెవ్వారికిన్?

మఱియును,

మ. తటిదాలోలము లక్ష్మిజాలము; రజోధ్వస్తదేహమ్ము దేహముల్;
స్ఫుటసంభోగరసంబు లంతవిరసంబుల్; లోకముల్ శోకముల్;
ఘటితాంచద్ధనము స్మృహానిధనముల్; హా మల్లిపత్నిము, ల
క్కట! యుల్లేమ్యేఁ! జంతు రాత్మనిరతుల్ గాకుపంథన్ జనుల్,

సర — వత్సా! ఇదె వైరాగ్యుఁడు నీదగ్గఱకు వచ్చుచున్నాఁడు. ఈతనిని గౌరవింపుము.

మన — నాపుత్రుఁడు వైరాగ్యుఁడా?

వైరా—(సమీపమునకుఁబోయి) అయ్యా! నేనునమస్కారము చేయుచున్నాను.

మన—వత్సా! పుట్టగానే నీవునన్ను విడనాడితివి. నన్నుఁగౌఁగిలించుకొమ్ము.

వైరా—(ఆలింగనము చేయుచున్నాఁడు.)

మన—పుత్రా! నిన్నుఁ జూచుటవలననే నాశోకావేశము ప్రశాంతమయినది.

వైరా—పితండ్రీ! ఇక్కడ శోకావేశమునకవకాశమెక్కడనున్నది?

ఉ. దారినిబారెను, కేటివరదక్షదను కాంచను, లాకసనంబున్
వారిపముల్. సముద్రమున నావికులున్! వడిఁగూడిపాయున
ట్లారయఁ దల్లిదండ్రులును నాత్మజాలున్ సఖులున్ సహోదరుల్
చేరుచుఁ బాయుచుందు రిది సిద్ధము; ప్రాజ్ఞు లికేడ శోకముల్?

మన—(ఆనందముతో) దేవి! నాకుమాఁడు చెప్పినదియథార్థమే

చ. అలనయయాపనల్ లలన, లాయలినాదలసత్కుజస్రజం,
బలనపముల్లికాసురభిశానిదర్శనముల్, తలంప ని
ర్మలసువివేకమార్జితమంబగు మనస్మృతి కిప్పు డెండమా
వుల జలమట్లు మిథ్యలయి పొల్పతిఁ జెనుఁ దొంటివన్నియున్.

సర—వత్సా! ఇదియంతయు సత్యమేయయినను గృహస్థాశ్రమధర్మమును విడిచియుహాంతకాలమయ్యిన నుండఁగూడదు. కాఁబట్టి నేఁడు మొదలుకొని నివృత్తి దేవియే నీకు సహధర్మచారిణి కాఁగలదు.

మన—(లజ్జతో) దేవియాజ్ఞకు బద్ధుఁడను.

సర—శమదమసంతోషాను లయిన పుత్రులు నీకుపచారములు చేయుదురు; యమనియమాదులు మంత్రులగుదురు; వివేకుఁడును నీయనుగ్రహమువలననే యుపనిషద్దేవితోఁగూడ యౌవరాజ్యసుఖ మనుభవించుగాక! మైత్రి మొదలగునవితోఁ బుత్రికలు నలువురును నీయనుగ్రహముకొఱకు భగవతియైన విష్ణుభక్తి దేవిచేతఁ బంపఁబడినారు. వారినిఁ బ్రసాదపూర్వకముగా నంగీకరింపుము.

మన—దేవి యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. మీయాజ్ఞలన్నిఁటిని శిరసావహించినాఁడను. (అనిహర్షముతోఁ బాదగ్రహణము చేయుచున్నాఁడు.)

సర—ఈయమనియమాసనప్రాణాయామాదులును జిరంజీవివైన నీచే నాదరపూర్వకముగాఁ జూడఁదగినవారు. వీరితోఁగూడి నీవుసామ్రాజ్య మధిష్ఠింపుము. నీవు స్వాస్థ్యమును బొందినప్పుడు జీవాత్మకుడును దనప్రకృతిని బొందును.

మ. రవిబింబంబు పయోధివీచులబలెన్, బ్రహ్మంబొకం డయ్యు సం
భవనాశాదులు పొందితోఁచు బహుతన్ ద్వాస్సంగతిన్ వృత్తులన్;

దివ్యుడన్ వృత్తు లడంచి, నివేశ నివృత్తిం గూడితే, నాత్మనాథున్,
బ్రతిబింబంబు యుదగ్ధంబునన్నాలెన్, వాశ్లేషతాదాత్మ్యం బగున్.

కానిమ్ము. జ్ఞాతుల కుదకప్రదానము చేయుటకొఱకు మనము నదికిఁ బోవుదము.

మన — దేవి సెలవిచ్చినట్లు చేయుదము.

[అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.]

షష్ఠాంకము.

[అప్పుడు శాంతి ప్రవేశించుచున్నది.]

శాంతి — (పుత్త్రీ)! నీకంతయుఁ దెలిసినదేకదా?

చ. కొడుకులు పంచత్వం గనఁగ గూఢముగాఁ జని మోహుఁడేడనో
యడఁగుటచే విరక్తుఁడయి యల్లమనస్సు ప్రశాంతి నొందఁగా,
వడిగను క్లేశపంచకము పాయుటచేఁ బురుషుండు సొక్కుటన్
గడుఁగాని తత్త్వబోధమునఁ గాంచెకుదుర్వదు నెల్లయప్పుడున్.

కాఁబట్టి నీవతిత్వరితముగా నుపనిషద్దేవి ననుసరించి నా సమ్ముఖమునకుఁ దీసికొనిరమ్ము. అని వివేకమహారాజుగారు నాతో సెలవిచ్చినారు. (చూచి) ఇదిగో తనలోఁదానేదో సంతోషముతో నాలోచించుకొనుచు నాతల్లి యీవంకనే వచ్చుచున్నది.

[అంతట శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది]

శ్రద్ధ — ఓహో! రాజుల మారోగ్యమును బొందఁగాఁ జూచి యిప్పుడుగదా చిరకాలమునకు నాకన్నులమృతరసపూర్ణము లయినవి.

గీ. కలిగె ఖలనిగ్రహము రాజులమునందు;
బూజ్యులైరి శమాదిసద్గుణములెల్ల ?
జీవులెల్లను వశ్యులై సేవచేయ,
నెసఁగుచున్నారు సర్వలోకేశ్వరుండు.

శాంతి — (చేరఁబోయి) అమ్మా! నీవునిలుచుండి యేమియాలోచించుచున్నావు!

శ్రద్ధ — బిడ్డా! రాజుల మారోగ్యమును బొందఁగాఁ జూచి చిరకాలమునకిప్పుడుగదా నాకన్నులమృతరసపూర్ణము లయినవి.

గీ. కలిగె ఖలనిగ్రహము రాజకులమునందుఁ
బూజ్యులైరి శమాదిసత్పురుషులెల్ల;
జీవులెల్లను వశ్యులై సేవచేయ,
దెనఁగుచున్నాఁడు సర్వలోకేశ్వరుండు.

(అని మరలఁ పఠించుచున్నది.)

శాంతి—ఇప్పుడు మనస్సువిషయమున స్వామియైన పురుషప్రశస్తన మెట్లున్నది?

శ్రద్ధ—వశ్యునివిషయమునను నిగ్రాహ్యుని విషయమునను నెట్లుండవలయునో యట్లున్నది.

శాంతి—అట్లయిన, స్వామియే సామ్రాజ్యము నలంకరించునా యేమి?

శ్రద్ధ—దానికి సందేహమేమి? ఆత్మానుసంధానము చేసినయెడల, స్వామియే స్వారాట్టును సమ్రాట్టును నగును.

శాంతి—ఇఁక జీవేశ్వరునకు మాయయం దెట్టియనుగ్రహము గలదు?

శ్రద్ధ—నిగ్రహమని చెప్పవలెను. అనుగ్రహ మెట్లు శక్యమగును? పురుషుఁ డిప్పుడు సర్వానర్థబీజభూత యయినయీమాయ సర్వథా నిగ్రాహ్యురాలని తెలఁసుకుచున్నాఁడు.

శాంతి—అట్లయినపక్షమున, రాజకులముయొక్క స్థితి యిప్పుడెట్లున్నది?

శ్రద్ధ—వినుము. పురుషునకు—

శా. నిత్యానిత్యవిమర్శ యిష్టసతి; సన్మిత్రుండు వైరాగ్యుఁ; డా
త్మైక్యంబాగ్రహితుల్ యమాదులు; సహాయాప్తుల్ శమాద్యుత్తముల్;
మైత్ర్యాదుల్ పరిచారికల్; సహచరీమాతల్లి మోక్షేచ్ఛ; దు
ష్కృత్యాలోభమహామనోభవముఖ్యారిప్రవు లుచ్ఛేద్యుల్ బలాత్కారతన్.

శాంతి—సాటి ధర్మునియెడల స్వామి కెట్టి ప్రీతి కలదు?

శ్రద్ధ—పుత్త్రీ! వైరాగ్యసన్నికర్ష మయినది మొదలుకొని స్వామియిహపర ఫలభోగములయందు నితాంతమును విరక్తుఁడయియే యున్నాఁడు. అందుచేతనే యతఁడు

గీ. నరకహేతువౌ పాపంబునకును బోలె,
నశ్వర మని పుణ్యఫలంబునకును వెఱచు;
శుద్ధనిష్కామతను జేయుసుకృతకర్మ
మునకు నెట్టులో తా నియ్యకొనుచు నుండు.

ట్లు స్వామి యాత్మైకనిష్ఠుఁడయి యుండుట కతఁ బెట్టి ధర్ముఁడు తాను గృతకృత్యుఁడని తలంచుకొని తనకుఁదానే తనవ్యాపారమును వదలుకొన్నవాఁడయ్యెను.

శాంతి—అప్పుడు యోగవిఘ్నులను వెంటఁగొని మహామోహుఁ డదృశ్యుఁ డయ్యెనే, వారివృత్తాంత మేమి ?

శ్రద్ధ—పుత్రీ ! అట్టిదురవస్థను బొందినవాఁడయ్యును మహామోహహతకుఁడు స్వామిని మోసపుచ్చుటకయి మధుమతి యనువిద్యతోఁడఁగూడ యోగవిఘ్నులను బంపెను. స్వామి వారియందుఁ దగులుకొన్నయెడల, వివేకుఁ డుపనిషచ్చింతనేనను జేయకుండునని వానియభిప్రాయము.

శాంతి—ఔరా ! తరువాత ! తరువాత ?

శ్రద్ధ—తరువాత వారువోయి స్వామికొకయైంద్రజాలికవిద్యను జూపిరి. వా రొకయత్యాశ్చర్యకరరూపమును జూపి సంభ్రమముతో నిట్లనిరి. ఓస్వామీ !

ఛ. అచిరముగా నితండు విను గబ్బిపడక్ శతయోజనధ్వనుల్
ప్రచురము చేయు మున్వినని భారతవేదపురాణ గ్రంథముల్ ;
రచనయొనర్చు శుద్ధపదరమ్యత స్వేచ్ఛను గావ్యశాస్త్రముల్
ఖచరగతిం జరించును జగంబుల ; మేరుమహీస్థలుల్లనున్.

అతఁడు మధుమతీవిద్యచేతఁ గల్పింపఁబడిన ప్రదేశమును జేరఁగా, స్థానాభిమానదేవత లాకృతులున్నట్లుగా నిట్లనిరి :—అయ్యా ! ఇందుఁగూర్చుండుము ; ఇక్కడ జననమరణములు లేవు ! ఈప్రదేశము సహజసుందర మయినది ? వివిధవిలాసచేష్టలావణ్యవతులును బున్యమణులును మంగళోద్ఘోషగానప్రౌఢలును బ్రణయనృత్యచతురలును నగుదివ్యాధరకాంతలు వీరె నీయొద్దనున్నారు. కాఁబట్టి యిటురమ్ము.

గీ. కనకసికతాస్థలములు కలుగునదులు,
ఘనజఘనలు వరోరులు కమలముఖులు,
మరకతదళమృదువనాళి, బొరయు మీవు
పుణ్యసముపార్జితాఖిలభోగములను.

శాంతి—అటుపిమ్మట ?

శ్రద్ధ—పుత్రీ ! ఆమాటలువిని మాయ యిదీ శ్లాఘ్యమయినదని చెప్పెను; మనస్సనుమోదించెను. సంకల్పుఁడును బ్రోత్సాహపఱచెను. స్వామి యంగీకారమార్గమును బొందినవానివలె నుండెను.

శాంతి—(ఖేదముతో) అయ్యో ! స్వామి మరలసంసారవాగురలోఁ దగులుకొనుచున్నాఁడు.

శ్రద్ధ—లేదు. లేదు.

శాంతి—పిదప నేమిజరిగినది

శ్రద్ధ—అప్పుడు పార్శ్వవర్తియైన తర్కకేసరినందనుని గోష్ఠీశాలకసా యితలోచనుఁడయి చూచి, స్వామినిఁగూర్చి యిట్లనియె:—"ఓస్వామీ! విషయా మిషగ్రాసాభిలాషులును సభాప్రతారణపూర్తబకులును నైన వీరిట్లు నిన్ను మరల దుష్ప్రహ విషయాగ్నిజ్వాలలయందుఁ బడఁద్రోయుచుండఁగాఁ దెలిసికోలేకున్నావేమి?

భవసాగరమ్ముం దాఁటఁగ
నవలీలం బ్రాప్తమైనయలయోగతరిన్
దవుల విడనాడి యీస నిపు
డవగాహన మేల చేసె దంగారనదిన్?

శాంతి—అటుతరువాత?

శ్రద్ధ—అప్పుడాతనిమాటవిని, 'విషయసుఖములకు నమస్కార'మనిపలికి, ప్రియ ...ధుమతిని దిరస్కారము చేసెను.

శాంతి—మేలు! మేలు! నీవిప్పుడెక్కడకు బయలుదేరినావు?

శ్రద్ధ—"నేను వివేకునిఁ జూడఁగోరుచున్నాను. కాఁబట్టి నీవాతనిని శీఘ్రముగాఁ గొనిరమ్ము." అని స్వామి నాకాజ్ఞయిచ్చెను. కాఁబట్టి నేనిప్పుడు మహారాజు సన్నిధికి బయలుదేరినాను.

శాంతి—నాకును మహారాజుగారుపనిషద్దేవిని దీసికొనిరమ్మని యాజ్ఞయిచ్చినారు. వేఁగాక! మనము స్వామినియోగమును నెఱవేర్తము.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ప్రవేశకము.

[అప్పుడు పురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పురు—(ఆలోచించి హర్షముతో) ఓహో! ఏమి యీవిష్ణుభక్తిదేవిమాహాత్మ్యము; ఆమెయనుగ్రహముచేత నేను—

మ. వడిఁగ్లేశోర్ము లతిక్రమించి, మమతావర్తంబులన్ దాఁటితిన్;
గడకున్ మిత్రకళత్రబంధుమకరగ్రాహంబులం ద్రోలితిన్?
జడఁగా నార్చితిఁ గ్రోధబాడబశిఖిన్; దృష్ణాలతల్ ద్రెంచితిన్;
గడు సంసారసముద్రతీర మిపుడేఁ గంటిన్ సమీపింపఁగన్.

[అంతట నుపనిషద్దేవియు శాంతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

ఉప—సఖీ! అట్లు నిర్దయుఁడయి యుండినభర్త యొక్కముఖమును నేనెటు

చూడఁగలను ? అతనిచేత నేను, చిరకాలము పరద్వారవలె విడిచిపెట్టఁబడి యేకాకిని నయి యుంటిని.

శాంతి—దేవీ ! ఆవిధముగా నాపదలపాలయినభర్తగారి నేల నిందించెదవు ?

ఉప—సఖీ ! ఇట్లు చెప్పెదు నీ వప్పటినాకష్టదశను జూడలేదు వినుము—

చ. అకట ! వివేకుఁ డిట్లు విధియత్నమునన్ నను దవ్వొనర్చఁగన్,
సకలఖలుల్ కుబుద్ధిమెయి నన్ దమదాసిఁగఁ జేయ నీడ్వఁగా
శకలితులై మణుల్ సడల జంకిచెడెన్ గరకంకణావళుల్ ;
ప్రకట శిరోమణుల్ గ్రాలఁగ లాగుటచేఁ దెగెఁ గేశపాశముల్

శాంతి—సఖీ ! ఇది యంతయు నామహామోహుని దుర్విలసితము. ఇందుభర్తగారి యపరాధ మేదియు లేదు. వానిచేతనే మనస్సు కామాదుల ద్వారమున మోహపెట్టఁబడుటచే వివేకుఁడు నిన్నుండి దూరము చేయఁబడినాఁడు. ఇట్లు, విపన్నుఁడయిన నిజవల్లభునిసమయము ప్రతీక్షించి యుండుట కులస్త్రీలకు నైసర్గికశీలము కాఁబట్టి నీవువచ్చి దర్శనముచేతను బ్రియాలాపముచేతను భర్తను సంభావింపుము. ఇప్పుడు శత్రులు హతముచేయఁబడినారు. నీమనోరథములు సంపూర్ణములయినవి.

ఉప—సఖీ ! నేనిప్పుడిట వచ్చినప్పుడు నాకూఁతురైనగీతాదేవి రహస్యముగా "స్వామియైన పురుషుఁడును భర్తయు నిన్నడిగినప్రశ్నలకు ఉత్తరములు చెప్పి నీవు వారిని సంభావింపవలయును ; తన్మూలమునఁ బ్రబోధోత్పత్తి కాఁగలదు." అని చెప్పినది. నే నెట్లు గురుజనులముందు ప్రాగల్భ్యమును జూపఁగలను ?

శాంతి—దేవీ ! భగవతియైన గీతాదేవియొక్క యీవాక్యమునకు విచారింపఁబనిలేదు. ఈయర్థము వేభగవతియైనవిష్ణుభక్తిదేవి వివేకస్వామితోడఁ జెప్పినది. కాఁబట్టి వచ్చిభర్తను, ఆదిపురుషుని, నీదర్శనముచేత సన్మానింపుము.

ఉప—ప్రియసఖి చెప్పినట్లు చేసెదను. (అని ముందుకు నడుచుచున్నది.)

[అప్పుడు వివేకమహారాజును శ్రద్ధయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

వివే—ఓవత్సా! శ్రద్ధా! శాంతి నాప్రియురాలైనయుపనిషత్కాంతను జూచునా?

శ్రద్ధ—దేవా ! మీయాజ్ఞను దలఁదాల్చిపోయినశాంతి యామె నెట్లు చూడకుండును ?

వివే—ఎక్కడఁ జూచును ?

శ్రద్ధ—దేవా ! మందరపర్వతమునందు మధుసూదనాలయములో నామెతర్కవిద్యాభయముచేతగీతాదేవిమఠమందు దాఁచియున్నదని యీవలకేవిష్ణుభక్తిదేవి చెప్పినది

వివే—తర్కవిద్యలేల భయపడవలెను ?

శ్రద్ధ—దేవా! ఈసంగతి మీకా మెయే వివరముగాఁ జెప్పగలదు. కాఁబట్టి దేవరవారు విచ్చేయుఁడు, ఇదే పురుషుఁడు మీయాగమనమునే తలఁచుకొనుచు నొంటిగా నున్నవాఁడు.

వివే—(చేరఁబోయి) స్వామీ! అభివాదము చేయుచున్నాను.

పురు—వత్సా! ఈశిష్టాచారము క్రమవిరుద్ధమయినది. జ్ఞానవృద్ధుఁడవైనని న్నాకు పుత్రదానముచేతఁ బితృభావమును బొందితివి ఎట్లన—

గీ. మున్ను ధర్మమార్గము తప్పి భూమిసురులు
లేనియలను వేఁడుకొని రల్లనాఁడు చూప;
శిష్యులఁగ వారిజ్ఞానంబుచే గ్రహించి,
సుతులు 'సుతులార! వినుఁ'డని పితల ననిరి.

కాఁబట్టి నీవును మాయెడలఁ బితృత్వముచేత వర్తింపవలయును. ఆదియే ధర్మము.

శాంతి—దేవీ! ఇదె వివేకునితోడఁ బురుషుఁ డొంటిగా నున్నాఁడు. సన్నిధికేఁ బొమ్ము.

ఉప—(సమీపమునకుఁ బోవుచున్నది.)

శాంతి—స్వామీ! ఉపనిషద్దేవి యిదిగో మీపాదవందనము చేయవచ్చియున్నది.

పురు—అట్లు కాదు, అట్లు కాదు. తత్త్వావబోధోదయముచేత నీవెయే స్వామినివి. కాఁబట్టి నేనే యీవిడకు నమస్కరింపవలెను. అంతేకాక,

క. జన కి దేవికి గలదిం
నన్ను గ్రహముఁ జూపుటందునంతర మెంతో;
జనని భవబంధములఁ గమ్మ
బోఁచును; బంధువు దేవి విశేషించుఁగమున్.

ఉప—(వివేకునిఁ జూచి నమస్కరించి దూరముగాఁ గూర్చుచున్నది.)

పురు—అమ్మా! నీవింతవఱకును దనను లెట్లుగడపితివో చెప్పుము.

ఉప—స్వామీ!

ఉ. పుచ్చితిఁ బెక్కునాళ్ళు ఘనమూర్ఖులతోడను సేమతంబులన్,
రచ్చల, శూన్యదేవభవనంబుల, వృద్ధవచఃప్రసంగతిన్.

పురు—వారు నీచేతఁ దత్త్వము నేమైనఁ దెలిసికొన్నారా?

ఉప—లేదు, లేదు. వారు—

మచ్చిక గ్రామవాంగనలమాటలకట్లు గ్రహింపకర్థమున్,
ఇచ్చిరి నస్మదుక్తులకు స్వేచ్ఛ నొనర్చి రపార్థకల్పనల్.

వారికి నానావాక్యార్థవిచారములని ప్రయోజన మంతయుఁ గేవలపరధనగ్రహణార్థమే.

పురు—తరువాత? తరువాత?

ఉప—తరువాత నేనొకచోట

వ. పరిపూర్ణాజ్యసహాన్యాగాజనసమిద్వహ్నిప్రసూపోపేతలై,
వరసోమేష్టిపశుప్రభృత్యురుమఖగ్రామోల్లసత్పార్శ్వలై,
నిరతప్రాకృతకర్మకాండబహుధాసిద్ధిప్రసూనాళిలై,
సరసం బ్రుమ్మరు యజ్ఞవిద్యఁ బొడగాంచం గంటి మార్గంబునన్.

పురు—అటుతరువాత?

ఉప—తరువాతఁ బుస్తకభారవాహిని యైనయామెకు నాతత్త్వమేమయినఁ దెలిసి యుండునని యెంచి నేనామెసన్నిధిని గొన్నిదినములు గడపవలెనని తలఁచితిని.

పురు—తదనంతరము?

ఉప—తదనంతరము నేనామె సమీ[illegible]నకుఁబోఁగా, "ఓసుమంగళీ! నీకోరిక యేమి?" అనియామె నన్నడిగెను. "అమ్మా! నేనిప్పుడనాథను యున్నదానను కాఁబట్టి నీయొద్దనుండఁగోరుచున్నాను." అని నేను జెప్పితిని.

పురు—అటుపిమ్మట?

ఉప—అటుపిమ్మట "ఓసుమంగళీ! నీవుచేయుపనియేమి?" అనియామె నన్నడిగెను.

పురు—అటువెనుక?

ఉప—అప్పుడు నేనిట్లంటిని—

చ. ఎవ్వనిచేఁ జగంబు జనియించి రమించి లయించు, నీజగం
బెవ్వనికాంతిచే వెలుఁగు, నెవ్వనితేజము సత్సుఖోజ్జ్వలం,
బెవ్వనిఁ గల్చి ద్వైతతమమేగఁ బునర్భవ మొందరెవ్వరున్
నెవ్వడెఁ బుణ్యు, లాపురుషు నిత్యుని శాంతు స్తుతింతు నక్రియున్.

అంతట యజ్ఞవిద్య యాలోచించి యిట్లనియెను—

గీ. అక్రియుండగు వాఁ డీశ్వరుండగుట యెట్లు?
సత్క్రియలుగాని వస్తువిచారబుద్ధి
యరయ భవబంధనాశనకరము గాదు;
జనుఁడు భవనాశకరకర్మ లొనరఁ జేసి
పరతరశతంబు శాంతుఁ[illegible]బతుకఁగోరు.

కాఁబట్టి నీవిప్పుఁ జేసిన టూలఁ బ్రయోజనము లేదని తలఁచెదను. అంతియును నీవు కర్తయు భోక్తయునగు పురుషునిఁ బ్రస్తుతించుము. నేఁ గొంతకాలమిచ్చట వసింపఁగోరెదు. పక్షమున నాకాక్షేపమేమియు లేదు.''

వివే—ఆహా! ఏమి ధూమాంధకారశ్యామలితమైన యయిన యజ్ఞవిద్యా యొక్క దుష్పరిజ్ఞత్వము! ఆ మాయాప్రకారము గాఁ గుత్కారము చేతఁ జెడిపోయినది.

ఉ. తెప్పిహ. సహజమగు నచేతనంబు జడమునైన లోహము మ
మ్మహిని జుంబకోపలంబుమంచటం జలించు న
ట్లహహా! మాయయున్ సృజించు నఖిలలోకములను ని
స్పృహత విశ్వసాక్షియైన యీశుకృష్టి ప్రేరణన్.

కాఁబట్టి తమోంధులయినవారిదృష్టి యీవిధముగానే యుండును. అజ్ఞానసంభవమయిన సంసారమును గర్మలచేత నశింపఁ జేయఁ గోరెడుయజ్ఞవిద్య నిశ్చయముగా నాఁడాంపికారమును సహితమంనకలేమిచేతఁ బోఁగొట్టఁబూనును. ఎట్లన—

గీ. నశ్వరములు నజ్ఞానజన్యములు నైన
యేకలోకంబులఁ బ్రకాశ మొనఁగు నశ్వ
నతనిఁ బొందును విబుధాళి వ్రతిని గెలిచి;
యితర మెట్లైన భవముక్తి హేతుసరణి.

పురు—తరువాత? తరువాత?

ఉప—తరువాత యజ్ఞవిద్య మగల నాలోచించి, "ఓసఖీ! నీవిచ్చటనుండు టవలన గుణ్యబద్ధిగ్రస్తులయినవారిశిష్యులు కర్మలయం దాదరముతగ్గినవారగుదురు. కాఁబట్టి ఓతల్లీ! నీవు నాయందనుగ్రహించి నీయిచ్చవచ్చిన దేశమునకు విజయము చేయుము.'' అనెను

పురు—పిమ్మట?

ఉప—పిమ్మట నేనామెను విడిచి బయలుదేఱితిని.

పురు—అటుతరువాత?

ఉప—తరువాత కర్మకాండసహచరి యైనమీమాంస నాకుఁ గనబడినది. ఆ మీమాంస—

చ. కర మధికారయోగ్యముగఁ గర్మముల న్వివేచించి మించి, సు
స్థిరఘనగౌరవంబున శ్రుతిప్రముఖప్రబలప్రమాణముల్
వరుసను వెంటనంటి కొలువన్, సువిచిత్రితరాంగయుక్తయై,
పగఁగాఁ గృతోపదేశనుయి భాష్యనయ్యతిదేశరాజితోన్

పురు—అనంతరము,

ఉప—అనంతరము నేనా [illegible] పూర్వమునకే [illegible] నేఁడితిని. అప్పు డామియు "ఓసుముఖీ! నీవు [illegible]" అని [illegible]. అంతట నేను దొంటివలెనే "[illegible] జగంబు [illegible]" మొదలు గాఁగల వాక్యమును జెప్పితిని.

పురు—ఆవల ?

ఉప—ఆవల మీమాంస [illegible] భోగయోగ్యుఁడైన పురుషుఁ బ్రతిపాదించుట చేత [illegible] లేదు. కాఁబట్టి కర్మోపయుక్తమైన యీ [illegible] స్వీకరింపుము" [illegible]. [illegible] వారిలో నొకశిష్యుఁడు దాని కనుమోదించెను. [illegible] యను మతియొకఁడు మీమాంసావ్యాఖ్యాత [illegible] కర్మోపయుక్తుఁడయిన పురుషునిఁ బ్రతిపాదించును; [illegible] రునిఁ బ్రతిపాదింపదు. ఈమొకర [illegible] నెను. అప్పుడింకొకఁడు "లౌకికపురుషు [illegible] డా?" అనియడిగెను. అంతనతఁడు [illegible]—

చ. ఒకఁడొకనున్ జగత్త్రి[illegible], [illegible];
నొకఁడిటుఁ గర్మజాలఫల [illegible];
నొకఁడు శరీరుల [illegible];
నెఁకను విసంగుఁడౌ పరము [illegible] జెప్పఁగఁ గర్మభోక్తఁగన ?

వివే—(హర్షముతో) మేలు! సుమాంతస్వామీ! మేలు! నీవు మంచిప్రజ్ఞఁ గలవాఁడవు. నీవు దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవుకమ్ము.

క. [illegible]హావాసులఁ జెలువను నా
విహగంబులు రెండు నేకవృక్షమె చేరున్;
విహగ మొకటి తిను ఫలముల;
నహహా! రెండవది తినక యాలోకింపన్.

పురు—తరువాత ?

ఉప—తరువాత నేను మీమాంసవద్ద సెలవుగైకొని వెడలితిని.

పురు—అటుతరువాత ?

ఉప—అటుతరువాత నేను శిష్యులు పలువుండ డచేత సుపాస్యమానమైన తర్క—

మ. తెలుపన్ విశ్వవిశేష మో; ర్వాకత్వాపాదించుచున్ వితండావృతిన్
లలి జాతిచ్ఛలనిగ్రహాదికమహాన్యాయాళితో జల్పముల్ ;
పెలుచన్ వాదనఁ బూనుప్రకృతిసంక్షేదంబు లాకర్ణ్య. సం
ఖ్యలచే నెన్నఁడు దత్త్వముల్ మహదహంకారాదసర్గంబులన్.

పురు—తరువాత ? తరువాత ?

ఉప—పూర్వోక్తి నే నేనును వారి సమీపమునకుఁ బోయి, వారడిగినవిూఁదట "ఎవ్వనిలో జగంబు జనియించి రమించి లయించు" ఇత్యాదివాక్యములచేత మనుపటి యజ్ఞేశ్వరకార్యమును జెప్పితిని. అప్పుడు వారు నన్నుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ బరిహసించి "ఓవాచాలులారా! విశ్వము పరమాణువులవలనఁ గలుగుచున్నది. ఈశ్వరుఁడు నిమిత్తకారణము" అనిపలికిరి. అందింకొక రతి కోపముతో "ఓసిపాపాత్మురాలా! ఈశ్వరునే సవికారునిఁజేసి వినాశధర్మము నాపాదించుచున్నావేమి?" అనెను మఱియొక తె ఒసీ! యుత్పత్తి ప్రకృతివలనఁ[illegible]గనని పలికెను.

వివే—ఓహో! తర్కవిద్య లెంతదుర్మతులు! ఘటాదికమువలెనే ప్రమేయజాతము సర్వమును గార్యమనిసహేతుకముగ వింతమాత్రము తెలిసికొనఁజాలకున్నారు. పరమాణువులును బ్రకృతియు నుపాదానకారణము లనుటయు నుపేక్షణీయమే.

మ. జలదంబ్రముంబలె నంతరిక్షనగరస్వప్నేంద్రజాలంబు ల
ట్లలవిశ్వంబును మిథ్య, మేయమును గాన్పించుపాట సాధ్యంతతన్ ;
కలుగున్ శుక్తిని వెండిచాడ్పున నిజంగా నం దవిద్యామమిన్ ;
పొలియున్ ప్రస్ఫురదాఁ బన్నగభ్రమువలెన్ బోధోదయప్రాప్తిచేన్.

ఇఁక వికారశంకయు మూర్ధవధూమానస విలసితమే. ఎట్లన—

ఉ. శాంతము నిర్మలంబును నజంబు ననంతము నిష్కలంబు నా
నంతతతేజ మీభువనసంభవమందు వికార మొందునే ?

కాంతిని నల్లగల్వ లనఁగలబుబ్బులచాలు పుట్టుచో,
నింతయు నాకసంబు వహియించునె తాను వికారలేశమున్

పురు—సాధు! సాధు! పరిజ్ఞానవంతుఁడవయినయీనివిమర్శనము [illegible] డెందము నానందపెట్టుచున్నది. (ఉపనిషద్దేవినిగూర్చి) తదనంతరము ?

ఉప—తదనంతరము వారందఱును మండిపడి, "ఓహో! విశ్వవిలయమునేత ముక్తి కలుగునని ప్రేలుచు, నాస్తికమార్గము నవలంబించుచున్నదీనిఁబట్టి బంధింపవలెను" అని యందఱును ససంరంభముగా నన్ను నిగ్రహించుట కుద్యుక్తులైరి.

పురు—(భయముతో) అపయిని

ఉప—అక్కైని నేను మిక్కిలి కృశితము గాఁ బయటి దండకారణ్యములో శించితిని. అంతటఁ గుంపనగిరికి సమీపమున గట్టఁబడిన మధుసూదన నాలయము దేవు

ఉ. బాహువులకు [illegible] గప్పుచుమేదిని రాలనొప్పె ముక్తల్ ;
హారిహారమతికి శిరోమణి దొంగిలిఁ దెచ్చిరి కేశపాశముల్ ;
దేహాళిఁ దారహారములు [illegible] చి, హరించిరి కట్టుబట్టలున్ ;

పురు—తరువాత ? తరువాత !

ఉప—అప్పుడు దేవాలయములోనుండి వెలువడి వచ్చి గదాపాణులైన పురు హరి నతిసిద్ధముగా మోదఁగా [illegible] యంతయును దిగంతములకుఁ బోయెం

విచా—(హర్షముతో) పూజ్యులయిన నిన్ను తిరస్కరించువారిని [illegible] గ్రామిన భగవానుఁడు క్షమింపఁడుగదా ? —

పురు—తరువాత ? తరువాత ?

ఉప—శేషాద్రిశైలముల, న[illegible] శ్రేష్ఠఁగ, గీత[illegible] [illegible] అక్కడ నాకూఁతురైన గీతాదేవి [illegible] గవ్విననన్నుఁ జూచి, [illegible] " అమ్మా !" అని కౌఁగిలించుకొని తుంచఁ దుపడెనైను. అప్పుడామె నాన్నగ్గఁ విని, "అమ్మా ! నీవు మనస్సులో [illegible] నును బొందఁబోకు, ఏకాంతము నిన్ను [illegible] రాళినిగాఁ జేసి యథేష్టముగా వానుఁబద్ధులయి నరింతురో వారి నిశ్చయుఁడే చును. అక్కైనాఁడు[illegible] భగవంతుఁడు గీతలయందు—

గీ. అస్త్రీ బ్రాహ్మణుల దొప్పుల [illegible] గాలు
ద్వేషయుక్తుఁ గ్రూరు [illegible] దీప్రగతిని
సంతతము నేను సంసార [illegible] రములం
దొన నొక్కట నా[illegible]నులందె,

అనెను.

పురు—(సకౌతుకముగా) [illegible] ! అయ్యాశ్వాసఁ గొనఁడో సీయనుగ్రహ వలిసికొనఁగోరుచున్నాను.

ఉప—(కోపించినదానివలె) [illegible] నన్నుఁ దాఁ దెలిసికోలేక యం ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నాఁడో [illegible] కే.

పురు—(హర్షముతో) ఏమి ! నీవే యౌపనిషదుఁడనా ?

ఉప—అవును.

గీ. పరుఁడవు నీకంటెఁ [illegible] [illegible]

సరస్వతీగా మాయచేఁ దోఁచె దలఁనికొండ్రు,
రంగవల్లులందు సూర్యబింబంబు పగిది.

పురు—(వివేకునితో) దేవా! మహదేవి చెప్పినట్లు నేనిప్పుడును ఇట్లుగా గ్రహింపఁ దలఁచున్నాను.

క. భిన్నున్ సుశరీరాన
చ్ఛిన్ను నారాయణభిన్నుఁ జెన్నుగ నన్నున్
నన్నతిచేయుము నీయమ;
యున్నవ్వా! సత్యసుప్రధానమునిగన్.

వివే—పదార్థపరిజ్ఞానము లేకపోవుటవలన నీకీవాక్యార్థము బోధపడ లేదు.

పురు—అదినాకు బోధపడుటకు మాపుపాయము సెలవియ్యవలెను.

వివే—ఇదిగో చెప్పుచున్నాను—

మ. కడు నిర్మలములై ... గాంచినను నె
ప్పుడుఁ జి ...యంబు నదంచి, తత్త్వపుమతిం బోధార్థి కావింపు వే
ద్యాంకం ... సంస్కారణా, కన్పట్టున్ భవోద్వృత్తమం .
బడఁగన్ ...తను స్వప్రకాశ మగుసత్యజ్యోతి మాహాత్మ్యతన్.

పురు—(అవధానముతో విన్నయర్థము నాలోచింపుచున్నాఁడు.)

[అట్లు ... నిదిధ్యాసనమందు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

నిది—“నా యభిప్రాయమును నీవు వివేకునితో నున్నయుపనిషద్దేవికి నివాము గా బోధించుచుండుము. నీవు పురుషు నిట్లుఁ బ్రవేశింపవలెను” అని భగవతియైన విష్ణుభక్తి దేవి సంకేత మిచ్చినది. (చూచి) ఇదిగో దేవి వివేకపురుషులతోఁ గూడి యేకాంతమున నే యున్నది. ఆమె సన్నిధికిఁ బోయెదను. (చేరఁబోయి యుపనిషద్దేవితో జనాంతికముగా) అమ్మా! “దేవతలు సంకల్పమాత్ర సంభవులు. నీవు గర్భమును ధరించియున్నదానవని నేను యోగధ్యానముచేతఁ దెలిసికొన్నాను. ...రసల్కును విద్యయను కన్యకయుఁ బ్రబోధచంద్రుఁడను నీగర్భమునందున్నారు. అందు కన్యను సంకర్షణవిద్య చేత మనసునందు సంక్రమింపఁజేసి, ప్రబోధచంద్రుని పురుషునికి సమర్పించి, నీవు వివేకునితోఁగూడ నాయొద్దకు రావలసినది.” అని విష్ణుభక్తి దేవి యాజ్ఞ యిచ్చినది.

ఉప—దేవి యాదేశించినట్లు చేసెదను. (అని వివేకునితోడ నిష్క్రమించుచున్నది.)

నిది—(పురుషునిలోఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

పురు—(ధ్యానము నటించుచున్నాఁడు.)

(నేపథ్యమునందు) ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

మ. ఉరుకాంతిచ్ఛటలన్ దిశావళుల విద్యుల్లీల వెల్గింపుచున్,
ఖరదీప్తాస్త్రవిశాలమూర్తి మనుపక్షంబుచ్చి పోఁ బుట్టి, త
త్పరివారంబును మోహుని న్మెసవి, విద్యాకన్య తోడ్తోడఁ గో
చరయై పోయెఁ; బ్రబోధచంద్రుఁడును దా జన్మించె జీవున్గనన్.

[అప్పుడు ప్రబోధచంద్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

ప్రబో—ఉ. వ్యాప్తమొ, ప్రాప్తమో, మతియుపాశ్రితమో, యపసారితంబొ, సం
భూతవిలాపితంబొ, హృతమో, యనుతర్కము లేక, యే విసం
జాతముచేఁ బ్రపంచము వెసం జెడునో సహజప్రకాశలీ
నాతతరూపమై, యలమహాత్ముఁడ నేను బ్రబోధచంద్రుఁడన్.

(ముందుకు నడిచి) ఇతఁడె పురుషుఁడు. [illegible]పుత్రుఁడఁ బోయెదను. (సమీపించి) జీవా! ప్రబోధచంద్రుఁడను నేను నమస్కారము చేయుచున్నాను.

పురు—(ఆహ్లాదముతో) వత్సా! రమ్ము. నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొమ్ము.

ప్రబో—(ఆలింగనము చేయుచున్నాఁడు.)

పురు—(ఆనందముతో) ఓహో! ఇప్పుడు విధూతతిమిరజాతమయి ప్రభాతము సంజాతమయినది!

చ. ఒకటఁ బ్రబోధచంద్రమహితోదయ మాటను జేసి యియ్యెడన్
బ్రకటవికల్పనిద్రయును బ్రస్ఫుటమోహతమంబుఁ బాయఁగాఁ,
జకచక నేనె శ్రద్ధ మతి శాంతి వివేక శమంబు లాదిగా
సకలజగన్మయుండయి ధ్రువసంగతవిష్ణువుగా స్ఫురించెదన్.

సర్వవిధముల చేతను నేను విష్ణుభక్తిదేవిప్రసాదమువలనఁ గృతకృత్యుఁడ నయినాఁడను. అట్టి దేవి యెప్పుడు—

చ. విడిచి సమస్తసంగములు, వేఁడక విశ్వములోని దేనియున్,
గడలనొ మూలలందొ ఫలకాంక్షయొనర్పక సంచరించుచున్,
సుడివడి కోపమున్ భయము శోకము మోహము నుజ్జగించి, యి
ప్పుడె మునినైతి శాంతి భృశముం గని, రాత్రియె నిల్చు తావుగన్.

[అంతట విష్ణుభక్తిదేవి ప్రవేశించుచున్నది.]

విష్ణు—(హర్షముతో సమీపించి) శమితారాతివై యున్న నిన్నిప్పుడు చూచు

పురు — దేవి [illegible] మన్నప్పుడు దుష్యంతుడు [illegible]! (అని పాదములపైఁ బడుచున్నాఁడు.)

శకుం — (పురుషుని లేవనెత్తుచు) వత్సా! [illegible] ఇంక నేను నీకేమి ప్రియము చేయుదును?

పు — [illegible] నాకుఁ బ్రియ మేమున్నది?

వ. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

యనవు తా [illegible]!

[illegible]!

[illegible]!

[illegible]

[illegible]!

సంపూర్ణము.